

UKDE

UKDE KİTAPLIĞI: 87
MARAŞ KÜLTÜRÜ EDEBİYAT SERİSİ: 21

Editör:

Yaşar ALPARSLAN
Serdar YAKAR

Görsel Yönetmen:

Mine BAŞIBÜYÜK

Baskı-Cilt:

ÖNCÜ BASIMEVİ
Tel: 0 312 3843120
Kahramanmaraş Ajans
0344 2212035

Kapak Hat Çalışması:

Arif YÜCEL

Kapak Tasarım:

Hakan PARS
Noya Medya
0344 2351800

Baskı Tarihi:

Ocak 2011

ISBN

978-605-61568-5-4

Yazışma Adresi:

Vefa Kitap Kırtasiye
İsmetpaşa Mah. Borsa Cad.
Buket Sitesi Altı No 17/C
Tel: 0 344 225 13 00
mahmutseyithan@hotmail.com

KAHRAMANMARAŞ

YEMLİHAZÂDE MUSTAFA KÂMİL

NAZMÜ'L-FÜNÛN

Çeviri:

Doç. Dr. M.Akif ÖZDOĞAN

Uzm. Ahmet TEMİZKAN – Abdullah DİNÇ

Kahramanmaraş

2011

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	9
YEMLİHAZÂDELER VE YEMLİHAZÂDE MUSTAFA KAMİL ELELBİSTÂNÎ.....	19
Halil Esad Efendi.....	21
Eserleri.....	22
HAYATİZÂDELER.....	24
Hayâtî Ahmed Efendi Eserleri.....	24
Eserleri:.....	25
Hayâtîzade Halil Şeref Efendi.....	26
Eserleri:.....	26
(Torun) Hayâtîzâde Ahmed Efendi.....	26
Eserleri.....	27
SÜNBUZÂDELER VE SÜNBUZÂDE VEHBÎ.....	28
Sünbüzâde Vehbi.....	28
Eserleri.....	30
Kaynakça.....	32
NAZMÜ'L-FÜNÛN.....	33
Mantık İlmi.....	35
Vaz' İlmi.....	37
Edeb İlmi.....	38
Arûz İlmi.....	43
Meânî İlmi.....	46
Fesahat İlmi.....	47
Belagât.....	48

BİRİNCİ SANAT:.....	48
Meânî İlminin Tarifi.....	48
Sıdk Ve Kizb'in Anlamı.....	48
BİRİNCİ BAB:	48
İsnad-I Haberinin Durumu Hakkında.....	48
Hakikat Ve Mecâz.....	49
İKİNCİ BAB:	49
Müsnedün İleyhin Durumları.....	49
Müsnedün İleyhin Zikri.....	49
Müsnedün İleyhin Marife Olması.....	50
Müsnedün İleyhin Nekra Olması.....	51
Müsnedün İleyhin Vasf Olması.....	51
Müsnedün İleyhin Tekidlenmesi.....	51
Müsnedün İleyhin Bedel Olması.....	51
Müsnedün İleyhin Matuf Olması.....	52
Müsnedün İleyhi Fasl Zamirinin Takip Etmesi ve Müsnedün İleyhin Öne Geçmesi.....	52
Zahir İsmi'nin Yerine Zamirin Getirilmesi.....	52
İltifât.....	52
Muktezayı Zahirin Hilafına İrad Olunan Bazı Meseleler.....	53
ÜÇÜNCÜ BAB:	53
Müsnedin Durumları.....	53
Fiilin Meful veya Diğer Öğelerle Kayıtlanması.....	53
Müsnedin Nekre Olması.....	54
DÖRDÜNCÜ BAB:.....	54
Fiilin Müteallikleri Durumlarının Beyanı Hakkında.....	54
Mefulün Bihin Hazfî.....	55

BEŞİNCİ BAB:.....	55
Kasrın Beyanı Hakkında.....	55
ALTINCI BAB:.....	56
İnşa Hakkında.....	56
İstifhâm (Soru Sorma).....	56
Emir Bahsi.....	57
Nehiy (Yasaklama).....	57
YEDİNCİ BAB:	57
Fasl ve Vasl.....	57
SEKİZİNCİ BAB:.....	59
İcâz, İtnâb ve Mûsâvât.....	59
İKİNCİ SANAT:.....	59
Beyan İlmi.....	59
ÜÇÜNCÜ SANAT:	61
Bedî İlmi.....	61
Tıbak Sanatı	61
Murââtü'n-Nazîr Sanatı.....	62
İrsâd Sanatı.....	62
Müşâkele Sanatı.....	62
Müzavece Sanatı.....	62
Aks Sanatı.....	62
Rucû Sanatı.....	63
Tevriye ve İhâm Sanatı.....	63
İstahdâm Sanatı.....	63
Leff-ü Neşr Sanatı.....	63
Cem' Sanatı.....	63
Tefrîk Sanatı.....	63
Taksim Sanatı.....	64

Cem Maa't-Tefrîk Sanatı.....	64
Cem Maa't-Taksim İle Cem Maat-Taksîm Ve't-Tefrîk Sanatı.....	64
Tecrîd Sanatı.....	64
Mübalağa Sanatının Kısımları.....	64
Mezheb-i Kelâmî.....	65
Hüsnu Ta'lîl.....	65
Tefri'.....	65
Te'kidül-Medh Bimâ Yüşbihü'z-Zem.....	65
Te'kidü'z-Zem Bimâ Yüşbihü'z-Medh.....	66
İstitba'.....	66
İdmâc.....	66
Tevcîh.....	66
Tecâhül-i Arif.....	66
El-Kavl Bi'l-Mu'cib.....	66
İttirât.....	66
Muhassenâtü'l-Lafziyye (Lafzî Güzellikler).....	67
Tam Cinasın Taksimi.....	67
Muhtelif Suretler ve İki Mütecanis Lafzın İhtilafı.....	67
Reddü'l-Acûz Ale's-Sadr.....	68
Seci'.....	68
Muvâzene.....	68
Kalb.....	69
İltizâm.....	69
HATİME:.....	69
Şiir İntihâli ve Buna Benzer Durumlar.....	69
İktibâs.....	70
Tazmîn.....	71
Akd ve Akd.....	71
Telmîh.....	71
Hatime (Sonuç).....	71
TIPKIBASIM.....	77

TAKDİM

Anamızdan âlim doğmadık. Şimdi de âlim değiliz. Ama şurası muhakkak sürekli öğrenmeye çalışıyoruz. Fakat ilmimizin arttığını göreceğimize giderek cehlimizin büyüklüğünü görüyoruz. Öğrenmemiz lâzım gelen şeyin çokluğu karşısında üç büklüm oluyoruz. İnsan içine çıkmaya utanıyoruz.

Her neyse bunu şunun için yazıyoruz.

Maraşlıyız. Genciz. Sürekli okuyoruz. Hasseten İstanbul'daki eğitim hayâtımız içinde kütüphaneleri hallaç pamuğu gibi attırıyoruz. Birinde bize göre okumamız lâzım gelenler bitti. Öbürüne geçiyoruz. Öbüründekileri de okuyoruz.

Bir ara eğitim târihi okuyoruz. Eğitim târihiyle alâkalı çalışma yapıyoruz. Doğudaki eğitim târihi ne, batıdaki ne? Neler almış vermişler. Değerleri ne? Eğitim vasıtalarının korkunç değiştiği bu asırda dünyanın değerleri bugünün eğitim vasıtaları dâhilinde eğitim nasıl yapılabilir. Çatı nasıl kurulur vs.

Elimizin altında bir kitap var okuyoruz. Meşihat-ı İslâmiyye'nin çıkardığı İlmiye Salnamesi. Orada Osmanlı eğitim sistemi, medreselerle alâkalı Ebulula Mardîn'in yazısı var. Konusuyla alâkalı ilklerden ve hârîka bir yazı.

Geçiyoruz ileriki sayfalara. Mektepler medreseler. Yeni açılan ne var ne yok. Derken bir de bakıyoruz ki Maraş'ın içinden okuyan insan sayısı ikiyse Maraş'ın kazası Elbistan'dan on, oniki. Anlıyoruz bu Elbistan başka bir Elbistan. Ve ondan sonra okurken Elbistan'la alakalı ne var. Hafızamıza alıyoruz. Terkib, tasnif yapıyoruz. Bir neticeye varıyoruz. Maraş'ın yerlisiyiz ama özel olarak Elbistanla, içinde Elbistan olan bir Maraşlılıkla iftihar ediyoruz.

Elbistan.

Tarihte Elbistan şimdiki yerinde değil. Ya? Şimdiki Elbistan'ın 4-5 kilometre aşağısında. Ya'nî Ceyhan, Hurman, Gökşun çayların ırmağların birleşim noktalarında. Bu suların eğime geçip tabiatı içinde

sulama alanlarında. Son dönem çeltik havzalarında. Ama höyük olarak. Ama küçük yerleşim birimi olarak.

Ancak zamanla insanlar çoğalır. Her yerde çoğalır. Kendi içinde düşmanlıklar çıkar. Bölünmeler olur. Kendi dışında düşmanlar kazanır. O zaman savunmaya müsâit büyük kitleleri içinde barındırmaya müsâit yerler aranır. Bulunur. Oralarda savunmalı şehirler kurulur. Buralarda şehir ya temâmen sur içindedir. Veya kısmen kale tarzında sur içindedir. Bir savaş, düşman taarruzu durumunda kaleye girilir. Sığılır. Savunma yapılır.

Elbistan ovası içerisinde bu işe en müsait yer şimdiki Afşin (Efsus)'ın olduğu yerdir.

Zirâ su yukardan çıkar. Aşağıya doğru geniş vadî içinden hafif meyille gelir. Sudan istifâde kolaydır. Rahat içme, sulama yapılır.

Şehir bu meyilli arazî üstündedir. Sırtını dağa vermiştir. Savunması kolaydır. Ayak ucu ovadır. İnmesi, ekmesi, biçmesi kolaydır.

Suyu çoktur. Ovaya ulaşan meyilli arazî yerleşime, yerleşimin büyümesine müsâittir.

Onun içinde büyür. Asırlarca büyük kalır. Stratejik önemini kaybetmez.

Haseten Roma'nın Anadolu'ya ve Ortadoğu'ya hakimiyetinden sonra fevkalade önem kazanır. Merkeziyet arzeder. Zaten tabiatı içinde her bölgeye yol verip almaktadır. Dolayısıyla her bölgeden asker alır, her bölgeye asker verir.

Kral yolu da önünden geçtiği için askerî önemi daha bir artar. Orduların, kralların uğrak şehri olur. Sesi sadası daha çok duyulur. Olan hadiseleri tarih olur.

Diyelim Eshab-ı Kehf hâdisesi gibi...

Elbistan ovasında Hunu da buna yakın bir konuma sâhiptir. Afşin/Arabisus'tan sonra ikinci derecede bir yerleşim yeridir. Târîhi önemi vardır. Sonra da Tanır gelir, vs.

Bu demek değildir ovada başka yerleşim yeri yoktur. Hayır vardır. Ama küçüktür.

Roma'nın, Bizans'ın Ortadoğu hakimiyetini Müslümanlar bitirir. Sınır gelir Toroslara dayanır.

Fakat ovadaki yerleşim yerleri değişmez. Tahrip olsa da, edilse de aynı kalır. Yıkılır. Yeniden yapılır.

Yol da aynı yol kalır. Bu defa yolu hem Bizanslılar kullanır, hem Müslümanlar kullanır. Ancak biri batıdan doğuya, biri doğudan batıya kullanır.

Toroslar geçildiğinde Afşin/Arabibus karşılaşılan ilk şehir olduğu için çok tahrib edilir. Her tahrib sonrası ne kadar imar edilse de geriler. Eski satvetini yitirir. Küçülür.

Derken Anadolu'ya Türk girişi başlar. Bu girişte yol Orta Anadolu'ya gelindiğinde ya Elbistan ovasının üstündendir, veya çevresindedir. Ordular, kitleler Cezire Suriye'den geliyorsa yine eski Kral Yolu'ndan giriş yapar. Elbistan ovasının orta yerinden geçer. Saracık Zamantı bölgesini bulur. Veya Malatla üstünden geliyorsa ya doğrudan Elbistan ovasına girer aynı yeri bulur. Veyahut Malatya Tohma çayı vâdisi Zamantı bölgesi, Sivas Kayseri'yi bulur.

İşte bu durumda şimdiki yerinde bir Türk şehri olan Elbistan doğar. Bu yeni Elbistan'dır. Eski Elbistan'la hiçbir alâkası yoktur. Yeni yollar bu Elbistanı doğurmuştur. Zira İç Anadolu'ya girişte bu noktada bu şehre ihtiyaç vardır.

İşte bu durumda zâten küçülmüş, miâdını doldumuş olan Afşin/Arabibus daha bir ölür, küçülür. Bir iki köy büyüklüğüne düşer. O da yine biraz da Eshab-ı Kehf sebebiyledir.

Makamın kutsallığı sebebiyle buraya her zaman yerleşenler olmuştur. Burada kurulu medreseler faaliyetlerini inkitasız devam ettirmiştir. Süreç Cumhuriyet'le son bulmuştur.

Bölge boş, insansız kalmasın için devlet de her türlü tedbirin almıştır. Buraya yerleşip Eshab-ı Kehfe hizmet edenleri vergiden muaf tutmuştur. Ayrıca vergi geliri de sağlamıştır.

Afşin/Arabibus yeni Elbistan'ın kuruluşu ile asırlarca Elbistan'a bağlı kalmış, Cumhuriyetle kaza olmuştur. Bir yerde istiklâlini kazanıp yeniden gelişme yoluna girmiştir.

Yeni Elbistan Kral Yolu'nun üstündedir. Kayseri'den beri gelip Cezire ve Şam toprağına giden her ordu, her kervan, her yolcu buraya uğrayacaktır. Burada ihtiyaç giderecek, ihtiyaç karşılayacak, nefeslene-

cektir. Çünkü insandır. İhtiyacı vardır. Eski tabirle varlık ikâmeli varlıktır.

Kral Yolu'nun sonraki adı Şam Yolu'dur. Hurmanı takip eder. Elbistan'a gelir. Nurhak'a yönelir. Zilli Han'a uğrar. İlerler. Kamereddin Han'a varır. Nefeslenir. Helete üstünden Göynüğe geçer. Ondan öte Şam toprağı başlangıcıdır.

Veya Nurhak önünden vâdiyi takip eder. Vadiden çıkar. Besni'nin bulunduğu vâdiden Antep Urfa'ya yönelir. Cezîre toprağına girer.

Bu yolların târihte çok canlı olduğunu söylemek mümkündür. Ama öldüğünü söylemek mümkün değildir. Çünkü tabîatı içinde bu yolların ölmesi mümkün değildir. Bu gün bile bu yol çift yol tarzında geliştirilsin Güneydoğu'nun İçanadolu'ya geçişini süratle üstüne alır. Zîra kısadır. Engebeli değildir. Kar basması imkansızdır.

Yeni Elbistan sınırların çok uzağa gitmesi, taşınmasıyla ortaya çıkmış bir şehirdir. Durak yeridir. İkâme noktasıdır. Lojistik destek mevkiidir.

Yoksa geçmiş çağların şartları içerisinde şehir olmaya müsâit bir yer değildir. Zirâ savunulması mümkün değildir. Suyunun arklara alınma şansı yoktur.

Ya'nî sırtını dağa vermez. Verse dağ yamaçtır. Susuzdur. Çıkan su dağın dibindedir. Yer seviyesindedir. Hatta yer seviyesinin altındadır.

O bakımdan târihte burada oda sâdece Ceyhan'ın çıktığı kayaların üstünde bir tapınak olmuştur, vardır. Büyüktür. Küçüktür. Suyunu alttan alır. Üstte içerek kullanır. O kadar.

Böyle olunca yeni Elbistan; Ceyhan'ın çıkıp, ikiye ayrılıp sonra birleşip ada olduğu mekanda kurulur. Kısmende olsa savunma sağlanır. Bu adaya geçişte köprülerle sağlanır.

Evlerin önüne geniş çaplı havuzlar yapılır. Ceyhan'ın su seviyesinin altına indirilir. Kanallar açılır. Ceyhan'dan içine su aktarılır. İhtiyaç olduğunda su kovalarıyla içinden alınır.

Savunma sıkıntısı olmasın Elbistan kendini korur. Varlığını devam ettirir. Çünkü Elbistan ovası münbittir. Sulaktır. Büyük su kenarla-

rında her şey ekilir biçilir. Suyun olmadığı yerde tarihte buğday ekilir. Elbistan Yazlığı denen bu buğday çok aranır.

Eski Maraşlılar hususen Elbistan'a gider, unluk için bu buğdayı getirirdi. Zira özlü olurdu. Rahat, güzel açılırdı. Ekmeğine doyum olmazdı.

Ya'nî yeri şu bu Elbistan yöresi ideal bir yerleşim yeridir. Geçim yapmak için yeterlidir.

Elbistan târihte bugünkü yerinde Şah İsmail'in yakması hâric pek tahrip görmemiştir. Görse de ortaçağ şartlarına göre azdır. Ama Şah İsmail de tam yakmış yıkılmıştır. Ancak Elbistanı yakar yıkarken Maraş da yakıp yıkılmıştır. Tabii bu yakıp yıkmalar bir şehrin yeniden kalkınmasına darbe vurabilmekte, geciktirebilmektedir.

Belki bazı mahsuller Elbistan da olup Maraş'ta olmayabilir. Olun, her coğrafyanın kendine özgü yetişen mahsulleri vardır. Mesela Elbistan yöresi üzümüne bağlı şire yapımında Maraş kadar şanslı olmasa da meyvecilikte Maraş'tan şanslıdır. Çünkü iklimi istikrarlıdır. Tarihte pirinç ekim alanı da Maraş'tan çoktur.

Malatya yöresi meyvecilik için ne kadar müsâitse Elbistan yöresi, ovası da en az o kadar müsâittir.

Elbistan ovası Türkün geldiği bozkırları hatırlatır çok büyük bir ovadır. Fevkalâde sulak olan bu ovanın etrafı dağlarla çevrilidir. Bu dağların arasında her yere yol veren vâdiler vardır.

Kışın biraz soğuk geçse de yazın yaylaya çıkmaya ihtiyaç bırakmamaktadır. Zira serindir. Yaz geç gelmekte erken gitmektedir. Dağı ovası hayvancılık için fevkalâde müsâittir. Bu dağların içinde mâden yatakları vardır. Târihte işlenmiştir.

Bu hâliyle Elbistan ovası Türkün gözbebeği olmuştur. Yerleşimde tercih sebebi olmuştur. Onun için de Elbistan ovası tarihte Türkmen ambarıdır. Türkün, Türkmenin bol bulunduğu yerdir.

Mutlaka fetihlerle alındığında bu bölgede Ermeni Rum vardır. Ama şurası muhakkak giderek bu bölge süratle Türkleşirken Ermeni Rum nüfus yok denecek kadar azalmıştır. Veya olanın da Türke nisbeti çok küçülmüştür.

Bu bakımdan da Türkün milli karakterini en fazla koruduğu bölgelerden biri Elbistan ovasıdır. Bu ovanın içinde Elbistan, Afşın vardır. Hunu, Tanır vs gibi bütün yerler vardır.

İyi dikkat edin bu toprakların cengâveri, yiğidi, pehlivanı çoktur. Hele halk şâiri pek çoktur. Saz şâiri pek çoktur. Alevide ne kadar canlı ise sünnide de o kadar canlıdır.

Dulkadirli Beyliği kurulduğunda beyliğin başkenti Elbistan'dır. Sona doğru ise Maraş'tır. O bakımdan Elbistan başkentlik yapmış bir şehirdir. Dulkadirli Beyliği burada doğmuş, buradan çevreye hakimiyetle büyümüştür. Haseten zoru başarmış. Andırın dağlarındaki Ermeni prensliklerini ortadan kaldırmış, bu bölgenin yeniden fethini sağlamış, Türkleşmesinin önünü açmıştır. Getirdiği Türk nüfusla buraları Türk-İslam diyarı yapmıştır.

Anadolu da bazı yerler vardır. Tam bir kış diyarıdır. Bölge insanını beslemez. Beslese de zor besler. Bu bakımdan bölge insanı okumaya, devlet kapısına yönelir. Sonra da bölge böyle böyle boşalır. Veya yapısı bozulur.

Okuma da çok sürer. Sonra da memur olan yer yurt tutamaz. Sü-rüm sürüm sürünür. Diyar diyar gezer. Aslı nesli kaybolur.

Onun için de diyelim Maraş gibi toprağı kendi insanını besleyen şehir halkları pek okumaya rağbet etmez. Değil oğlanı dışarı salmak kızı bile gurbete vermez. Erkenden everir, zürriyetini görür.

Ama benim bilgim dahilinde söyleyeyim bu konuda Elbistan bir başkadır. Onun târihinde bu konuda bir aykırılık vardır. Nasıl.

Elbistan Erzurum gibi çok soğuk değildir. Kışın kar örtüsü ziraatı engellemez. Tam tersine açar. Besler. Ekilen buğdayı kış boyu korur. Zillenmesine zemin hazırlar. Kış boyu iyice zillenen buğday baharda süratle boy atar. Başağa biner. Yayla havasıyla birleşen mahsul öz kazanır. Onun için de Elbistan'ın yazlık buğdayına, açık ekmeğine, hele de Elbistan'da Elbistanlının yaptığı pide ekmeğine doyum olmaz.

Ya'nî Elbistan ovası Elbistanlıyı besler. Fakat hayret edilecek bir şeydir. Elbistanlı okumayı sever. Yüksek memur çıkarmayı sever. Okumuş çocuk sâhibi olmayı sever. Elbistan da okumuşluk bir şereftir.

Dün okumuşlukta zirve isim kadı, nâib, müderris olmaktadır. Elbistan kadar Osmanlı da nüfusuna oranla çok sayıda nâib, kadı, müderris

çıkartan belde zor çıkar. Denildiğine göre Elbistan Osmanlıya senede ortalama 70-80 kadar nâib kadı verir.

Bu da doğrudur. Maraş'ta Elbistan'dan gelmiş, kadılık yapmış aile vardır. Kadılar gibi.. Ama Maraş'tan gitmiş Elbistan'da nâiblik kadılık yapmış âile yoktur.

İşte meselâ hasseten kitabını yayınladığımız Yemlihâzade Mustafa Kâmil Kayseri'de kadıdır. Fakat Elbistanlıdır.

Bütün tarih içinde Elbistan'dan Maraş'a gelmiş okumuş âile çoktur. Bunlar Maraş'ta tedris hizmetinde bulunmuşlardır. Maraşlı insanın eğitimine katkıda bulunmuşlardır. Maraşa yerleşmiş kalmışlardır. Sade son asır on civarında bu tür Elbistan'dan gelmiş, Maraşa yerleşmiş âile bulmak mümkündür.

Elbistan'da çok eskiden beri hep âlim yetiştiren âileler vardır. Bu câlib-i dikkatdir, olması gerekenin üstündedir. Bunlar kendi çocuklarını yetiştirdiği gibi başkalarının çocuklarını da yetiştirmektedir. Hem eğitmekte münevver insan yetiştirmekte hem de bürokrasiye kazandırmaktadır. Bunlar ruûs vs imtihanlara girmekte, liyâkatını isbat etmekte, sonra da müderris, nâib, kadı vs olmakta yurdun her tarafını gezmektedir. Çok zaman da diyar-ı gurbette yitmektedir. Bir hizmet noktasına yerleşmekte sonra da orada erimekte, orali olmaktadır.

İşte Maraş'ta olduğu gibi...

Elbistan târihinde çok öyle büyük bir yer değildir. Şehir hiç değildir. Böyleyken asırlar içinde çok büyük âlimler çıkarmıştır. Bunların içinde çok ciddi eserleri olanları vardır.

Bu da şu demektir. Elbistan kendi nüfus yoğunluğunun ortaya çıkarabileceğinin çok üstünde bir ilim yoğunluğuna, bir bilgi birikimine sahiptir. Böyle de olduğu için büyük çaplı alimler çıkarabilmektedir.

Diyelim Elbistan'ın âlimleri ilmî seviye bakımından Sivas'ın âlimlerinden hiçte aşağı değildir. Halbuki Sivas şehir, Elbistan kazadır.

Eskiden beri memleket işleriyle ilgili kişileri gördüm mü hep şöyle derim:

-Mâdem Maraş şehir, Elbistan, Afşın vs kaza o halde iki şeyi mutlaka yapacaksınız.

Bir. İnsan birliğini, beraberliğini sağlayabilecek en mükemmel yol. Maalesef diyelim bugünkü Elbistan yolu atalarımızın kullandığı Elbistan yolu değil.

İki. Gönül bağı oluşturacak kültürel faaliyet. Maraş büyük. Şehir. Kendine bağlı kazaları var. Maraş büyüklüğünü yapacak. Kendi kültürel faaliyetin içine kazaları katacak. Yaptığı çalışmaları da kazalara dağıtacak. Kazalar da insanlara şehrim bana sâhip çıkıyor dedirtecek.

İşi daha ilerletecek. Vilâyet hudutları dahilinde en büyükler ister şehir ister kaza ayırım yapmadan eserlerini basacak.

Karacaoğlan'ı basacak. Derdiçok'u basacak. Bunların divanları Vilâyet dahilinde elden ele dolaşacak. Gönül birliği doğacak. Bir Elbistanlı Maraşlı olduğunu bilecek. Bir Maraşlı Elbistan'ın Maraş'tan bir parça olduğunu bilecek. Kimlik ayrışması yaşanmayacak. Olmayacak. Yanî evvel Maraşlı büyüklüğünü yapacak.

Ben şahsen devlet değilim. Devletin bir organının temsilcisi değilim. Ama çıkardığım eserlere elimden geldiği kadar kazaları koyuyorum.

Yıllarca kitap biriktirirken bu hususta hiç ayırım yapmadım. Bir Elbistanlıya âit eser bulduysam bir Maraşlıya ait eser bulduğumda ne kadar heyecanlandıysam en az o kadar heyecanlandım. Aldım sakladım. Muhâfaza ettim.

Bu adetim dâhilinde yıllar evvel bir yerden düşürdüğüm eski kitap parçaları arasında Yemli hazâde Mustafa Kamil'in Nazmulfünûn'unu bulmuştum. O zaman bu kitabı gördüğümde heyecanlanmış, hayret etmiştim.

Elbistan gibi bir yerden böyle bir âlim çıkıyor. "Elfiye" tarzı ağırlığı Arap edebiyatının bölümleri ile alakâlı bir eser yazıyor. Ne kadar güzel ve ne iftihar edilecek şey.

Bu kitabı yıllarınan dikkatle sakladım. Sonra bu seriye başladığımız Akif Beye;

-Doçent ol. İş ağırlığın hafiflesin bu kitabı terceme et, basalım, dedim.

Şükür doçent oldu. Verdim. Hizmet kabûl ettiler. Arkadaşlarıyla berâber çalıştılar, tercüme ettiler. Sağ olsunlar.

Bu ara Ömer Hakan Özalp Bey'den malzeme istedik. Bazı kitaplarının ilk sahifelerinin fotokopilerini gönderdiler. Sağ olsunlar.

Bana göre Ömer Hakan Bey, Arif Bilgin Bey Elbistanlıların, Maraşlıların yüz akı. Bunlar Elbistan kültürüne hizmet ediyorlar. Hakları ödeşilmez.

Bu ara biz de kütüphanemizi taradık. Tam da tarayamadık ama bir kitabımı daha bulduk. Nühbetülfikeri şiiire döktüğü kitabını. Ve amca oğlu Halil Esad'ın Nazmulfünûn'un ilk mantıkla alakalı kısmına attığı şerhi.

Ama hemen ifâde edelim. Mustafa Kâmil'in kitapları çok erken basıldığı için Türkiye kütüphanelerinde pek nüshaları yok. Olan da az. El yazma nüshaları da hâkezâ öyle. Tek tük nüsha.

Biz şimdilik olan nüshalar üstünden bir çalışma yapıyoruz. Bizden sonra gelenler de yeni nüshalar bulur bu çalışmayı daha ileri götürürler inşallah.

Biz kitabın baş tarafına Yemli hazâde âilesi ile berâber Elbistan'dan Hayâtîler ve Maraş'tan Sünbülzâdeler âilesini tanıtan bir yazı koyuyoruz.

Zira Yemli hazâde Mustafa Kâmil Arapça yazıyor, Arap edebiyatı ile alakalı yazıyor. Bir çeşit dilci âile resmi çiziyor. Maraş'tan da Sünbülzâdeler, Sünbülzâdeler içinden de hasseten Sünbülzâde Vehbi Arapça Farsça yazıyor. Türkçe-Farsça, Türkçe-Arapça manzum lügat kaleme alıyor. Önceden açılmış bir geleneği geliştiriyor. Olgunlaştırıyor. Kendini işin pâdişahı yapıyor. Eserleri klasikleşiyor. Sonra da o yol genişliyor. O yolda eser kaleme alanlar çoğalıyor.

Hasseten yazdığı Tuhfe'si'nin baskı sayısını kimse tam tesbit edemiyor. Çok sayıda basılıyor. Basıldığı yetmezmiş gibi bir de üzerine şerhler atılıyor.

İşte bu şerhlerden birini de Hayati Ahmet Efendi atıyor. Tuhfe üzerine atılan iki şerhten biri olan bu eserde tutunuyor. Çok sayıda basılıyor. Ayrıca Hayâtî Ahmet Efendi şâhidinin Farsça Lügatı üzerine şerh atıyor.

İşbu dilci bir karakter taşıyan bu iki âileyi de tanıtmak gerekiyor.

Çünkü Maraş ve Elbistan'da nice âileler var. 3-4 asır âile karakterini bozmadan ilim adamı yetiştiriyor. Fakat bakıyorsunuz bu üç aile farklı. Yazdıkları birbirine benzer, bağlantılı.

Ayrıca Yemli hazâde Mustafa Kâmil'in hasseten bir özelliği var. Yazarken bir eseri alıyor, önce şiire döküyor. Öğrenci bu şiiri ezberleyerek ilmi özet olarak kafasına alıyor. Sonra şiiri şerh ediyor. Öğrenci bu şerhin üstünden de ezberlediğini genişlemesine öğreniyor. Aklında o ilimle alakalı çözemediği nokta kalmıyor. Onun için bu bağlamda biz kitaplarından fazlaca örnekler koyuyoruz. Tarz görülsün istiyoruz.

Bu tarz İslam eğitim tarihinde yok değil. Fakat Yemli hazâde'de biraz fazla. Bu da ayrıca bilinsin istiyoruz.

Biz gücümüz nisbetinde şimdilik Maraş-Elbistan eksenli bir kitap yaptık. İlerde inşallah daha yenilerini yaparız. Aynı vilayetiz, aynı toprak parçasında yaşıyoruz. Kaderimiz bir. Gün gelir bu işleri daha ileri de götürür, bağları geliştiririz.

Bizi bu işlere teşvik eden ve himmetini esirgemeyen başta muhterem Mehmet KANBUR'a, ayrıca Atilla KANBUR'a, Kadir KURTUL'a, Mustafa CİĞER'e, Mahmut ARIKAN'a ve Ahmet Duran BALSUYU gibi dostlarımıza memleket nâmına teşekkür ederiz. Sağlık, sıhhat, afiyet dileriz.

Hâlıkımıza, bize yol aldırды, yol aldırır şükrederiz. Yeni kitaplar çıkarmak üzere yola devam ederiz.

Yaşar ALPARSLAN

YEMLİHAZÂDELER VE YEMLİHAZÂDE MUSTAFA KAMİL ELELBİSTÂNÎ

1650'lilerde Ankara-Çankırı-Kayeri dolaylarında dolaşan tedris ve irşad görevi yapan Şeyh İsa da'vet üzerine Elbistan'a gelir. Burada Çandargazî türbesine yerleşir. Burada kalır.

Devir III. Ahmed zamanıdır. O ara Haleb valisî Taberzâde Mehmet Paşa Elbistana gelir. Hocayı tanır. Çocuklarını çok iyi yetiştirdiğini görür. Bunlardan H. Halil Efendi'yi Elbistan'a müftü yapar. Diğer oğlu İsa'yı da Eshab-ı Kehf medreesine müderris olarak görevlendirir.

Bu iki oğlandandan da zaman içinde çok sağlıklı sâlih, âlim, âbid nesiller yetişir.

Müftû Halil Efendi nesline H. Halil Efendiler denir. İşte Pr. Dr. Mükrimin Halil Yinanç bu koldan yetişir. Daha nice âlimler bu koldan neşet eder. Bu gün bu koldan gelenler soyad olarak Yinanç, İnanç, Müftüoğlu, Gönen soyadlarını taşır.

Bu koldan gelen Mükrimin Halil Yinanç Bey'in babası âlim ve kadıdır. Adı da, Kadı Halil Kâmil Efendi'dir.

Konumuz olan ve kitabını yayınladığımız Yemli hazâde Mustafa Kamil Efendi'nin seceresi ise şöyle gelir.

Şeyh İsa Efendi. Oğlu Eshab-ı Kehf müderrisi İlyas Efendi. Oğlu Yemliha. Oğlu Hüseyin. Oğlu Şeyh Abdullah. Oğlu müellifimiz Kadı Mustafa Kamil Efendi.

Mustafa Kamil Efendi'nin bilinen hayâtı; Elbistanda doğar. Kadılık görevi yapar. Mevlevî tarikatına girer. Şiirlerinde Kâmil mahlasını kullanır. Farsca ve Arapçaya hakimdir. Divanında Türkçe, Arapça, Farsca şiirleri ve elğazı mevcuttur. Kayseri kadısı iken 1294/1877 yılında ölür. Kayseri eski mezarlığında Seyyid Burhâneddin türbesi civârında medfundur.

Çok sayıda eser sahibidir. Bunlardan baskılı olanları vardır.

1-Elhikmetülbâlîğa ve Şerhüha. Hikmetle alâkalıdır. Basılmıştır. (1292)

2-Menâhicülühticâc. Mantıkla alakalıdır. Baskılıdır. (1273)

3-Elmanzûmetüalaliyye Fi Ahbârinnebeviyye. Usul-ı hadisle alâkalıdır. Nühbetülfikeri başlıklarını koruyarak şiire dökmüş sonra şerhetmiştir.

Yaptığı şerhin adı: Ta'likât Alelman-Zûmetilaliyyeti Filahbârinnebeviyye'dir. Berâberce baskılıdır. (1282)

4-Elkıyasiyye Meadibâce Min Nazmilfünün. Nazmülfünün'ün mantıkla alakalı ilk kısmının şerhidir. Baskılıdır. (1308)

5-Nazmülfünûn. Sırayla İlmülmantık, İlmülvaz', İlmüledeb, İlmülaruz, İlmülmeâni, İlmülbeyan, İlmülbedi'den bahseden manzûm bir eserdir.

Ağırlığı Arab edebiyatı ile alakalı bir eserdir. Baskılıdır. (1375) Toplam 24 sahifedir. Tercümesini sunduğumuz eser budur.

Buraya kadar saydığımız eserler baskılı olarak görülebilen eserleridir.

6-Aruz-ı Endülûsî Şerhi.

7-Kasîde-i Muzirriye'nin Şerhi ve Tahmisi.

8-Manzûme-i Râiyye. İlmikelam ve akâidle alâkalıdır. Musul ulemâsından Ebülvefa Abdullah Hazrâvî şerhetmiştir.

9-İmam Bûsîrî'nin Kaside-i Hemziye üstüne tahmisi.

10-İlm-i usul-ı fıkihtan bin beyti içine alan Tâ-i Meksûre ve Bahr-ı Tavil üzerine Mübtenî Elfiye ve Şerhi.

11-Hüsniye Manzûmesi ve Şerhi.

12-Elmekâlâtül Hassan Alâ Kasidetilhassan (R.A) Mea tehmisin.

13-Haşiye Alâ Karatepeli. Karatepeli'nin haşiyesinin tetimmesi olarak bir cild haşiye.

14-Allâme-i Zamân. Şeyhulislam Hasan Fehmi Efendi Hazretlerinin İlm-i Mizân ve Adab'tan nazmettikleri kaside-i nûniye üzerine yapılmış bir şerh.

15-Türkçe, Arapca, Farsca şiirlerini muhtevi Divanı (Divan-ı Eşar)

16-Ta'likat Alâ Nühbetilfiker Filhadis

17-Kasîde-i Adem Şerhi.

18-Dürr-ı Mekkûn, yazma, mevize hutbe kitabı.

Bursalı Mehmet Tahir'e göre bu eserlerinin çoğunluğu baskılıdır. (Osmanlı Müellifleri. C.2, Sh. 58)

Elhikmetülbâliğa'nın dış kapağındaki tanıtım yazısına göre daha başka risâleleri, latifeli makâleleri, nükleli mektupları ve faydalı eserleri mevcuttur. Ancak isimleri bilinenler kaydolmuştur.

HALİL ESAD EFENDİ

Yemli hazâde Mustafa Kamil'le aynı kök aynı ailedendir. Baba adı Ali Rıza'dır. Ali Rıza Efendi pek büyük bir alimdir. Muhtelif yerlerde kadılık yapmıştır. Yine 1273/1856 senesinde Adana kadılığında ayrılıp Sivas yoluyla Deraliyye'ye giderken oğlu Halil Esad Tokad da dünyaya gelmiştir.

Halil Esad ilk tahsilini Elbistan'da yapmıştır. Sonra Arabistan Irak cihetlerinde tahsilin devam ettirip Antakya da Abdüsamet Efendi'den icâzed almıştır. Derseadete gitmiş orda da ders vekili Ahmed Asım Efendi'den icazet almıştır. Fıkıh öğrenmek arzusuyla imtihanla Mekteb-i Nüvvâb'e girmiştir. 27 Şubat 1890'da buradan şehâdetnâme almıştır. Muş'ta kadılık yapmış, ayrılmış bilâhede Gümüşhâne'de kadılık yapmıştır. Muş'ta ikinci defa ardından Akka ve Trablus kadılığında bulunmuştur. Terfî ile Yemen kadılığına atanmıştır. Yemen'de yaptığı

vazifelerden mütevellid ikinci rütbe Osmanlı nişânı ile taltif edilmiştir. Emekli olup Elbistan'a yerleşmiştir. Elbistan Türkköyü denilen mahallede yaşamıştır. Bekardır. Kendine Mecnunlar denilen bir aile hizmet etmiştir. Elbistan'da yaşadığı müddetçe evden dışarı çıkmamıştır. Elbistan'da adı bir caddeye verilmiştir. 1927'de vefat etmiş, Hocazâde mezarlığına gömülmüştür.

Yemen'deyken 7 kerre Kabe'ye gitmiş ve herbirinde Kabe'nin yıkanmasına iştirak etmiştir.

Arapça ve Farsçaya hakimdir.

ESERLERİ

1-Cilâûluyun Şerhilkıyasiyye Maaddîbâce min Nazmilfünün.

Amca oğlu dediği Yemli hazade Mustafa Kamil'in "Nazmülfünün" adlı eserinin mantıkla alakalı ilk bölümüne şerhtir. Baskılıdır. İstanbul. Cemal Efendi Matbaası. 1308

2- Hulâsatüşşürûh. Babası Sivas İstinaf Mahkemesi reisiyken yanına gittiğinde vakit kış olduğundan vaktini zayî etmemek için muhtelif nahiv kitaplarından istifâde ile meydana getirdiği, bilâhère İstanbulda bastırıldığı bir kitab. Derseâdet. Mahmut Bey Matbaası. 1305.

Not: Hayatı için gerekli bilgiler bu kitabın başına Emin adlı bir zât tarafından yazılmış olan "Tercume-i hâl-ı müellif" adlı giriş yazısında mevcuttur.

3-Dürr-i Meknun adlı bir eserinden bahsedilse de bu adda eserler onun olmasa gerektir.

Bu eser için klasik tarzın Türkçeye aktarılmış en güzel şeklidir denilebilir.

Son dönem Elbistanlı alimlerden ve Elbistan'ın büyük müftüsü Halil Reşid Efendi (1892-1959) yine bu ailedendir.

Bu ilmiyle âmil müttekî alim bir zattır. Dillere destan bir kütüphane kurmuştur. Ancak kütüphânesi aşırı parçalanmıştır. Parçalardan satılanı olduğu gibi bağışlananı da olmuştur. Dârende İlâhiyat Fakültesi

buna 6rnektir. Satılanlardan bizim kütüphanemize girenler de vardır. Kitapları görüldüğünde çok mütefennin bir âlim olduğu anlaşılacaktır.

Yemlihadeler dünden bu güne okumuğu fevkalâde çok bir âiledir. Aile ile ilgili geniş bilgi Arif Bilgin'in "Termeden Elbistan" 2. Cildinde mevcuttur.

HAYATİZÂDELER

Hayatizadeler Elbistan'a Şam-Haleb tarafından gelirler. Zeynelâbidin, Hz. Hüseyin üstünden Seyyidirdiler. Elbistan'a geliş tarihleri 1400 yıllarıdır. Dulkadirli zamanıdır.

Hayâtizâdeler Elbistan da hep ilimle, irfanla, tedrisle uğraşırlar. Müftü çıkarırlar.

İlk meşhurları üstünden silsileyi ve hayat hikâyelerini verelim.

HAYÂTÎ AHMED EFENDİ

Hayâtî Ahmed Efendi 1165/1751-52 de Elbistan da dünyaya gelir. Kendinden önce âilede üç Ahmed vardır. Babası da bunlardan biridir. Babası Ahmed veya dedesi Seyyid Ahmed müftüdür.

Hayâtî Ahmed ilk tahsilini Elbistan da alır. İlk hocaları Babası, Amcası Hacı Ömerdir. Bilahare Maraşlı Cerîdî Hasan Efendi ve Kayserili Ömer'dir. Yetişirken yaptığı bir işte dedesinin fetvaların tesvid etmektedir.

Hayâtî Ahmed Efendi müftü olan babası veya dedesi ölünce yerine Elbistan'a müftü olur. On yıl kadar müftülük yapar.

Fakat Elbistan da rahat edemez. Efsuslu eşkiya Hacı İsmâil Ağa bölgede şiddet uygulamaktadır. Bunun için İstanbul'a gider (1793) gelir. Konuyu paytahta götürür.

Yine rahat edemez. Maraş, Haleb, Anteb'e gider. Haleb'e gittiğinde Uluğ Bey'in zicini beller.

1212/1798 de Hacca gider. Döner. Elbistan da tedrise başlar. Fakat bölgedeki karışıklık devam ettiği için yeniden (1213/1798-99) İstanbul'a gider. Elbistan hayatının defterin durer.

İstanbul'a gittiğinde Ayasofya medreselerinde ders verir. Yazdığı "İthâfûlcünûn..." adlı eseri III. Selim'e sunar. Ruûsa nâil olur. Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'ya hocalık yapar. 1809 yılı itibâriyle İstanbul da ilim hayâtına son verir. Mevleviyyet görevi verildiğinden Bosna'ya gider. Görev yapar. Telifat ve tedkikata devam eder. Döner Irak-Bağdat'a gider. Giderken Elbistan'a uğrar. Bir ay kalır. Oğlunu yanına alır. Bağdatı bulur. İki yıl mevleviyyet – kadılık yapar. Yine orada kalan zamanlarında ilim öğrenerek kitap okuyarak telifatla uğraşarak görev süresin doldurur. Döner Elbistanı bulur. Kitapları için vakıf kurar. Kitapların vakf eder.

Uzatmaz. İstanbul'a gider. Devlete arz-ı endam eder. Yine derse-tedrise başlar. Fakat sağlığı bozular. Çok sürmez. Ölür. (1814) Üsküdar Nuh kuyusu yakınında bulunan Seyyid Ahmed Deresi kabristanında gömülür.

Hayâtî Ahmed Efendi Arapça ve Farsca da fevkalâde muktedir bir âlimdir. Bunu eserlerinden anlamak mümkündür.

ESERLERİ

1.İsafûlminne fi şerh-i ithâfîlcennet ilm-i âdabtan metin ve şerh bir eser.

2.Tuhfe-ı Vehbî Şerhi: Sünbülzâde Vehbi'nin "Tuhfe-ı Vehbî" adlı Farsca-Türkçe manzum kitabının üstüne yapılmış iki şerhden biri. Baskısı vardır. Dil yapılı karakterli bir eserdir.

3.Şâhidi'nin Farsca sözlüğünün şerhi basılmıştır. Dil yapılı – karakterli bir eserdir.

4.Nühbe-i Vehbî Şerhi: Hayâtî bu esere, şerhe başlamış fakat tamamlayamamıştır. Eseri daha sonra oğlu Halil Şeref tamamlamıştır. Dil yapı ve karakterli bir eserdir.

5.Manzûme-i Numâniye: Edebiyat ve mantıkla alakalı bir eserdir.

Ve diğerleri.

HAYATÎZADE HALİL ŞEREF EFENDİ

1211/1796 da Elbistan da doğdu. Elbistan da okudu. Babası ile Bağdat'a gitti. Bağdat dönüşü babası ile berâber İstanbul'a gitti. Babası öldü. Kendi dört yıl daha kaldı. İlim yaptı. Elbistan'a döndü. Babasının vakıf kütüphanesini aile kütüphanesi tarzında geliştirdi. Babasının tekemmül etdiremediği Nühbe Şerhi'ni tamamladı. İstanbul'a götürdü. Dönemin pâdişâhı Abdulmecid'e sundu. Ve bir kıta tedris ruûsuna nâil oldu.

1266/1840-50 yılları arası Mevleviyyet/kadılık görevi ile Bağdat'a gitti. Görev sonrası yine Elbistan'a geldi. Bir yerlere gidip gelse de ağırlık ömrünü Elbistan da geçirdi. 1267/1851 de Elbistan da öldü.

Bugün mezarlığı bozulmuş olsa da mezar taşı mahfuzdur.

Hayâtizâde Halil Şeref Efendi de babası gibi Arapça ve Farsca'ya fevkalâde hâkimdir. Bu dillerde şiir yazabilecek güçtedir.

Dil konulu karakterli eserleri vardır. Tercüme yapmıştır.

ESERLERİ:

1-Babasının yarım bıraktığı bir manzum Arapça Türkçe lûgat olan Nühbe Şerhi'ni tamamlamıştır. Dil karakterlidir.

2- Kudsî Abasekalli (veya Abaskalı) nâmıyla meşhur Cannî denilen Bakûlü olan bir şahsın yazdığı “Esrarülmelekût” adlı klasik coğrafya ve astronomi ile alâkalı olan eseri “Efkârülceberût” adıyla arzu üstüne fevkalâde genişleterek açıklamalar yaparak modernle klasiği birleştirerek terceme eder. Kitap basılır. Fevkalâde bulunur.

3- Ruhuledep: Arapça terimleri muhtevî manzum bir eserdir.

(TORUN) HAYÂTİZÂDE AHMED EFENDİ

Halil Şeref Efendi'nin oğludur. Doğum ve ölüm tarihi belirsizdir. Babası ile Bağdat'a gittiğini kendi kaydetmiştir. Elbistan da muhtelif

görevlerde bulunduğu gibi müftülük de yapmıştır. Hayatı içinde 1307/1889-90 da müftü olduğu bellidir.

Arap diline hakim olduğu eserleriyle müdelleldir.

ESERLERİ

1-Ravzatül Eşraf Filmuzâfınileyh Velmuzâf. 4 cilt olup Seâlibi'nin Simârülkulüb adlı eserine dayanılarak yazılmıştır. Dil karakterli bir eserdir.

2-Dafulğumum ve Rafiulhümüm.

1400'lerde Haleb-Şam bölgesinden Elbistan'a gelen ve ilk gelenin adının Nûrullah Çelebi olduğu aile zamanla Elbistan da çoğalır. Hayatîler adıyla çoğalırken Nakibler, Çelebiler, Müftüler diye de çoğalır. Bunlardan Maraş'a gelenler de olur. (Çelebiler, İlmî Efendiler)

Ama ailenin bütün bölümleri ağırlıklı Nâib çıkarır. Geleneği asırlarca sürdürür. Nâiblik ilimle olur. Alimler şâirler çıkarır. Karakterin bozmaz. Günümüze gelirken kadılar değil okumuşlar aydınlar çıkarır.

SÜNBLZÂDELER VE SÜNBLZÂDE VEHBİ

Maraş'ın meşhur âilelerinden biri Sünblzâdelerdir. Her ne kadar bu âilede en öne çıkan Sünblzâde Vehbi ise de bu âilede ondan evvel ve sonra nice daha meşhur kişiler vardır. Bunlar ağırlıklı şâir, naib, kadı, müfti gibi vasıflı kişilerdir. Türkçenin dışında dil bilmektedir. O lisanlarda da ürün ortaya koymaktadır.

Sünblzâde Vehbi Efendi'nin dedesi Mehmet Efendi'dir. Maraş müftüsüdür. Fakihtir. Arapça eseri vardır. Babası Raşit Efendi şâirdir. Kadıdır. Naibtir.

Sünblzâde Vehbi'nin kardeşi Mehmet Emin Efendi de vasıflı insandır. Oğulları Bakî (öl. 1812) ve Seyyid Abdülhay Efendiler şairdir.

Yine Sünblzâde Vehbi'nin oğlu Hayri (öl.1851) şâirdir. Kadılık da yapmıştır. Adına Lutfiye'sini yazdığı genç ölen oğlu (1210/1795) Lutfullah müderristir. 26 yaşında ölmüştür.

Sünblzâde Vehbi ile âilenin bir kolu İstanbul'a göç etse de İstanbul'da çoğalsa da yine ana gövde varlığını Maraş'ta da devam ettirmiş bu güne kadar gelmiştir. Bu âilenin Maraş'ta sesi soluğu duyulmuş, vakıfları olmuştur. Devletle bağlantıları devam etmiştir.

Ancak her zaman büyük her zaman güçlü kalan âile de tarihte pek yoktur. Onlarında tarihte inişleri, çıkışları, zevalleri vardır. Onlar da tıpkı devletler gibidir. Yok olacak veya ufalacaktır.

Şimdi biraz da şâir, kadı ama her şeyden önce dil öğretiminde çığır açmış Sünblzâde Vehbi'den bahsedelim.

SÜNBLZÂDE VEHBİ

Sünblzâde Vehbi Maraş'ta doğar (1113/1718). Mahallesi Bektûtiye/Fevzipaşa'dır. Bu koptuğu âilenin parçaları varlığını Maraş'ta devam ettirmektedir. Soyadları da Sünbl'dür.

Vehbî'nin babası âlim şâirdir. Dedesi ise Maraş müftüsüdür. Yazdığı fıkıh kitapları vardır.

Vehbî Maraş'ta okur. Öğreneceğini öğrenir. İcâzet alır. Sonra daha bir yükselmek için İstanbul'a gider. Orada önünü açabilecek büyüklerle şiirler yazar. Tanınır. İmtihan olur. Kadı olur. Uzun yıllar bu görevini Balkan şehirlerinde yapar.

Vehbî 1768 Rus seferi esnasında bu görevden Hâceganlık sınıfına geçmiş, terfi etmiş, maaşını yükseltmiştir. Bu görevde yedi yıl çalışmış, Farsçasının iyi olmasına binaen 1187/1775 yılında I. Abdülhamid tarafından İran'a elçi olarak gönderilmiştir. Görevi bir ihtilafı çözmektir. O da çözecektir.

Fakat bu görevdeyken önce araları iyi olan dönemin Bağdat valisi Ömer Paşa'yla sonra arası açılır. Bunun üzerine birbirlerini padişaha şikayet ederler.

Şikayetlerden Vehbî hakkında olanı dikkate alınır. Vehbî'nin idamına hükmedilir.

Vehbî gizlenerek İstanbul'a gelir. Zarzor bu vartayı atlatır. Yeniden tahkikat yapılır. İdamdan kurtulur. Fakat uzun zaman görev alamaz. Okuduğuna hayıflanır. Bu arada yedi yıl geçer. Minnet ricâ derken yeniden bir kadılık görevi alır. Rodos olayına bağlı Şahingiray'ın idâmında rol oynar. Kadılıkta rütbesi yükselir. Hizmeti artar. Rütbesi daha da yükselir.

Bir ara Zağra kadılığında iken bir sıkıntı geçirir. Görevden alındığı olur. Divanını III. Selim'e sunar. Vartayı atlatır. Yine rahatlığa kavuşur (1791). Bir miktar daha III. Selim'in himayesinde devlette görev yapar. Siroz, Manisa, Bolu gibi yerlerde kadılık yapar. Yaşı dolar İstanbul'a çekilir.

Ancak yaşı sekseni geçer. Hastalıklar başına çöker. 3-5 sene başı hastalıklarla ağrıya girer. Altından kalkamaz. Ölür 1224/1808.

Vehbî uzun hayatı süresinde sekiz padişah görmüştür. Şiirde güçlü olmakla berâber ilimde daha çok güçlüdür. III. Selim zamanında Sultanüşşûarâ'dır. Arapçası, Farsçası iyidir. Şiirde Türkçe de ne kadar güçlü ise Arapça ve Farsçada da o kadar güçlüdür. Bir Arap, bir Acem-

den aşağı değildir. Bu dilleri ne kadar iyi bildiğinin Tuhfe ve Nuhbe şâhididir.

Vehbî İstanbulluların yûzakı, Maraşlıların şerefidir. Divan şiirinin şâir Nedim'den sonra en bÿyÿğÿdÿr.

ESERLERİ

1-Divanı: 1205/1791 tamamlamış, III. Selim'e sunmuştur. III. Selim şâirlerin hamîsidir.

Divan'ın el yazmaları olduğu gibi bir de baskısı vardır (1253/1837).

2-Lutfiye: Oğlu Lutfiye ilimleri tanıtıtđı, ilimleri ÷đrenmeye teşvik ettiği kitaptır. İlimlerin mÿsbetini, menfisini bu kitapla oğluna ÷đretmiřtir. İyiye, gÿzele, faydalı olana onu teşvik etmiştir.

Kitabın Divan içinde baskısı olduğu gibi ayrı baskısı da vardır. Kitap eğitim tarihi açısından ÷nemlidir. Birinci dereceden bir Osmanlı klasiğidir.

3-Tuhfe-i Vehbî: İslam tarihinde erken dñnemden itibâren ilmi bir konuyu şiire dñkmek, şiirin sihriyyetinden istifâde ile ÷đrenimini kolaylaştırmak usÿl olarak vardır.

İşte bu usÿl azda olarak lÿgatde de vardır. Bu halkaya Vehbî de katılır. Kendine gñre manzÿm ğalatı yok bir Farsça-Tÿrke lÿgat yazar. Lÿgat 800 beyittir. 2500 civârında Farsça kelime vardır.

Vehbî bu lÿgatını yazar. Kendisi daha sağken Lÿgat basılmaya başlar. Çok sayıda basılır. İki de şerhi yapılır. Bunlar da basılır. Bunların içinden de Hayâti'nin yaptığı şerh tutulur.

Farsça ÷đretimi hasseten mekteplerin çıkışı ile hızlanır. Zira mekteplerde okutulur. Bu da bir zemin teşkil eder. Tuhfe Farsça ÷đretiminde temel kitap olur. Mekteplerde okutulur. Ezberletilir. Sayesinde Farsça ÷đretimi kolaylaşır.

4-Nuhbe-i Vehbî: Tuhfe rağbet gñrÿnce Vehbî aynı sistemi Arapçada da uygular. Manzum bir Tÿrke-Osmanlıa-Arapça lÿgat yazar. Birađ da basılır. Fakat Tuhfe kadar tutunmaz.

Vehbî'nin kalan diğer iki eserinin adı; Şevkengiz ve Münşeât'dır.

Ancak bizim konumuz bakımından Vehbi'nin en önemli eseri Tuhfe ve Nuhbe'dir.

Vehbî bu iki eseriyle Arapça ve Farsçaya ne kadar aşına olduğunu göstermiştir. Gerçekte de Vehbî Farsça ve Arapçayı çok iyi bilmektedir. Bu dillerde nesri bırak şiir bile yazabilmektedir. Hem de zorun zoru manzum lüğât yazarak.

Yaşar ALPARSLAR

KAYNAKÇA

ALPARSLAN, Yaşar vd; Dulkadir Beyliği Araştırmaları I-II, Ukde Kitaplığı, 2008, Kahramanmaraş.

ALPARSLAN, Yaşar – YAKAR, Serdar; Seyâhatnâme, Şehir Tarihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş, Ukde Kitaplığı, 2009, Kahramanmaraş.

ALPARSLAN, Yaşar – YAKAR, Serdar; Maraş Meşhurları, Kahramanmaraş Valiliği Yayını, 2009, Kahramanmaraş.

ALTINÖZ, İsmail; Dulkadir Eyaletinin Kuruluş ve Gelişmesi, Ukde Kitaplığı, 2009, Kahramanmaraş.

ATALAY, Besim; Maraş Tarihi ve Coğrafyası, h. 1339, Matbaai Amire, İstanbul.

BEYZÂDEOĞLU, Süreyya Ali; Sünbülzâde Vehbi, İklim Yayınları, 1993, İstanbul, Şule Yayınları, 2000, İstanbul.

BİLGİN, Arif; Terk Eden Elbistan, 1-2-3, 2007, İstanbul ve diğer eserleri.

BURUSELİ Muhammet Tahir; Osmanlı Müellifleri 1-2-3, h. 1342, Matbaai Amire, İstanbul.

ÇİFTÇİ, Cemil; Maraşlı Şairler, Yazarlar, Alimler, Kitabevi, 2000, İstanbul.

ERGİNÖZ, O.Necati; Eğitimde 60. Yıllar ve Anılar, Elbistan Yayınları.

GÜLLÜ, Adnan; Elbistan Tarihi, 2003, Elbistan Yayınları.

KOYUNCU, Ali İhsan; Elbistan Sokakları, 1995, Elbistan Yayınları.

ÖZALP, Ömer Hakan; Hayatî Ahmet Efendi, Özgü Yayınevi, 2010, İstanbul.

ÖZALP, Ömer Hakan; Kadı Mustafa Kamil Efendi, Özgü Yayınevi, 2007, İstanbul.

SAÇAKLIZÂDE; Tertîbü'l-ülûm, Ukde Kitaplığı, 2009, Kahramanmaraş.

YİNANÇ, M.Halil; İslam Ansiklopedisi “Elbistan” Maddesi, C.4, sh 223-230

NAZMÜ'L-FÜNÛN

Sözlerime nimet ve lütuf sahibi Allah'a (c.c.) hamd,

Yaratılışa sebep olan Hz. Muhammed (a.s) üzerine salat ve selam ile başlıyorum.

Bu girişten sonra Kamil Yemli hazâde Allah'a sığınarak,

Şu yapılması gerekli olan sanatları nazm halinde söyler;

Nimetler sahibi Allah'ın isminin bereketiyle,

Çok çalışarak, ilim öğrendiğim zaman bu sanatları nazım halinde yazdım.

Sanatların her birinin başlangıcında ve ortaya çıkarılmasında,

Allah'a hamd ve rasûlüne salat eyledim.

Eseri, düşmanları ile savaşan,

Hakan Abdulmecid Han'ın huzuruna arz ettim.

Işıltılı ve parlak kılıcı ile tüm insanların üzerindeki bu Hakan,

Alemlerin İlahı'nın gölgesidir.

Büyük parlak yıldızın zuhuru gibi,

Yüzünden adalet ve ihsan levhaları ortaya çıktı.

Alemin gözü, O'nun benzerini görmedi,

Dünyada ikincisini de kimse görmeyecektir.

Şüphesiz o dünyanın yöneticisidir ve ne güzel yöneticidir!

Muteber görüş sahiplerine göre O, hakikaten Allah'ın halifesidir.

Yükselişlerin, fetihlerin ve devrinin nihayetine kadar,

Allah ona büyük yardımlarla zaferler ihsan etsin.

Eğer bu nazım, onun yanında kabul görürse,

Şu aciz kulun, en özel isteği eseri tamamlamaktır.

Kuluna yardım etmekte, benim Rabbim ne güzel yardımcıdır.

Ben O'nun yüksek huzuruna yöneliyorum.

Acziyyet ve kusurunu itiraf eden, Yemli hazâde diye bilinen El-bistanlı Seyyid Mustafa Kamil (Allah iki dünyada nasibini fazlalaştır-sın) der ki: Muhakkak ki şu manzume, özet olarak yedi sanat dalının (fenn) kurallarının temellerini kapsamaktadır. Pürüzsüz akıcı bir üslûpla, yedi sanatının hepsini nazım haline telif ettim.

Bundan dolayı her sanatın nazmına, ilgili sanata başlanması gerekli olan şeyle başladım.

Ayrıca bu konunun uzmanlarının adeti olan, isimlendirme ve nazım sebebini açıklayarak nazma giriş yaptım.

Ben on altı yaşında iken, ilk defa “*Dürrü'n-Nizâm*” diye isim verilmiş olan “*Nazmü'l-Âdabı*” yazmak nasip oldu. Allah insanlardan dilediği kimseye nimet verir.

Bundan sonra belirli bir süre içerisinde değişik sanat dallarını nazm halinde yazarak bir araya getirdim ve “*Nazmü'l-Fünûn*” adını verdim.

Kardeşlerimden kalabalık bir grubun ısrarı ve zorlamasıyla Hadimi'nin (rahmet ve daimi mağfiret üzerine olsun) “*Mecâmiü'l-Hakâik mine'l-Usûl*” adlı nazm eserinin sonuna ekledim.

Bu nazımın kuvvetinden ve akıcılığında şüphe yoktur. Ancak kör olanlar bunu göremez. Eserin bu özelliklerini ancak akıl sahipleri idrak edebilir.

İlimde söz sahibi olan alimler, yazdığım bu nazımın tamamını okuyan ve ezberleyenlerin, özellikle de mekteplerdeki öğrencilerin seviz sanat dalına vakıf olacaklarını ve başka bir esere ihtiyaç duymayacaklarını belirtmişlerdir.

Eserin şerhine önem verip çabalayan ve gayret edenin mükafatı ise Allah'a aittir.

Hız. Allah'tan yardım ister, ona sığınırız.

MANTIK İLMİ

Kainattaki cinslerinden beri olan ve konuşma özelliğini insan nevine tahsis eden Allah'a hamdolsun. Resullerin övünç kaynağı ve araz ve ayandan mahlukatın yaratılışına sebep olan zata salat ve selam olsun.

Açık bir delil ve bizzat burhân olan kıyâs ile hidayete eren Ashâb ve onun âli üzerine selam olsun. Bundan sonra iyilik ve ihsan sahibi olan zâtın afvını ümit eden, rahmet dileyen Kamil Yemli hazâde, beyan ve faydaları artırarak kıyasa ait şeyleri söyler.

Su gibi kıymetli iki insan olan iki talip ile beraber çalışarak müzakere ettiğim zaman bu kıyasa ait olan şeyleri nazım halinde yazdım.

Ey rabbim o ikisine izzet ve mertebe ver. Onlara sırf lütfun ve rızan ile kolaylık ver.

Kıyas önermelerden oluşur. Bu önermeler aksini ispat edenin yanında kabul görülseler neticelerine ulaşılır. Bu netice önermelerden farklı olacak yani aynı olmayacak ki devir olmasın.

Kıyası iktirani hamli, yalnız hamli önermelerden oluşur. Kıyas-ı iktirani de asıl yanı çoğunlukla hamli önermelerden mürekkep olandır.

Kıyas-ı iktirani şartı sırf şart edatını barındıran önermelerden mürekkep olandır. Kıyası İktirani suğra olan önermesi munfasıla olur, kübra olan önermesi ise hamliye olur. Bunların da mahmuller aynı olması lazımdır.

Kıyas-ı mürekkep: önermelerden kübra olan en az iki önermeden meydana gelmesi lazımdır. Yani bu kıyasın kübrası en az iki olması gerek.

Bu kıyasta netice açık bir şekilde zikredilmişse buna neticesi mevsul kıyas denir. Eğer neticesi zikredilmemişse buna neticesi mafsul kıyas denir. Bu da iki kısımdır. Kıyas eğer şartiye önermelerden terkip edilmişse, ona kıyas-ı istisna denir. Bu da iki kısımdır. Muttasıl ve munfasıl. Kıyas istisna muttasıl olursa, mukaddem sabit ise tali de sabittir.

Mukaddem müntefi ise(ref edilmişse) tali de ref edilir. Kıyas istisna munfasıl olursa, mukaddeminin sübutu talinin refi, mukaddemin

refi talinin sübutudur. Talinin sübutu mukaddemin refidir. Talinin refi mukaddemin sübutudur. İstikra kıyasın mukabilindedir. Netice verir ama zannidir.

Kıyasın çeşitleri dörttür: Haddi vasat küçük önermede mahmul, büyük önermede mevzu olursa buna birinci şekil denir. Tersisi olursa dördüncü şekil olur ve az kullanılır. Haddi vasat suğra ve kubra önermelerde mevzu olursa üçüncü şekildir.

Mahmul olursa, ikinci şekildir. İkinci şekil birinci şekle konum itibarıyla yakındır.

Birinci şeklin netice vermesinin şartı, suğrası mucebe, kubrası külliye olması lazımdır. İkinci şeklin netice vermesinin şartı, suğra ve kubra farklı olup, kübrası külliye olacak. Üçüncü şeklin netice vermesinin şartı suğrası mucebe ve her iki mukaddimeden biri külliye olacaktır. Dördüncü şekil ise, iki şartı vardır. Birincisi, her iki mukaddime mucebe olup suğrası külliye olacak. İkincisi her iki mukaddime farklı olup külliye olacaktır.

Kıyasın her iki mukaddimesini zikretmek ve iki tarafın tümüne veya birisine önermelerin şamil gelmesi en mükemmel kıyas şeklidir.

İki önermeden birisi hazf edilirse, hazf edilen önerme tarafeynin ilkinde şamildir, yani mevzua şamildir. İkincisi ise, iki kısımda münhasırdır. Yani mezkur mukaddimede onun da ayrı bir kısmı vardır. Matlup mürekkep olmaksızın netice verirse işte o kıyas istisnaî kıyastır. Eğer netice mürekkep ise, işte bu kıyas iki kıyastan oluşmuştur.

Bazen kıyas-ı iktirani sade şartiyeden olup ve istisnai neticeden meydana gelir. Kıyas, iki iktirani kıyastan ve mahz hamliyelerden gelmesi caizdir.

Birincisi eğer mukaddime kıyasın mevzuuna şamil gelirse o mukaddimeye suğra denir. Kübrası da gizlidir.

Eğer kübra önerme mevzua şamil olursa o zaman haddi vasat mahmul olur. O kıyasın kubrası, birinci şeklin kubrası olarak hazf edilmiş olur. Zikredilen mukaddime külliye olursa o kıyasın kubrası birinci şeklin kubrası olarak hazf edilmiş olur.

Bu, muddeası muceb veya salibe ise söz konusudur. Haddi evsatı mahmul olursa mevzu iki şeklin kubrasına muhtemeldir. Müddeası keyf (icab ve selb yönünden) üçüncü ve dördüncü şekillerdir.

Eğer mukaddime mahmule şamilse haddi evsat mevzu olur. Eğer haddi evsat suğrada yerinde olduğu gibi ise, suğrası üçüncü şeklin suğrası olarak hazfedilmiş olacak. Birinci şeklin suğrasının mahmulü haddi evsat olursa burada iki durum söz konusudur.

Eğer mevzu olursa haddi evsatı kurbanın mahmulü olur. Bu da itina gösterene gizli değildir. Suğrası ise dördüncü şeklin suğrası olarak hazfedilmiş ya da ikinci şeklin suğrasıdır.

Ancak bu selbi gerektiren levem, eğer muceb ise dördüncü kısma açıktır. Bu kısma mahz şartıye olan iktirani bir kıyasla kıyas et, nasıl ki tümünün belli bir şekli varsa başkasının vardır.

Suğrada kayıt olan bir şey kubrada tam olarak vaki olursa mahmulü değiştirmek suretiyle tamamen hangi şekle ait olduğu bilinmez. Bundan dördüncü şekle ait olan mevcuttur. Üçüncü şekle ait olan ise kayıptır.

VAZ' İLMİ

Hakikatini insanın idrak etmekten aciz olduğu zata hamd olsun.

Taşlar ile konuşan zat üzerine de salat ve selâm olsun.

Bu girişten sonra sıkıntılar ile kalbi yanık “Kamil” gözün kendisini görmediği şeyi nazım ile söyler.

Kudret sahibi olan zatın yardımı ile ilmi vaz' ile alakalı lazım olan bilgileri özet olarak inci gibi söyledim.

Benim nazım ile yazdığım bilgi üzerine ziyadeye ihtiyaç yoktur. Ey Rabbim sevgi ile bakanlara sen bu çalışmayı mübarek kıl.

Onlara göre vaz' sanatı ile vaz' hallerinden bahsedilen bilgiler meşhurdur.

Vaz' alimlerine göre vaz', kelimenin bizzat lafzının anlamının ortaya konulmasıdır. Akıl gereğince bu dört kısımdır. Ancak dördüncü kısım muteber değildir.

Bu ya medlülü şahıs olur. veya olmaz (nevi olur). Vazı hasdır.

Sas (vazı has mevzuu lehi has) , mas (vazı am mevzuu lehi has) , mem (vazı am mevzuu lehi am) bunlar ilmi vazıda muteberdir.

Sam (vazı has mevzuu lehi am) bu kısım mühaldir.

Alimler, vazı ilmını bu şekilde tahsis ettiler.

“Sas” isimlerin konulması gibi , mas ism-i işaretler gibidir.

Miktarların ortaklığı kasd olunmaz.

Zamir ve ism-i mevsullerde ismi işaret gibi olup aynı şekilde itibar ettiler.

Kasten bu ismi işaretin manası melhuzdur. Bu ism-i işaret karine ile akıl onu çabucak anlar. Harfin manası başka bir şeye tabi olmakla anlaşılır. Şu yazdıkları gibi ismi işaret gibidir.

Mevsullerde şahıs belirtilmez. Gaib zamirlerin külli olduklarında şüphe vardır. Fiil ve harf şahıs belirtme ve küllilik ifade etmezler. Fiil kelimada şahıs belirtmekle beraber, zu malin kelimesindeki izafe vazı bir ifade olmadığından külli olarak istisna edilmiştir.

Bir kelimenin birden çok vaz’ının varlığından şüphe etme, gafil olma. Kelimelerin birbiri yerine geçmeleri makbuldür. Manası külli olanlardan zati olanlar Ğidenfer ve Cemir gibi ismi cinslerdir. Eğer eyleme delalet ediyorsa mastar diye isimlenir.

Eğer nispet ve eylemi de bildiriyorsa o zaman bakılır: eylem/hades’e delalet eden kısmına müştak diğer kısmına fiil itibar alınır. Fiil ile müştak arasında ince bir fark vardır. Harf ile mevsul arasında açık bir fark var. Alemül cinsler ise cins isimler, muayyen bir cinse vaz’ olunmuştur. Bil ve unutma.

EDEB İLMİ

Himmatler sahibi nebi üzerine salat ile beraber kerem ve lütuflar sahibi zata hamd olsun.

Bundan sonra esef sahibi muhtaç “Kamil” bahası değerli inci ile nazmeder.

Dizilmiş inci halinde nazmettim. Nazımların en güzelini ortaya koydum.

Nazmı, akşam ile yatsı arasındaki bir saatte yazdım. Buna şaşırmayın, ben nimetlerin sahibinin lütfu ile bunu nazm etmeye muvaffak kıldım.

Güzel kokusu olan zatın huzurunda bunu okudum. Bu zat ile babamı, mürşidimi, dayanağımı kastediyorum. Bu zamanın kutbu ve hepsinin üstadıdır.

Deniz incilerinin kaplarından, nazım ile aldım. Alemdeki güneş gibi onu parlattım.

Bu nazım halindeki çalışmama, “*Dürri nizâm*” adını verdim. Allah mübarek kılsın.

Göz onun benzerini görmedi. Benim kelam ettiklerim cidden sana lazımdır.

Karanlıklar ile beraber aydınlıklar ve mahlukat devam ettiği müddetçe ebedi olarak bununla faydalanılmasını Mevladan isterim.

Münazara yanlıştır görüşten doğru olanın ortaya çıkarmak için yapılan müdafaadır.

Hasma karşı soru-cevaba uyumlu ise üç şey ile karşılık verilir: Muâraza, nakz, sonra men’dir.

Muhatabı hedefinden çevirmek için mukaddime (önerme) men edilir. Bizzat delilin kendisine itiraz edilirse, bu nakz’dır.

Eğer tez’in kendisine itiraz edilirse bu “muâraza”dır. Söylediklerimi muhafaza et. Vehimden kaçın.

Men’ül mukaddime sırf veya bir delil ile bu cezim ile beraber “müveccih”dir.

Yanlışın kaynağı kendisinde açıklanan “hal” diye isimlendirilir. Bunu takip et.

Cevap veren kimse karşı delil göstererek, delil getirenin delilini çürütmesi buna “bahsi gasp” ismi verilir.

Bu münazarada makbul değildir. Çünkü bu muhataba lazımdır. Bunun için hilaf vardır.

Şu mukaddime üzerine bir yol delil istendiği zaman resimde delili reddetmektir.

Muallil için men' olduğu zaman gizlemeksizin şahit ile mukaddimeyi ispat lazımdır.

Hikmet sahiplerine göre iptal edici şahit ile sevk olunan delili yıkmasıdır.

Bir vecih ile medlülü ispat ikame olunmayan şahit ile "ifham"dır. Delili bir delil ile çürütmek nakz'dır.

Sana söylediklerimizi ganimet alır gibi al ve tut.

Delilsiz olarak bir iddiayı reddetmek "mükabere"dir, bu makbul değildir.

Muallili aciz bırakmak "ifham"dır. bu şekilde tabir ettiler. Saili aciz bırakma "ilzam"dır.

Münazara esnasında icaz (sözü kısaltmak) ve itnab (sözü uzatma) 'dan kaçınmalıdır.

Garabeti lafızdan (manası pek bilinmeyen), münazara konusuna girmeyen mevzuları münakaşaya dahil etmekten kaçınmalıdır.

Mücmelden (özet) ve hasmı hakir görmekten kaçınmalıdır. Bu takdirde sinek aslan gibi olup hasmı ezer.

Sefih adamla tartışmaktan kaçınmak lazım. Muhatabın ne kastettiğini tam anlamadan söze girmemelidir.

Heybetli olan, fazilet sahibi ve hürmet sahibi kişiler ile tartışma.

İşte şu babta murat edilenin sonuna geldik. Bunların usullerinde bu kaideler üzerine ziyade yoktur.

Güzel bir şekilde bitirttiği ve nazmı tamamlattığı için alemlerin Rabbine hamd olsun.

Ve yine medlüle (manaya) muarazayla da ile itiraz vaki olur.

Söylediğimi hıfzet vehim ve hatadan sakın.

Mukadimenin (öncülün) delilli ve delilsiz reddi hiç şüphesiz “müvecceh” diye adlandırılır.

Kendisinde galatın (yanılmanın) menşei beyan edilene “hall” adı verilir.

Söylenilene kulak ver ve vehme kapılma.

Hilafına delilin ikamesiyle red olunan “gasbu’l-bahs” diye adlandırılır.

Bu kısmın mesmu’ olmadığı (duyulmadığı) söylenmiştir.

Zira bu durumda karışıklık meydana gelir. Buna da bazı âlimlerin itirazı var.

Hasım aynı şey söylediklerini delil getirmek suretiyle iddia ederse bu durumda müdde’i tevcihe iltizam eder.

Mezkûr mukaddimeye karşı delil getirilmesi halinde “*resm*”da (tanım çeşidi) müddei’nin reddi delille karşılanır.

Mualli’nin (müddeî) açıkça yapılan redde karşılık öncülü delille ispat etme hakkı var.

Ya da hikmet sahipleri (mantık ve münazara alimleri) nezdinde müddeî, bilinen şekli ile muarızın (hasmın) ileri sürdüğü delili reddedecek bir delille iptal edebilir.

Müddeî ‘nin medlülünü mevcut delil dışında başka bir delille ispatına “*İfhâm*” (alt etme, susturma) denilir.

Başka bir delil getirmek suretiyle ileri sürülen delili tenkit etmeye “*nakz*” denir.

Sana söylediğimi ganimeti fırsat bilen kişi gibi al.

Şahitsiz(kanıtsız) delili nakz etmeye gelince, bu “*mukabere*”dir.

Bu durumda mukaberesi (delilsiz mücadelesi) dinlenilmez münazara sona erer.

Munazaranın mükabere nedeni ile sona ermesine “*tahallüf*” ve ya “*hususî mefsedet*” denir.

Böylece bu durumun nakzı iki kısma ayrılmış olur.

Tahallüfte hükümde var olan vasıflardan birinin terki “*meksür*” diye adlandırılır.

Hasmın tenkidine onun ileri sürdüğü delili nefyedip sonra kendi iddiasını ispat etmek suretiyle cevap verir.

Hasmın ileri sürdüğü kanıtı delil getirmek suretiyle redde “*muaraza*” denir.

Muaraza alimleri nezdinde bu kısımlar üçtür:

Delilsiz medlülün nefyine gelince, bu mukaberedir.

Bu durumda munazaradan hedeflenen gaye heba olmuştur. Mat-luba ulaşılamamıştır.

Munazarada her iki tarafın delili gerek cüzi yönden ve gerekse şekil itibarıyla (mantık-kıyas kurallarına uygunluk) eşit olursa buna “*kalb*” denir.

Söylenilenden gafil olup uyuma.

Her iki delil şekil itibarı ile uyumlu olursa “*misil*” denir.

Tıpkı şekil itibarı ile muhalif olmaları halinde “*ğayr*” diye adlandırıldıkları gibi.

Muallile bir muarizin muarazası durumunda geçen kısımlar onun için de geçerlidir.

Munazara erbabının nezdinde naklin kendisi muaheze edilemez.

Belki yapılacak şey, onun yaptığı naklin tashihinin istenmesidir. Naklin nakli eleştirilemez, belki yapılması gereken onun naklinin sahih olup olmadığının sorgulanmasıdır.

Hakiki tarife gelince, bu tarif (tanım) ağıyara mani efrada cami olmadığı yönüyle ya da açık olmadığı veya “*devr*” gibi başka bir mefseted nedeniye eleştiri konusu olabilir.

Taksime gelince, bu da hakiki tarif gibi ağıyara mani efrada cami olmama cihetiyle bir de kısımların efradının birbirinin kapsamına girdiği için eleştirilebilir.

Muarrafi (tanımlananı) tarifin eczasını mukassamın (taksim olunan) ve keza mukassamın eczasını dikkatle araştır ve incele.

Bu ilmin erbabı yukarıda verdiğimiz hususlarda meydana gelebilecek eksikliği eleştirilerine dayanak kılmışlar. Şüphesiz bu doğru bir yöntemdir.

Bir terkipte yer alan müfred, inşa ve nakıstan her biri tek başına eleştiri konusu olamaz.

Ancak üçüncüsü (nakıs) tasdikın kaydı olursa anlayış erbabı nezdinde dolaylı olarak eleştiri konusu olabilir.

Bu ilmin erbabının terminolojisine göre muallilin aczi “*ifham*”; sailin aczi ise “*ilzam*” diye adlandırılır.

Kelamdaki icaz ve itnab nedeni ile itiraz etme bu ilmin erbabına göre uygundur.

Lafızdaki garabet, konu ile ilgisi olmayan hususlara değinme, kelamdaki kapalılık ve tenkit edeni küçümseme nedeniyle de itiraz etme muaraza (münazara) erbabınca uygundur.

Zira sivrisinek (basit hususlar) aslan misali (güçlü itiraz sahibini) hasmı mağlup eder.

Munekkit (eleştirimen), mantıksız eleştiride ve ön yargıda bulunmaktan sakınmalı.

Vakar ve hürmete layık saygın mehabet ehli ve fazilet sahipleri ile münazaraya girilmemeli.

Buraya kadar zikredilen bu konuda verilmek istenilenin nihayeti-
dir.

Zira münazara ilmi erbabının usülüne bundan başka ilave edilecek bir fazlalık yoktur.

Hüsnü hatimeyi ve nazmımızı tamamlamayı lütfettiği için alimlerin Rabbine hamdolsun.

ARÛZ İLMİ

İllet, araz ve imkan gibi özelliklerden şanı beri olan yüce zatı tenzih ederim. Kapalı hükümleri açan ve dini yayan, şüpheleri kesen zat üzerine salat olsun.

Kurân'ın kurtarıcılığında denizde ve karada gaza için sefere çıkan sahabe ve peygamberin âli üzerine selam olsun.

Bundan sonra “Kamil”, sevabını Allah'tan bekleyerek der ki: Bu aruz ve vezinlerin nazımıdır. Allah'ın lütfuna sığınarak ders çalıştığım zaman bunu nazım halinde yazdım.

Gece-gündüz deveran ettiği ve mahlukat devam ettiği müddetçe bu nazım ile ebedi faydalanılmasını hak'tan isterim.

Şiirlerin hallerinden bahsedilen ilme, “aruz” diye isim verilir.

Şiir kafiyeli ve vezinli olur. “Beyt” iki “şatr”ın bir araya gelmesi ile oluşur.

“Şatr”ın son cüz'ünün evveline “aruz” denilir.

Bazı aruzcuların örfünde birinci cüz “sadır “ diye adlandırılır.

Başına ibtida denir. İki cüz arasında kalan kelimelere haşv denir.

Şiirin ilk cüz'ü ıstılaha uygun olarak “el-ibtida” diye isimlendirilir. Bu tesmiyede eleştirmenlerin eleştirisi vardır.

Geri kalan kısmı iki cüzün ortasında kaldığı için alanın bütün erbabı nezdinde “ziyade” olarak kabul edilir.

Sayı itibarı ile şiirin kendisinden telif edildiği (meydana getirildiği) vezinler yedidir. Bundan ikisi “humasi”dir.

Geri kalanların tamamı “südası”dır. “Mefulat” veznini bazı genç alimler südasiden saymamışlar.

Bütün şiir ölçüleri “*sebeb*” ve “*fasıla*”dan ve yine aynı şekilde “*veted*”den meydana getirilir. Bütün vezinler iki kısımdır.

Sakin ve ikinci olan harfin hazfı “*habn*”dir. Bunun sakinleştirilmesi, açıkça “*izmar*”dır.

Dördüncü sıradaki sakin harfin hazfı “*tayy*” diye adlandırılır. “Müstef'ilun” veznindeki fa harfi gibi. Sağlam bir şekilde, söylenilene al.

Habn ve tayy'in cemi, alimlerin ıstılahında “*habl*” diye adlandırılır. Sin'in ve Fa'nın kendisinden hazfı gibi.

Veznin beşinci sıradaki sakın harfin hazfı, “*kabed*” denir. Tıpkı *Mefailune* veznindeki ya’nın hazfı gibi bu durum açıktır.

“*Asb*” mefailetun veznindeki ya’nın iskanı gibi, bu iskan da mefailun veznine dönüşür.

Sakin harfin hazfı, “*esbab*” diye adlandırılır. Vezinlerdeki harekeli harfi sakın hale getirmek iki vezne sahiptir.

Bu yöntemi “*evtad*”da ve “*kat*”da uygulamak, müstefilun gibi, her iki durumda da vakidir.

Sakin harfin hazfıne “*keff*” denir. Harekeli olan harfin hazfı veya harekeli olan harfin sakınleştirilmesine “*kesf*” denir.

Vakıf mef’ulat’a sahiptir. Kesf ve vakf, vezinlerdeki bütün eczalar da söz konusu değildir.

Tahfif nedeni ile vezinlerdeki harfi iskan’dan hemen sonra düşürmek “*Iskat*”tır.

Bu durum aruzun ilk vezni olan ‘*vafir*’de vakf etmek suretiyle mefailetun veznine özgüdür.

Bir arada olan harflerin hazfı, veted ile sınırlandırılmıştır. “*es-salm*” ise birbirinin muadili ve birbirinden ayrı olan iki harfin hazfedilmesidir.

Veted’den olan “*Faillatun*” veznindeki mucemin (ta’nın) hazfı,aruz alimlerine göre “*teş’is*” tir. Bu işlemle birlikte sakın harfin hazfına “*Zihafan*” denir.

Tahfif nedeniyle hazf, “*ıskat*”tır. “*betr*” ise, hazf ile birlikte geriye kalanı “*kat*” etmektir.

“*el-Cez’ü*” (cim harfinin fethası ile), beytin her iki şartında birer cüzün atılmasıdır. Bir şeyi kendine adet etmiş gibi sana verileni al.

Aruz alimlerinin ıstılahçına göre, beytin yarısının hazf edilmesine “*şatr*”; üçte ikisin ıskatına “*nehk*”(menhuke) denir.

“*Veted-i mecmua*”da hafifletici bir sebebin ziyadesi alimlerin ıstılahına göre şüphesiz “*terfil*”dir.

Veted-i mecmua”da sakın olan harfin hareke verilmek suretiyle ziyadeleştirilmesi “izale” diye adlandırılır.

Hafif vezinde de (bahr’in) sakın harfe hareke vererek ziyadeleştirme, alimlerin ıstılahına göre “tesbiğ”dir.

Aruz ilminde “tavil” vezninin sembolü “ec”; medid ve basit vezinlerinin ise eksiksiz olarak “cev”dir.

Aruz ilminde tavil bahrini, düşünmeden bilip bilmediğine dalan kişi *fiad* ile ifade etmiş.

Herc vezninin sembolü “eb”; racez’in ise “deh” dir.

Dikkatli gözlerle bakıldığında *ramel* bahri “bev” sembolü ile ifade edilir.

“Vafir “ bahri “hemm” ; *munserih* “bec” ile sembolize edilmiş; hafif bahri ise “ceh” sembolü ile ifade edilmiştir.

Muzari , *muktadab* ve müctess hepsi aynıdır.

Tekarub’ları “bev” medarikleri ise “bedd” ile sembolize edilmiştir. Aruzlarında sembol açısında fark yoktur.

Sembollerdeki birinci harf aruzlara(bahir-vezin-ölçülere) işaretler. Şüphesiz ki her bir sembol iki harften ibarettir.

Sembollerdeki ikinci harf ise aruz ölçülerinin kısım ve türlerine işaretler. Şan-ı yüce olan Allahın yardımıyla nazmımız tamamlanmıştır.

MEÂNÎ İLMİ

Şanı ve güzel sıfatları daimi olan zat’a hamd olsun

O’nun zatı noksan şüphesinden beridir.

Bir takım hikmetler ile kainatı yaratan,

Bunun sırrını, insan türüne tevdi eden zat’a şükürler olsun,

Hakikatleri ile beraber anlamları ilham eden,

Güzel bir yardım ile beyan etmeyi öğreten zat’a şükürler olsun.

Adnan soyundan olan seçilmiş habibi,

Şeriatlarını ihya eden zat üzerine salat olsun.
Beyanın genişlemesinde ciddiyet ve gayret ile,
Öne geçen, çalışan âli ve ashabı üzerine de salat olsun.
Böyle girişten sonra; hüznler sahibi, muhtaç “Kamil”
Yakut ve mercan gibi olan nazmı söyler.
İyilik ve ihsan sahibi zat’ın yardımı ile,
Bu ilmi, müzakere eden kardeşlerim ile meşgul oldum.
Kardeşlerimin zorlanmasından onları kurtarmak için,
Büyük gayret ile “Telhîsü’l-Miftah”ı nazım halinde yazdım.
Benden ayrılmayan sıkıntılar toplanmış iken,
Zihnim ve durumlarım dağınık iken nazım halinde yazdım,
Düşmanlık, bıkkınlık ve sıkıntıyı gidererek kalbim rahatlamış de-
ğil,
Toplu iken, kainatın nizamının bozukluğundan kalbim rahat de-
ğil,
Sanki bu, hüsrân ile büyük bir kıyamettir.
Bütün beldelerin ehlerinden, su ikram edenler yok olmasına rağ-
men,
İlmin pınarından su akmakla birlikte,

FESAHAT İLMİ

Müfred bir kelimenin fesahatı, hoş karşılanmayan garâbet ve tenafur-i hurûf’tan uzak olmasıdır. “Meded” kelimesi gibi muhalefet-i kıyas’tan da uzak durulmalıdır. Düşünce sahiplerine göre bunun benzeri yoktur. Bazı alimlere göre “cirşiy” gibi kelimelerde, işitmedeki çirkinlikten de uzak durulmalıdır. Fakat bu görüşte şüphe vardır.

Kelamdaki fesâhat ise, kelimelerin tenafüründen ve ta’kid’den uzak olması ile gerçekleşir.

Yine burhan ile zaf-ı te'lif, tettebbu-i izâfet ve çok tekrardan da uzak durulmalıdır. Son ikisi bazılarının sözüdür ki, bazılarına göre bu ikisinde şüphe vardır.

Ta'kid, ya lafzın güzel dizilememesinde veya zihindeki mananın intikalinin gerçekleşmemesinde ortaya çıkar.

BELAGÂT

Kelamdaki belâgat, kelamın muktezây-ı hale, mutabık olmasıdır, Kahtan'ın sözü gibi.

Belâgat, sözü bir araya getirenin onu güzel te'lif etmesidir. Belâgatın kısımları vardır.

BİRİNCİ SANAT:

MEÂNÎ İLMİNİN TARİFİ

Arapça lafızların muktezay-ı hale mutabık halleri kendisi ile bilinen ilim, karışıklık olmayan bir ilimdir. Tam olarak sekiz kısma ayrılmıştır.

SİDK VE KİZB'İN ANLAMİ

Eğer haber, haber verenin inancına veya vaktiye ya da her ikisine birden uygun olursa, şüphesiz bu sıdk'tır (doğru) .

Bunların aksi olursa kizb'dir (yanlış). Bu görüşlerin tamamı için deliller vardır. Bu bilgileri kaydet.

BİRİNCİ BAB:

İSNAD-I HABERİN DURUMU HAKKINDA

Bir şahsın muhataba asıl hükmü ifadesi, faide-i haber, bir illetden/gerekçe dolayı ifade etmesi ise lâzım-ı faide-i haberdir. Bu bilgileri kaydet.

Eğer kelimeler, ibtidaî olursa, meânî alimlerine göre, sözde te'kid yapılmaz. Eğer kelimeler talebî olursa, sözde te'kid yapılması iyidir. Eğer muhatap inkarcı veya reddeden bir kimse ise te'kid yapılması vaciptir.

HAKİKAT VE MECÂZ

Hakikat, konuşanın zahiri hali üzerine veya mana fiile uygun olarak isnadıdır, söz yanlış da olsa. Bu hakikat-ı akliyyedir. Gayri olursa beyan alimlerine göre bu mecazı aklidir. Bazı alimler bu durumu kinaye olarak kabul etti.

Bunlar kısımları azaltmak içindir. Mecâz ve kinâye hakkında temelde iki önemli taksimat vardır.

İKİNCİ BAB:

MÜSNEDÜN İLEYHİN DURUMLARI

Müsnedün ileyh, hoş olmayan bir durumdan kaçınmak veya iki delilden daha kuvvetlisine gitmek için hazf olunabilir.

Müsnedün ileyh, karine bulunduğu dinleyicinin dikkatini ve dikkatinin derecesini ölçmek için hazf olunabilir.

Müsnedün ileyhi lisandan muhafaza veya lisanı müsnedün ileyhden korumak için ve hacet zamanında inkarı kolaylaştırmak için hazf olunabilir.

Müsnedün ileyh, kendiliğinden bilindiğinde veya bilindiği iddia edildiğinde, yine kafiyeye riayet ve vezni korumak için hazf olunabilir.

Müsnedün ileyhi, terk edene uymak, müsnedi ileyhi gizlemek, övmek, kötülemek ve bunlardan başka sebepler ile hazf olunur.

MÜSNEDÜN İLEYHİN ZİKİRİ

Karine zayıf olduğunda, müsnedün ileyh'in zikredilmesi esas olduğundan, zihinde yer etmesi ve daha fazla açıklama yapılması için müsnedün ileyh zikredilir.

Dinleyicinin zor anladığı uyarısında bulunmak, birini tazim etmek, anılan şeyi ziyadeleştirmek, kötülerini tahkir etmek gibi sebeplerle müsnedün ileyh zikredilir.

Dinletmenin matlup olduğu yerde sözü uzatmak, zikri ile lezzetlenmek ve Sultanın zikri gibi hürmet-korku sebebiyle zikrolunur.

Müsnedün ileyh'in zikri ile bir şeyi hayrete şayan yapmak, bir şeye şahit tutmak ve bire şey hakkında inkara yol bırakmadan tescil etmek için zikr olunur.

MÜSNEDÜN İLEYHİN MARİFE OLMASI

Müsnedün ileyh'in zamir ile marife olması konumu, mütekellim, muhatab, gaib şahıs içindir. Muhatab zamiri ile gelmesi şahsı muayyen içindir.

Bazen muhatap ile umumi mana kast olunur. Müsnedün ileyh'in alem (özel isim) ile marife olması, kendi ismini özellikle muhatabın zihnine yerleştirmek içindir.

Yine tazim, tahkir, kinâye, muhataba lezzetini tattırmak ve varlığını ziyadeleştirmek için marife olur, Selman gibi.

Müsnedün ileyh'in, ism-i mevsul ile marife olması, muhatabın sılla'nın devamını bilmediği içindir. Yine açıkca zikretmek uygun olmadığı için de ismi mevsul ile gelir. Yine ziyade takrir, tefhim, tenbih ve (medih zem) gibi cihetlerden hangisi üzere mebni olduğunu beyan içindir.

Müsnedün ileyh'in, ism-i işaret ile marife olması, temyiz veya muhatabın ahmaklığını tariz içindir.

Müsnedün ileyh'in yakınlık, uzaklık ve orta halini beyan için ismi işaretle gelir.

Müsnedün ileyh, müşarun ileyhi, bir takım vasıflar takip ettiğinde nail olacağı şeylere layık olacağını tenbih için de ism-i işaret gelir.

Müsnedün ileyh'in lam harfi ile marife olması mütekellim ile muhatap arasında muayyen olan şeye ve hakikatındaki nefsine işaret içindir, sirhan gibi.

Zihinde malum ve mahdud olması itibariyle mübhem ferd için ve istiğrak için olur. Misal: إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ

Lamı istiğrak hakiki ve örfi olur. Marife olan ğayb ve sağatin, gibi.

Eğer “la racülen” dersen bu “laracüleyni” ve “la ricala”den daha şumüllüdür. Her yetkin alimlere göre istiğrak ile müfret arasında çelişki yoktur.

İzafet ile marife olması, zeki olan kimse için, izafet en kısa yol olduğu, tazim ve tahkir içindir.

MÜSNEDÜN İLEYHİN NEKRA OLMASI

Müsnedün ileyhın nekre olması ifradı, neviyyeti kast içindir. Yine tazim ve hizlânı tahkir içindir.

Yine yalnız çokluk ve çoklukla beraber tazim içindir. Taklil (azlık) içindir. Rıdvan misali gibi.

MÜSNEDÜN İLEYHİN VASF OLMASI

Müsnedün ileyhın vasıflanması, beyan için ve ilk anda sıfatla mevsufu tahsis için olur.

Aynı şekilde medih, zem ve tekid için de olur. Müsnedün ileyhın, gayri olduğu halde sıfat müsnedi ileyhın gayrini beyan içindir.

MÜSNEDÜN İLEYHİN TEKİDLENMESİ

Müsnedün ileyhın tekidlenmesi, müsnedün ileyhi takrir, mecaz şüphesini def, umum manayı ifade ve yanılığın def için yapılır.

MÜSNEDÜN İLEYHİN BEDEL OLMASI

Müsnedün ileyhın bedel olması, izah ve muhatabın zihninde amacın tam olarak anlaşılmasını sağlamak içindir.

MÜSNEDÜN İLEYHİN MATUF OLMASI

Müsnedün ileyhın matuf olarak gelmesi, ihtisarla beraber tafsil, muhatabı hatadan doğruya çevirmek, hükmü bir şahıstan başka bir şahsa yöneltmek, şüpheleri ortadan kaldırmak ve bir konuda mübahlık veya muhayyerlik olduğunu bildirmek amacıyla olur.

MÜSNEDÜN İLEYHİ FASL ZAMİRİNİN TAKİP ETMESİ VE MÜSNEDÜN İLEYHİN ÖNE GEÇMESİ

Müsnedün ileyhi, zamiri faslın takip etmesi, müsnedün, müsnedün ileyhe tahsisi içindir. Müsnedün ileyhın, takdimi ihtimam ve takdim vasıtasıyla hasıl olan bir takım manalar içindir.

ZAHİR İSMİN YERİNE ZAMİRİN GETİRİLMESİ

İsm-i zâhir yerine, zamir getirilmesi muktezay-ı zahirin hilafına dır. Sen bunu koru. “Ni’me” fiilinde zamir gizli olur.Yine zamir şan ve zamiri kıssa gibi.

Bazen de aksi olur yani zamir yerinde ism-i zahir gelir. Eğer ismi zahir, ismi işaret olursa ilginç bir hükme mahsus olup diğerlerinden ayırt etmek içindir.

Akıl ve fikir sahiplerinin misal verdiği “هذا الذى ترك الاوهام حائرة” şiri gibi.

Muhatpla alay etmek, ziyade ahmaklığını göstermek, çok belirgin olduğunu ve zekiliğinin kemalini göstermek için ism-i işaret gelir.

Zamir konumunda, ism-i işaretin gayr-i açık isim gelmesi, ziyade temkin, kötülük sahibinin kalbine korkuyu girdirme, emr olunana davet edeni kuvvetlendirmek ve Allah’ın lutuflarından birine ulaşmak içindir.

İLTİFÂT

İltifât, muktezay-ı zahirin hilafına cereyan eder. Cumhura göre altı yerdedir. Bunda da iki görüş vardır.

MUKTEZAYI ZAHİRİN HİLAFINA İRAD OLUNAN BAZI MESELELER

Sözü, muktezayı-zahirin hilafına, muhatabın beklediği anlamın dışında bir şeyle cevap vermektir.

Dikkatli bilginlere göre ise, soru soranın beklediği cevabın dışında bir şeyle cevap vermektir. İsm-i fâil ve mazi lafzı yerine muzari kipini kullanmak gibi. Kalb konusu da bu konu içinde ele alınır.

ÜÇÜNCÜ BAB:

MÜSNEDİN DURUMLARI

Müsnedün ileyh konusunda, geçen sebeplerden dolayı müsned hazfolunur. “فصير جميل” ayetinin müsnedi hakkında ise iki görüş vardır. Müsnedin zikredilmesi de müsnedün ileyh konusunda geçen sebeplerle gerçekleşir. Yine isim veya fiilden hangisinin tercih edildiğini ortaya çıkarmak için müsned zikredilir.

Müsnedin müfred olması takavvi hüküm ifade etmediği halde gayri sebebi olduğu içindir. “زيد خير حيران” gibi.

Müsnedin isim olması, devam ifadesi içindir. bunu tut.

Müsnedin fiil olması, zamanlar ile kayıtlığı içindir.

Ehil alimlere göre, “لكن يمرّ عليها و هو منطلق” örneği, müsnedin isim olduğuna misal içindir.

FİİLİN MEFUL VEYA DİĞER ÖĞELERLE KAYITLANMASI

Fiilin, meful veya benzerleri ile kayıtlanması faydaları artırmak içindir. Zaman ve mekan zarfları gibi.

Kayıtlamayı terk etme, faydanın artırılmasına mani olduğu içindir. Fiilin şart edatları ile kayıtlanması birçok nedenlerden dolayıdır.

Fiilin “İza” ile kayıtlanması, şartın vukuuna kesinliği ifade eder.

“İn” vehim (şüpheli), “lev” mümkünün zıttı içindir.

“İn” bazen daha önceden beyan edilen bir nükteden dolayı, iza gibi, kesinlik ifade eden yerde kullanılır.

Tağlip de bu konu içerisinde. birçok fenlerde geçerlidir.

Şu geçen üç şartın (in-lev-iza) şart ve ceza fiilleri müstakbel ve hal olur.

Şu şart ve cezanın müstakbel olmasına muhalefet olunmaz. Ancak erkan ve ilim sahiplerinden sadır olan nükteler hariç.

MÜSNEDİN NEKRE OLMASI

Müsnedin nekre olması, muhatabı, marifelikten uzaklaştırmak, ahdi harici, tahkir veya tazim içindir.

Müsnedin, izafet ve sıfatla tahsisi ise faydaları tamamlamak içindir. Bunu terk etmek ise, faydaya bir mani bulunması dolayısıyladır.

Müsnedin marife olması muhatap için malum olan hükmü veya lazımlını bildirmek içindir.

Müsnedin cümle olması, te'kid sebebiyledir.

Müsnedin takdimi ise tahsis ve açıkça haber olduğunu tenbih içindir.

Yine hayra yormak, müsnedin zikri ile faydalanacak kişiyi bekleyen teşvik içindir.

DÖRDÜNCÜ BAB:

FİİLİN MÜTEALLİKLERİ DURUMLARININ BEYANI HAKKINDA

Fiilin, mefulu ile beraber olması, fiilin faili ile beraber olması gibidir.

Mefulden soyutlanmış olarak murad olunan mananın mutlak nisbeti için müteaddi fiil lazım menzilesine indirilir.

Bu da mefullerle beraber aynı fiilden kinaye kılınmakla veya kinaye kılınmamak suretiyle iki kısımdır.

Eğer makam hitabî (zanni) olursa, kinaye ile beraber tahakkümü (delilsiz dava) def' etmek düşünülmüştür.

MEFULÜN BİHİN HAZFİ

Mefulu bihin hazfı kapalılıktan sonra beyan, şüphecinin tevehhümünü def, ihtisar, ta'mim, fasılaya riayet, açıkca ikinci defa mefulun zikri için ve uygun olmayan şeyleri anmamak için yapılır.

Mefulu bih te'kid, tahsis, tayinde hatayı def' için takdim olunur.

Çoğu kere takdim için tahsis lazımdır. Önemli olan öge, takdim edilir.

BEŞİNCİ BAB:

KASRIN BEYANI HAKKINDA

Kasr ya hakiki veya gayr-i hakiki olur. Bunlardan her birinin iki nevi vardır.

Bunlar da ya kasru's-sıfat ale'l-mevsuf veya kasru'l-mevsuf ale's-sıfat olur. Bu bilgileri muhafaza et. Bunlardan her biri de iki sınıftır.

Bu iki sınıf da ya bir şeyi bir şeye tahsis etmek veya o şeyin mekânında bir şeyi tahsis etmektir. İlkinde iki durum vardır.

Şirkete inanılan şeyde ortaklığı reddedip ortaklığı kestiğine benzer buna kasr-ı ifrad diye isimlendirilir.

Mütekellimin iddiasının aksine inanan kimseyi red için gelir ki buna kasr-ı kalb ismi verilir.

Bilmeyen muhataba karşı mütekellimin bir kaç sıfat veya mevsuftan birini tayin etmesine kasrı tayin denilir.

Kasr-ı mevsuf, ale's-sıfat'ın kasr-ı ifrad olarak gelmesinin şartı iki vasıf arasında zıtlık olmamasıdır.

Kasr-ı kalb olarak gelmesinin şartı iki vasıf arasında zıtlık oluşmasıdır. Kasr-ı tayin olarak gelmesinin şartı da umumi olmasıdır.

Ashab-ı divana göre kasrın yolları vardır. Bunlar atıf, innema edatı, takdim, nefi ve istisna edatları ile yapılmasıdır.

ALTINCI BAB:

İNŞA HAKKINDA

Eğer inşa talebi olursa, çok çeşitleri vardır. Meydana gelmesi gerekli olmadığı halde temenni bu türdendir.

“Leyte” temenni için vaz olunmuştur. “Hel” ve lev” de kullanım alanı az olmakla beraber temenni içindir.

“Hella, ella, levla, levma” edatları da temennidendir. Bunlar ile mazide pişmanlık, muzaride teşvik manası vardır.

Laalle, leyte manası ile beraber onların kavlinde mecazdır. Bu ikisi eşittir.

İSTİFHÂM (SORU SORMA)

İstifham/soru bahsi de inşa konusu içerisindedir. “Meta, kem, eyne, ennâ, eyyâne, hemze, hel, mâ, eyyü, men, keyfe”, bunlar istifham edatlarıdır.

“Keyfe “ bir şeyin şanından sual edilir.

Metâ zamandan istifham içindir. Kem bir veya ikiden soru içindir. Eyne mekandan sual için vaz olunmuştur. Ennâ için iki tarz vardır. Eyyâne, gelecek zamandan sual içindir. Eyyane aslında iki vazı vardır. Hemze tasavvur ve tasdik içindir.

Hel edatı, taleb-i tasdik içindir. Hel edatı, “hel-i mürekkebe” ve “hel-i basita” olmak üzere iki kısımdır. Hel ve hemzenin gayrindekiler talebi tasavvurda ortaktır.

Ma, müsemmanın hakikatı veya ismin şerhi için kullanılır. Hel-i basita ismin şerhi ve müsemmanın hakikatı için kullanılır.

Eyyü, iki ortakta birini temyiz içindir. Men, müşahhas ve muayyen olan bir şahıs ile alakalı bir sıfattan sual olunur. İhsan gözü ile bunu öğren.

İstifham harfleri, istifhamın gayrinde kullanılması yaygındır. Vaid, hainleri tenbih içindir.

Hakaret gibi, takrir, inkar , hakan gibi sultanlara karşı korkutmak içindir.

Taaccüb, bir şeyi yavaş bulduğunu göstermek, alay ve bir şeyin vukuunu uzak saymak için gibi nedenlerle istifham harfleri kullanılır.

EMİR BAHSİ

Emir konusu da de inşanın taleb kısmındandır. Emir bahsi, taleb içindir. Bazan emir sigası emir anlamının dışında kullanılır.

Emir sigası asli anlamının dışında, dua, zelil görmek, aciz bırakmak, temenni, sarhoşu tehdit, ibaha (serbestlik) , tesviye (aynılık) ve iltimas (aynı seviye) için kullanılır.

Bazı alimlere göre, emrin hakkı, hemen yapılmasıdır. Çünkü yüksekte gelen istek açık bir emirdir.

NEHİY (YASAKLAMA)

Nehiy konusu da de inşanın taleb kısmındandır. Nehiy edatı lâ'dır. Emir ve nehiy manada birbirine zıttır.

İhbarî ve inşaiî'den her bireri, diğerinin yerine bir nükteden dolayı kullanıldığı vakidir.

YEDİNCİ BAB:

FASL VE VASL

Bir cümle, diğer cümleden sonra geldiği zaman birinci cümlenin irapta mahalli ya vardır veya yoktur. Mahalli olan iki kısımdır.

Birinci kısım, kendisinde hükümde ortak oldukları için, eşit olduklarından atıf lazımdır. Eğer aynı hüküm murat olunmazsa fasıl (atfın terki) lazımdır. Çünkü atıf hükümde ortak olduklarını ima eder.

İkincisi, eğer vavsız bağlantı kast olunursa mühlet ve takip ile atıf olunur.

Birinci cümleye mahsus olan bir hükmü, ikinci cümleye verilmesi kast olunmazsa fasıl vaciptir.

Eğer kast olunursa kısımları vardır. Devai fasıl dört kısımdır. Devai vasıl iki kısımdır.

Kemal-i inkita bilâ ihâm, iki cümlelerin ihbari ve inşai olmasında veya yalnız inşai olmasında muhtelif olmasıdır, iki tezat gibi.

İki fırkayı birleştiren ciheti- camialar olmazsa bu, kemali inkitadır.

Atıfta vehim vukuundan dolayı, şibhi- kemal-i inkitadır.

İşte bu alimlere göre inkita diye isimlendirilmiştir.

Kemal-i ittisal ikinci cümle birinciyi te'kidleyici, bedel veya atfi beyan vaki olduğu zaman gelir.

Şibh-i kemal-i ittisal ikinci cümlelerin, birinci cümlelerin istinaf yolu üzere bir soruya cevap olmasındandır. Alimlere göre burada fasıl da taayyün eder, vasl da.

İki cümle, ihbari ve inşai olmakta ittifak ettikleri zaman tevessut beyne'l-kemaleyn ile vasl olur.

İki cümle arasında bir şey cihet-i camia olursa bu da Allah'ın kavlinde olduğu gibi vasıldır.

Yine maksudun hilafını kapalılığı gidermek için kemal-i inkita maa'l-ihâm ile vasl olur.

Yukarıdaki gibi aralarında alaka olmayan kemal-i inkita iki şeyin birbirine ulaşması için şu ciheti camiaları icap eder.

Bu iki cümle arasındaki ciheti temasül, tezayüf veya bir hükmde ittihad içindir.

İşte bu aklidir. iki cümle arasında şibh-i temasül, tezat veya şibhi tezat vehmidir, iki renk gibi.

Aynı şekilde yeryüzü ve gökyüzü ile iman ve küfür gibi.

Eğer iki şey hayalen olursa ciheti camia, hayalidir. işte bu önemlidir. ilk ikisi gibi değildir.

SEKİZİNCİ BAB:

İCÂZ, İTNÂB VE MÜSÂVÂT

Asıl maksadı, ona eşit olan lafızla ifade etmektir. Konuya uzak-yakın herkes bu lafızlarla kastedileni anlar.

Asıl maksadın, anlaşılmasına yetecek kadar lafızla ifade etmeyip, daha az lafızla dile getirmeye icaz denir.

Asıl maksadı, yararlı olan uzatma lafızları ile ifade etmeye de itnâb denilir.

İcaz iki çeşittir. İcaz-ı kasr ve icaz-ı hazif.

İtnabın değişik kısımları vardır. Bunlardan ikisi, alimlerin yanında çok önemlidir.

İKİNCİ SANAT:

BEYAN İLMİ

Babların en büyüğünü bitirdikten sonra alemlerin Rabbi olan Allahu hamd ederek sözlerime devam ediyorum.

Alimler, bir mananın değişik şekillerde ifade edilmesine beyan ilmi adını vermişlerdir.

Beyan lafzı, Seb-i mesanî (Kuran-ı Kerim)'de medhedilen bir kelimedir.

Vazi olan bir kelime akli olarak da kastedilebilir. Bazı alimler buna karşı çıkarlar.

Kendisi ile kast olunan şeyin lazımı ile irad olunan lafız, karine olduğu zaman mecazdır.

Eğer hakiki manadan yüz çevirecek karine olmazsa alimlere göre, onların örfünde kinaye ismi ile çağrılır.

Alimlere göre teşbihin manası açıktır. Bunun kısımları bu babda ifade edilmez.

Mecaz onlara göre iki kısımdır. Bir kelime ile yapılan mecaz, müfred mecazdır.

Bu mecaz, vaz olunduğu mananın gayrinde kullanılır. Bilinen örf üzerine, şeriatın örfünü kullanmak gibi.

Eğer alakası gayr-i müşâbehet olursa onların örfünde bu mecaz-ı mürseldir. Bunu muhafaza et. “أتوا اليتامى & أمطرت السماء” misalleri gibi. eğer alakası müşâbehet olursa sen onu istiare diye isimlendirir. Eğer isti-are olunan ismi cins olursa asliyye diye isimlendirilir, Haydar ve Usa-me gibi.

Eğer ismi cins olmazsa tebeiyye diye isimlendirilir. Tebeiyyeyi büyük alimlerin ışığı (Sekkaki) mekniyyeye red etti.

Teşbih tebeiyye olup müştakta olduğu zaman masdarlar arasında olur. Müştaklar arasında olduğu zaman harfte olur, gaye gibi.

Müşebbehün bih mezkür olduğu zaman, bu musarrahadır. Hakiki ile kayıtlanmıştır.

Ulema nezdinde mecazın tarafları için kati deliller vardır. Bazılarına göre ise söz çeşitlerinin kokusu vardır.

Müşebbehi bihi kasd eden ipucu ile mecazın ifadesi أسود قد أحيطت أسد شاكى “سلاح برمية” gibi. Müşebbeh kasd olunan ipucundan soyulmuş mecaz “أسود قد أحيطت أسد شاكى” gibi.

Mutlak olarak gelmesi ise muraşşaha ve mücerreden soyulmuş olandır. Bu da “أسد يرمى لنا بالحجارة” gibi

Müşebbeh lafzı hakikat olduğu zaman mekniyyedir. Bu da kinaye diye isimlendirilir.

Tahyiliyye olması denildi ki lazım ile gelmedi. ve yine denildi ki, lazım ile zikredilir. ezfarül meniyyeti gibi.

Tahyiliyye bir görüşte mecazi aklidir. bu görüş ehli basirete göre sahihtir.

Mekniyyede üç görüş vardır. bunlardan en sahih olanı geçmiş se-lefin görüşüdür.

bunlara göre müşebbehi bih lafzıdır.

Miftah müellifi (Sekkâkî) der ki, bu mekniyye müşebbeh iddia-i hüviyette olduğunu iddia etmektedir.

Hatib'e göre bu mekniyye kendi nefsinde teşbih olmasıdır. çünkü bunda karine vardır.

Tahyiliyye olması mecazı aklidir. Bu en aşağı zikredilen üç görüştür.

Hazıf ile değişen lafza mecaz ismi verildi (mecaz bi'n-noksan.)
إشئل القرية gibi.

ليس كمثلہ شيء , mecaz bizziyade olur ,

Alakanın kendisi teşbih olduğu zaman, mürekkebe mecazın ismi temsiliyye olarak zikredilir. Lazım zikredip melzum kasd olunarak veya melzum zikredilip lazım kasd olunarak kinaya yapılır.

ÜÇÜNCÜ SANAT:

BEDÎ İLMİ

Kendisi hakkında “sübhanellezi esra” ayeti inzal olunan zata tazim ile beraber,

Nimetleri hibe edici, kadim ve hayy olana hamdden sonra,

Mutabakat(ortama uygunluğu) ve takidi ihla(delaletin açıklığı) ile beraber güzellik çeşitleri kendisi ile bilinen şey çok ulvi olan ilmi bedii'dir.

Güzelliklerin bir kısmı manaya bir kısmı da lafza döner. Mana ve lafızla ilgili sanatları öğren ve muhafaza et. Bu sanatlar şunlardır.

TIBAK SANATI

Lafızlardan hangi çeşiti olursa olsun iki zıt kelimenin bir arada gelmesine tıbak denilir, أومن كان ميتا فأحييناه gibi.

Tıbak sanatının selb ve icab olmak üzere iki çeşittir. İkincisine (icab) misal, bizim yukarıdaki ayettir.

Birincisine misal, (selb) “فلا تحشوا الناس واحشون” gibi.

Örftde, alimlerin tetbic diye isimlendirdiği bu tıbak çeşidindedir.

Bazı alimlere göre, bir şeyin başka bir şeye mukabil olarak gelmesi de (mukabele) tıbak sanatı içerisinde kabul edilmiştir.

MURÂÂTÜ’N-NAZİR SANATI

Bir şeyi kendisine uygun bir şeyle cem etmeye mürâatu’n-nazîr adı verilmiştir. Güneş ve ay gibi.

Önceki söze manaca uygun bir lafızla başlamak konu alimlerinde “teşabüh” diye isimlendirildi ve bu sanat içerisinde kabul edildi.

İRSÂD SANATI

Sözde eğer harfî revî (kafiye harfî) bilirse, acuz (son kelime) üzerine delalet eden kelimenin başta gelmesine irsâd denir.

MÜŞÂKELE SANATI

Konuşma esnasında söylenecek lafzın yerine, söze uygun başka bir lafız zikredilmesine müşâkele denir.

MÜZAVECE SANATI

Şart ve cevap anlamları bir arada olduğunda ehl-i sanata göre müzavece (eşleşme) adı verilir.

AKS SANATI

Bir sözdeki kelimeleri, diğer bir sözde yerlerini değiştirerek kullanılmasına aks denir.

عادات السادات سادات العادات Büyüklerin adeti, adetlerin büyüğüdür.

RUCÛ SANATI

Bir nükteyi temin için iptal ve nakz yoluyla söylenen bir hükümden dönüldüğü zaman ehl-i sanata göre “rucû” diye isim verilir.

TEVRİYE VE İHÂM SANATI

Söylenildiği zaman uzak manasını kastettiğimiz lafız tecrid (ipucu yok) ve terşih (ipucu var) ile iham’dır. Bunu unutma.

İSTAHDÂM SANATI

İki manası bulunan bir kelimedenden birinin, daha sonra zamiri ile diğerine kasd edilmesidir. İşte bu hakikî ve mecazî anlamı olan iki emir arasındaki farkı ortaya konulması için kullanılmaktadır.

LEFF-Û NEŞR SANATI

Çeşitli şeyleri detaylı veya kısaca zikrettikten sonra dinleyicinin yerli yerine koyacağına güvenerek kelimelerden her birine ait şeyleri tayin etmeden zikretmektir.

Eğer birincisi kelime, birincisi için, ikincisi ikincisi için olursa, bu neşirde tertip üzere leff-ü neşirdir.

Lakin bu neşir ve izahda karışık olursa, birincisi ikincisi için, ikincisi birincisi için olursa (leffü neşr-i gayr-i müretteb) adını alır.

CEM’ SANATI

Bir hükümden iki şeyi cem etmektir. Mal ve çocukların dünya zineti hükmünde cemi gibi.

TEFRÎK SANATI

Aynı neviden olan iki şeyin arasını medih ve zem ile ayırmaktır.

TAKSİM SANATI

Bir sözde birden fazla şey söylendikten sonra, ardından bunların her birine ait durumları belirterek aralarındaki ilgiyi ortaya koymaktır.

CEM MAA'T-TEFRÎK SANATI

İki şeyi bir hükümde cemedip daha sonra ilgili cihetlerine ayırmaktır.

CEM MAA'T-TAKSİM İLE CEM MAAT-TAKSİM VE'T-TEFRÎK SANATI

İki veya daha fazla şeyi bir hükümde toplayıp daha sonra bunları ilgili yere taksim etmektir.

TECRÎD SANATI

Sıfat sahibi bir şeyden o sıfatta onun diğer misli çıkarılması harf-siz tecridir. Min, fî- bâ harfleri de böyledir. Bir şahsın kendi nefsi ile konuşması, bir manadan dolayı kinaye yapılması bu ikiside tecriden sayılmıştır.

MÜBALAĞA SANATININ KISIMLARI

Mübalâğa vasfın kişide nihayet bulmadığı zannedilmesin diye bir vasfın şiddet veya zaafda muhal yahut uzak ihtimal derecesine eriştiğinin iddia edilmesidir. Ehl-i istikra (araştırma) mübalâğayı kısımlara ayırmıştır. Bunlar;

1. Teblîğ: Eğer iddia aklen ve örfen mümkünse buna “tebliğ” denir.

2. İğrâk: Eğer iddia aklen mümkün olmakla birlikte örfen mümkünse olmazsa buna “iğrak” denir.

3. Guluvv: Eğer iddia hem aklen ve hem örfen mümkün olmazsa buna ğulüvv denir ki bu merduttur.

Mübalağayı sıhhate yaklaştıran unsurlar olduğunda bazan gülüb mübalağa, makbul ğuluvv olabilir.

MEZHEB-İ KELÂMÎ

Bir görüşü ispat etmek için kelimelerin bilginlerinin metoduyla delil getirmektir.

HÜSNÜ TA'LÎL

Bir şey için ona münasip olan latif ve güzel özelliği, gayr-i hakiki olarak ona sebep kılmak hüsnü talîl diye isimlendirilir.

Şu vasıf sabit bir emir olursa, sabit olan sıfat için adette bir illet sabittir veya değildir yada sabit olmayan sıfat mümkündür veya gayr-i mümkündür. Şüphe üzerine kurulmuş şeylerde, hükmen hüsnü talîl'e dahil edilir.

TEFRÎ'

Bir emrin alakalı olduğu şeye, ayrıca başka bir alaka ilave ederek o hükmü sabit kılmaya tefrî denir.

TE'KİDÜL-MEDH BİMÂ YÜŞBİHÜ'Z-ZEM

Biri hakkında olumsuzlaştırılan yerme ifadelerinden, övme ifadelerinin kastedilmesine tekidü'l-medh bimâ yüşbihü'z-zem sanatı denir.

Bir şey için bir övgü sıfatının zikredilmesi ve ardından o şeye ait başka bir övgü sıfatının geldiği istisna edatı ile takip edilir, "beyde" harfi gibi.

Birinci kısmın ikincisi üzerine kesin fazla üstünlüğü vardır.

Ancak "beyde" misali gibi hükme istisna manası vardır.

TE'KIDÜ'Z-ZEM BİMÂ YÜŞBİHÜ'Z-MEDH

Tekidü'l-medh bimâ yüşbihü'z-zem sanatının tam tersidir. Bu sanatta, zem üslubunda medh vardır.

İSTİTBA'

Bir şeyle başka bir şeyi medhi gerektirecek şekilde medhetmektir. Bu kelamı söylemekte müjde tabi kılınan şeyi getirmektir.

İDMÂC

Bir anlam için söylenmiş olan sözün başka bir anlam içermesine idmâc denir. Bu az önce zikredilen istitba'dan daha umumdur.

TEVCÎH

Aynı anda iki zıt anlam ihtimali olan söz söylemektir. Bu ihtimaller övgü-yergi olduğu gibi dua-beddua da olabilir.

TECÂHÜL-İ ARİF

Malum olan bir sözün, kasten malumun değilmiş gibi kullanılmasıdır. Bunun için elbette bir nükte lazımdır.

EL-KAVL Bİ'L-MU'CİB

Kinayeli olarak kendisinde bulunduğunu iddia ettiği bir hükmün, kendisinden başkasında da bulunduğunu tarizsiz ispatıdır.

Bir başka manaya da ihtimalli olan sözü, kullanıldığı mananın dışında kullanmaktır.

İTTİRÂT

Çocuklar ve babaların isimlerinin zorlanmaksızın, doğum sırasına göre tertip ile sayılmasına ittirât denir.

Bütün bu sanatlar, sanat ehline göre muhassanat-ı maneviyyedir (mana güzellikleri sanatları). Sen bu sanatları muhafaza eyle.

MUHASSENÂTÜ'L-LAFZİYYE (LAFZÎ GÜZELLİKLER)

Belâğatçılara göre, lafzi güzelliklerin bir takım kısımları vardır. Onlara göre “cinâs” diye isim verilen sanat, lafzi güzelliklerdendir.

Eğer iki lafzın harfleri, harf sayısı, harekeleri aynı ise, bu tür cinasa tam cinâs denir.

Eğer iki lafz bir yönde aynı ise, buna “mümasıl” diye isim veririz. Eğer iki kelime, değişik yönlerde aynı ise, buna müstevfa diye isim verilir.

TAM CİNASIN TAKSİMİ

Kelimeler, müfred ve terkip olmakta lafzen farklı olduğu zaman, muhtelif şeylerden mürekkep olduğu için terkip şeklinde isimlendiririz.

Eğer kelimeler yazılışta aynı olursa, şibih'den müştak olan şeyi ona tahsis ederiz.

Eğer böyle olmazsa onlara göre mefruk ismi buna mahsus olur. Bir lafzı, diğer lafızdan yazılış ve imla nakşından ayırırız.

MUHTELİF SURETLER VE İKİ MÜTECANİS LAFZIN İHTİ-LAFI

İki lafız harflerde birbirine uyup, harekelerde uymazsa buna cinas-ı muharref adı verilir. Bürd ve berd kelimelerinde olduğu gibi.

İki lafzın, harf sayıları farklı ise buna cinası nakıs denir. Bu da ya bir harf veya iki harf ziyadesi ile olur.

Eğer iki lafız bunlar ile beraber nevilerinde farklılık arz edip, mahreclerinde yakınlık olursa “muzari” adı verilir.

Eğer mahrecde yakınlık yoksa cinas-ı lahık adını alırçverilir. Örneğin, “el-hurgâ” ve'l-ğurgâ” kelimeleri gibi.

Eğer iki lafız harflerin dizilişinde farklılık arzederse, cinas-ı kalb diye isimlendirilir. Bu cinası ba'z ve cinâs-ı kül'den daha umumidir.

İki lafızdan biri, beytin evvelinde, diğeri sonunda vaki olursa buna maklûbu mücennah adı verilir. Aynı cinsten iki lafzın biri, diğeri takip ettiğinde, o cinasa cinas-ı müzdevec ismi verilir.

İki lafız arasındaki iştikak cinasdan kabul edilmiştir. İster suğra iser kübra şibhi iştikakda cinasandır.

REDDÜ'L-ACÛZ ALE'S-SADR

Nesirde mükerrer veya mütecanis yada bunlara mülhak iki lafızdan birinin sözün/fıkra başında diğeri ise sonunda getirilmesidir.

Yine nazımda (mükerrer veya mütecanis yada bunlara mülhak) iki lafızdan biri beytin sonunda diğeri birinci mısranın başında/sadr veya içinde (haşv) yahut da ikinci mısranın sadrında bulunmasıdır.

Nazımda baştaki lafız sonda, sondaki lafız da başta getirilebilir.

SECİ'

Bir kelimenin başka bir kelime ile beraber bir harf üzerine bina olunmalarına seci' denir. Seci, şiirde revî harfine benzer.

Eğer iki kelime vezinde farklı olursa buna "mutarref" denir.

Harfi revî veya vezin ile lafzen o ikisinden herbiri diğeri denkle olursa buna "tarsî" adı verilir.

Eğer tarsî'deki şartlar olmazsa "mütevazî" adı verilir. Sen bunu tut.

Şüphe yokki seci' nazımda mevcuttur. Bazı körlerin iddia ettiği gibi sadece nesre mahsus değildir.

MUVÂZENE

Eğer iki fasıla, vezinde müsavî olurlarsa, buna muvâzene diye isim verilir. Tarsî' ile beraber olursa misilden müştak bir isimle

“mümâsele” diye isimlendirilir. Bu nazım ve nesirde vakidir. Sen bunu koru.

KALB

Kalb sanatı da bütün insanların bildiği gibi lafzî güzelliklerdendir. “verabbeke” gibi. Kendisi ile başlanılan tehir olundu.

Beytin aynı (birleştirilmiş) harfi revî üzerine bina edilmesidir. Bu ikisi arasında vakıf yapıldığında manası doğru olan bağlantı vardır.

Bu teşri’de beyti iki kafiye üzerine bina etmektir ki hangisi üzerinde durulsa mana sahih olur.

İLTİZÂM

İltizam da lafzi güzelliklerdendir. Revî harfinden önceki harflerin aynı cins harflerden oluşmasıdır. Örneğin “La tekhar” ile “la tenhar” kelimelerinin sondan bir önceki harflerde uyum vardır.

HATİME:

ŞİİR İNTİHÂLİ VE BUNA BENZER DURUMLAR

İki şairin birbirinden aldıkları lafızlardaki maksatları herkesin ittifak ettiği şeylerde ittifak etmişlerse bu intihal sayılmaz, cömert bir kimsenin vasıflanması gibi.

Eğer iki şairin ittifakı mecaz, teşbih ve kinaye gibi mana üzerine delalet vecihlerinde olursa bunlar da insanların ilminde ortak olduğu konularda olursa bu da sirkat değildir.

Aksi durumda öncelik ve ekleme bulunduğunu iddia etmesi caizdir.

Delalette ortak olmamak iki kısımdır. Ya has ya da âm olur. Bunların her bireri teşbih babında tasarruf olunur.

Umumî olmakla beraber mananın kendisini almak “zahir” intihaldir. Lafzın bizzat kendisini almak mezmumdür. Bu “intihal”dir. Bu-

na “nesh” adı da verilmiştir. Eğer lafzın nazmını değiştirirse, buna “mesh” diye isim verilir.

Eğer ziyade bir fazlalık varsa bu övülmüştür. yoksa bu makbul olmayan mezmumdür.

Eğer ikincisi, birincinin aynısı olursa üstünlük birincisine aittir. Sırf mana alınırsa, buna “ilmâm” adını veririz.

Selh de böyledir. Şanında ve kısımlarında “mesh” gibidir. Zahir olmayan sirkatın, bir takım kısımları vardır.

İki beytin manalarının benzemesi gayr-i zahirdendir. Mananın icra anında sevk olunduğu şeyin gayrine naklolunması da böyledir.

Manada “kalbi” irtikab ile mananın şumüllü olması gayri zahirdendir.

Mananın bazısını alıp güzelleştiren bir şeyi ona eklemektir.

Şiddetli gizlilik ile beraber güzel bir tasarruf olduğu zaman, gayrine tabi olmaktan “ibtida” (yeni bir icad) makamına çıkarması makbuldur.

Bütün bunlar ikincinin, birinciden alındığı bilindiği zaman olur. Zikrolunanların kalben hatıra gelmesi (tevârüd) müstesnadır.

Eğer ikincinin, birinciden alındığı bilinmediği zaman “falan böyle dedi” veya nakil ile “şu şundan şöyle nakletti” diye söylenir.

İKTİBÂS

Ayet ve Hadis’ten bir lafzın az bir kısım da olsa sözün içine alınmasına iktibâs denir. İktibas kelimesi “kabs mine’n-nâr/ateşten bir parça almak” ifadesinden alınmıştır. Allah’ın nimetlerine hamd ifadesi de nasslardan iktibas edilmiştir.

Alimlere göre iktibas iki çeşittir; birincisi ayet ya da hadis aynen alınır, diğeri ise kısmen alınır.

TAZMÎN

Bir şiirde, başkasının şiirinden bazı sözlere yer vermesidir (tazammun). Eğer tazammun olunan şey belağatçılar indinde meşhur değilse, başkasının şiiri olduğuna dikkat çekilir.

Teşbih ve îhâm gibi bir nükte ile asıl üzerine yani evvelki üzerine ziyade edilen bir şey tazmini güzelleştirir. Fazilet sahipleri buna işaret etmişlerdir.

Çoğunlukla beyt ve beytten fazlasını tazmin etmek “istiâne”, mısra ve mısradan azını tazmin etmek “îda” ve “refiv” diye adlandırılır.

AKD VE AKD

Nesrin, nazma çevrilmesine akd denir. İktibas yönü ile yapılan bundan istisnadır. Bir nazmin nesre dönüştürülmesi ise “hall” denir. Her birinin yerine diğerinin ismi kullanılabilir.

TELMÎH

Bir şiir, atasözü veya kıssaya, onu zikretmeden işaret etmek manada mutlak olarak telmihdir.

HATİME (SONUÇ)

Konuşmacının üç yerde itinalı olması lazım ki hoşnut olunacak şeyi yerine getirebilsin.

Alimlere göre konuya güzel girişe “ibtida” denir. Maksada uygun olan temhîd ve ima da ibtidayı güzelleştiren unsurlardır.

Nakil ile beraber, söze başlanılan şeye uzak olmadan maksada geçiş güzel ibtidadır.

Maksada uygun olan şeyi bina etmek de iptidadır.

“Emma ba’dü” ifadesi ibtidadandır. Bu da “tahallüse” yakındır. Bazı bilginlere göre, bu ifade Allah’ ı övdükten sonra hitaba geçiş ifadesidir (faslü’l-hitab).

Konuşma veya sözün güzel bir şekilde bitirilmesine hüsnü'l-intihâ denir.

Allah'ın kelamının başlangıcı ve bitimi böyle güzeldir. Söz ehli de böyle söylemiştir. Allah'ın yardımı ile “ Nazmü'l-Fünûn” tamamlandı. Eseri, tevbekar ve Allahın mağfiretini talep eden zat yazdı. Sene, hicri:1275.

UKDE KİTAPLIĞI:

YAŞAR ALPARSLAN – SERDAR YAKAR’IN EDİTÖRLÜĞÜNDE ÇIKAN YAYINLARIMIZ

MARAŞ TARİHİ SERİSİ:

1. Dulkadir Beyliği Araştırmaları I (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN, Mehmet KARATAŞ, Serdar YAKAR*
2. Dulkadir Beyliği Araştırmaları II (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN, Mehmet KARATAŞ, Serdar YAKAR*
3. İstiklâl Savaşında Maraş (2008) / *Yaşar ALPARSLAN – Serdar YAKAR*
4. Maraş Tarihi ve Coğrafyası (2008) / *Besim ATALAY*
5. Maraş Yollarında (2008) / *Hasan Reşit TANKUT*
6. Aşiretlerin İskanları (2008) / *Bekir Sami BAYAZIT*
7. Maraş Emîrleri (2008) / *Editörler: İlyas GÖKHAN / Selim KAYA*
8. Maraş’ta Misyoner Faâliyetleri ve Misyoner Okulları (2008) / *Mustafa ÇABUK*
9. Zeytun ve Çevresindeki Ermeni İsyancıları (2008) / *A. Latif DİNÇASLAN*
10. İlkçağdan Dulkadirli'lere Kadar Maraş (2008) / *Yrd. Doç. Dr. İlyas GÖKHAN, Yrd. Doç. Dr. Selim KAYA*
11. Dulkadir Eyâletinin Kuruluşu ve Gelişmesi (2009) / *Dr. İsmail ALTINÖZ*
12. İlâveli Esmâri't-tevârih Maa Zeyl (2009) / *Mehmed Şemî Efendi, Hazırlayan: Dr. Mehmet KARATAŞ*
13. 100. Yılında 1909 Maraş'ta Ermeni Olayları (2009) / *Yrd. Doç. Dr. Nejla GÜNAY*
14. Seyâhatnâme, Şehir Târîhi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
15. Maraş'ta Saçaklızâdeler ve Eski Maraş Âlimleri (2009) / *Osman SANDALOĞLU, Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN*
16. Yakın Çağda Kahramanmaraş (2009) / *Prof. Dr. Ahmet EYİCİL*
17. Eshab-ı Kehf Vukûu Şuyûu (2010) / *Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN*

MARAŞ KÜLTÜR VE EDEBİYATI SERİSİ:

1. Âşık Durdu Mehmet Yoksul (Âşık Mahfuzî) Hayatı ve Şiirleri (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
2. Âşık Mustafa Zülkadıroğlu Hayatı ve Şiirleri (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
3. Muhammet Kâmil Ağdaş (Bahçeci Hoca) Hayatı ve Şiirleri (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
4. Maraş Merkez Ağzı (2008) / *Mine KILIÇ*
5. Mevlid / *Mar'aşî Kurâ-zâde Nâdiri* (2009) / *Hazırlayan Gülcan Tanıdır ALICI*
6. Maraş'ta Divanından Parça Kalmış Halk Şairleri (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
7. Türk Edebiyatında Maraşlılar (2009) / *Yaşar ALPARSLAN, Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI, Serdar YAKAR*
8. Maraş Bibliyografyası (2009) / *Cavit POLAT*
9. Büyük Hiciv Şâiri Âşık Mısdılı (Mustafa Hartlap'ın) Hayatı ve Şiirleri (2009) / *Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN*
10. Maraş Ağzı Köroğlu (2009) / *Hacı Ali ÖZTURAN*
11. Maraş Merkez Ağzı Kelimeler Deyimler (2009) / *Hacı Ali ÖZTURAN*
12. Muhtelif Cönklerden Maraş Halk Şâirlerine Âit Şiirler (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
13. Tertîbü'l-Ulûm (2009) / *Saçaklızâde (Eş-Şeyh Muhammed B. Ebî Bekr El Mer'âşî) - Çeviri: Doç.Dr. Zekeriya PAK - Yrd.Doç.Dr. M. Akif ÖZDOĞAN*
14. Divan-ı Hâfız-ı Mar'âşî (2010) / *Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI*
15. Kahramanmaraş'ta Çocuk Oyunları (2010) / *Hacı Ali ÖZTURAN*
16. Halîlî-i Mar'âşî Divançe ve Etvâr-ı Seb'a (2010) / *Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI*
17. Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi (2010) / *Kemalettin KOÇ*

18. Eski Maraş'ta Örf'ler, Âdet'ler ve İctimâî Hayat (2010) / Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN - Hacı Ali ÖZTURAN
19. Mîzânüŝerîat ve Bürhânüttarîkat (2010) / Muhammet Hilmi Efendi, Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN
20. Lutfiyye-i Vehbî (2011) / Sünbülzâde Vehbî, Hazırlayan Gülcan Tanıdır ALICI

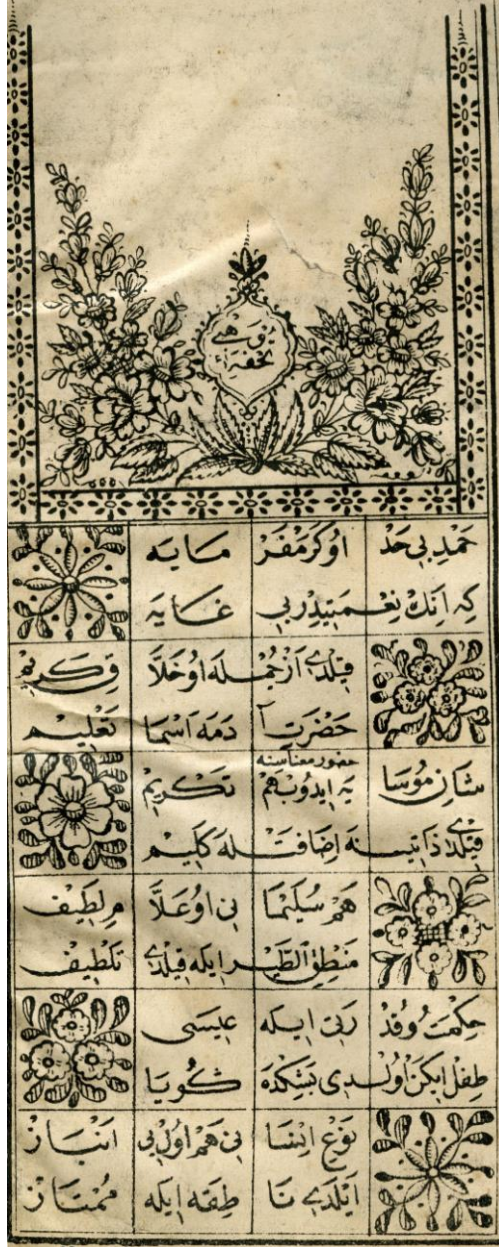
KAHRAMANMARAŞ VALİLİĞİNCE YAYINLANAN ESERİMİZ

1. Maraş Meşhurları (2009) / Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR

TIPKIBASIM:

Sünbülzade Vehbi'nin manzum olarak yazdığı Tuhfe adlı Farsça-Türkçe lügatının ilk sayfası

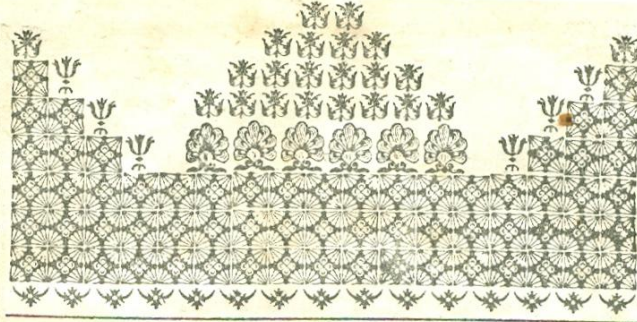

Sünbülzade Vehbi'nin Nühbe adlı Arapça-Türkçe lügatının ilk sayfası

- ❖ کوندرر مخلوقنه مولی لاجل الاتقا ❖
❖ صادق الوعد الامین عالی شیم فخر رسیل ❖
❖ هم محمد درستوده برکزیده مصطفی ❖
❖ یاز نویس اوقوبخوان قرآن نوی چالش بکوش ❖
❖ ایلیوب احکام شرع مجتبیای مقتدا ❖
❖ شیخنک استادینک هر بار نصح و پندینی ❖
❖ دیکله بشنواکله دریاب اولدی شد لایق سزا ❖
❖ مردم ادمدر جوانمردی سخاوت و یریده ❖
❖ خصلت ممدوحه در انسانده جود و سخا ❖
❖ باخصوص اولورایسه انعام و انفاق ایتدیکک ❖
❖ ایزدی حق یولنه ویرکی محسنده بجا ❖
❖ اوچی پرنده اولشدر ملک ادی سروش ❖
❖ جمله سی فرمانبر امر خدا ایتمز خطا ❖
❖ الزم اولان مسلمانه امر حق دیکله یوب ❖
❖ هم اینانمق باوریدن لایق و جائز روا ❖
❖ کبش ملندر شریعت راه دین روزه اورج ❖
❖ امر باریدر صلات پنجگانه ایله ادا ❖
❖ خالقی توحید و تصدیق ایدرک پیغمبری ❖
❖ هم یکانه کوی مؤمندر درود اولدی دعا ❖
❖ مسجد مزکت دینوردانخی اذان بانک نماز ❖
❖ قیل جماعتله نمازی بوله تا قلبک جلا ❖
❖ بش وقتده اقتدا ایدوب خلوص قلب ایله ❖
❖ دی امامه پیش نماز هم ایولمش پیشوا ❖
❖ جاهله نادان مرایی صوفی به سالوس دی ❖
❖ ایکبسیده شیطنت یشه کروه ناسزا ❖

Lebib Efendi'nin Nühbe ve Tuhfe manzumelerinden bazı kıt'alara nazm ettikleri Tazminat-1 Şairaneleri

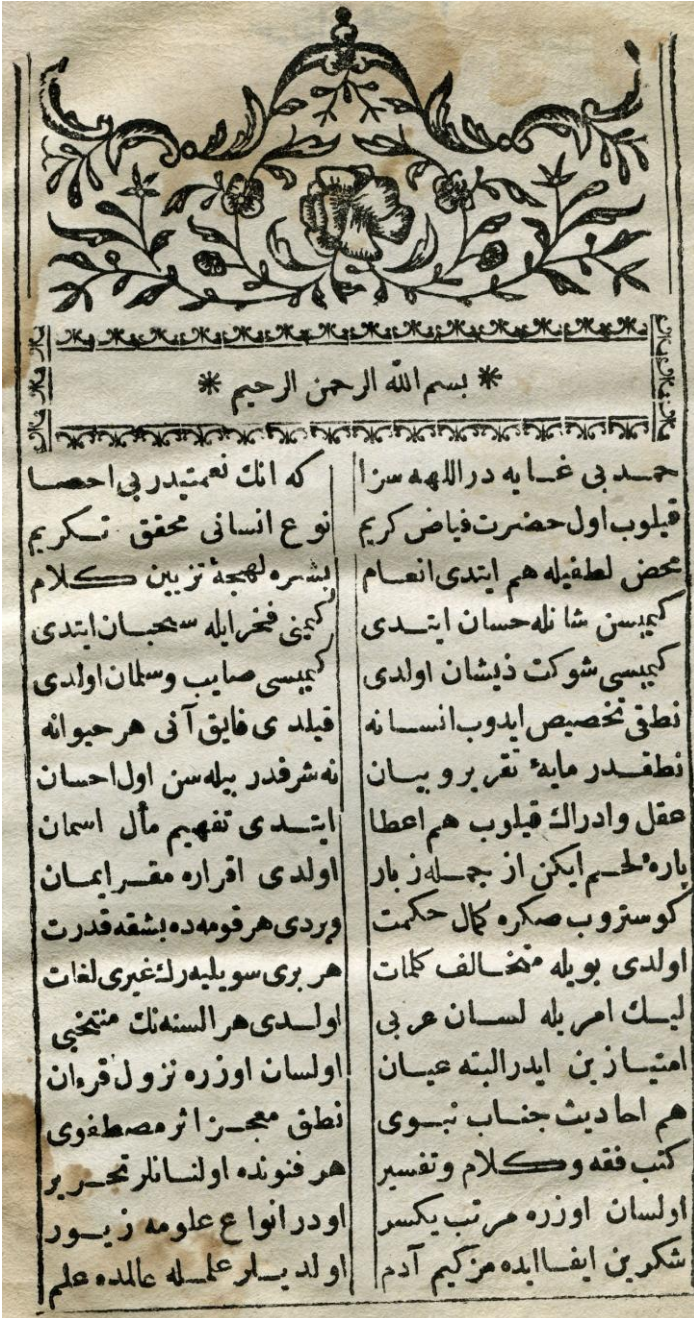
مجلس والای احکام عدلیه اعضا سندن سعادتلو لبیب افندی
حضرتلرینک نخبه و تحفه منظومه لرندن بعض قطعات بلیغانه یه
نظم ایلدکری تضمینات شاعرانه لریدر

تکرمی آدی شیدرو شیدرو یزدان و خدا
لطفنه احسانه محتاج یکسر ماسوا
انس و جنک خالقیدر جمله اشیایی اودر
یارادیجی آفریننده بزرگی کبریا
وصفیدر پروردکار و کردکار آمرزکار
قادر و قهار و واحد خالق ارض و سما
حضرت رزاق عالم عالم الغیب و دود
هم دخی پاننده باقیدر همیشه دائماً
کوریمی یناودانا بیلجی اولوبزرک
واهب الامال مولای کریم ذو العطا
امر و فرمان خدا در قوللرینک اولسی
هر جملو مهر بان پاداش خیریه جزا
رزق روزی اتی ایشدیرجی روزی رسان
بنده سن هر زوق ایدر هر روز و شب صبح و مسا
اول کریم ذوالجلاله هر نفس واجب بزه
شکر و حمد اولدی سپاس و راستا مدح و ثنا
طوغرو سوزلور استکو و خشور و ینمهر رسول

کوندر

Lebib Efendi'nin Nühbe ve Tuhfe manzumelerinden bazı kıt'alara nazm ettikleri Tazminat-1 Şairaneleri

Sünbülzâde Vehbi'nin Nuhbe'sinin Mısır baskısının ilk sayfası

Hayatizâde Ahmed Efendi'nin Sünbülzade Vehbi'nin Tuhfe-i Vehbi adlı Farsça Türkçe manzum luğatının üstüne attığı şerhi havi kitabın ilk sayfası

Hayatizâde Ahmed Efendi'nin Kudsî Abasekalli (veya Abaskalı) nâmıyla meşhur Cannî denilen Bakûlü şahsın yazdığı Esrarülmelekût adlı eserinin üzerine Efkârülceberût adıyla yaptığı şerh ve tercümenin ilk sayfası

Sünbülzade Vehbi'nin Tuhfe adlı eserinin benzeri olarak yazılmış
Lügâti Sübhatıssıbyan adlı eserin ilk sayfası

(حاشية قياس موسى للحياقي المرعشي)

(اسم الله الرحمن الرحيم)

قوله (محمد كذا) من فضلنا بالمنطق الفصيح) اردفه بعد التسمية
اقتداء بالكتاب الكريم * واما مثالا بحديث الرسول الفخيم * وعلا
على عادات السلف القديم * وآثر الفعلية على الاسمية لاصالتها ولدلائها
على التجدد والحدوث ولا اعتراف الجحز عن استدامة الحمد لان الجملة
الاسمية المعدولة تدل على الدوام وان لم تدل الاسمية الاصلية على الدوام
وآثر المضارع الاستغراب وللدلالة على الاستمرار التجددي وآثر تصيغة
الحكاية منه للتنصيص على صدور الحمد عن نفسه بالذات فلا يرد
بنحو حمدى لله بن الاسمية لان صدور هذا بالاضافة وآثر لتكلم مع الغير
ادفع الانانية والاشارة الى ان الحمد امر جليل يحتاج الى الاستعانة
وآثر الخطاب لانه لما ذكره تعالى في التسمية موصوفا بالرجة العائدة
في الدارين وجد من نفسه مشوقا قويا موجبا الاقبال عليه فالتفت
من الغيبة الى الخطاب وبالغ في مقام الضرع فنادى فقال يا من فضلنا
اشارة الى ان بين مرتبة اليهودية و بين مرتبة الالهية كمال البعد وتليحا
الى ان اللابيق بالعارف ان يذكر باسم ذاته تعالى ثم يكونه منعما للحم

Hayatizâde Ahmet Efendi'nin Matbaa-i âmire'de 1281 yılında basılmış olan Hâşiye Kıyas-ı Musevî (Musa) adlı eserinin ilk sayfası

— ❧ خلاصة الشروح ❧ —

صاحب امتیازی
موالی کرامدن حلب بدایت حقوق محکمہ سی رئیس فضاہیلو
علی رضا افندی زاده مدرسیندن و مکتب نواب طلبہ سندن
خلیل اسعد ^{الکلبانی}

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولمشدر

در سعادت

(محمود بك) مطبعہ سی — باب عالی جوارنده ابوالسعود

جاده سنده نومرو ۷۲

۱۳۰۵

جلاء العيون شرح القياسيه مع الديباجه

من نظم الفنون

مؤلفي

مكتب نوابدن مخرج مدرسیندن خليل اسعد

استانبول

(جمال افندی) مطبعه سی — فنجانجیلار یقوشنده

رضاپاشا خاننده نومرو ۱۴

۱۳۰۸

Yemli hazâde Halil Esad'ın Yemli hazâde Mustafa Kâmil'in Nazmü'l-Fünûn adlı eserinin mantıkla alakalı ilk kısmına Cilâuluyun.. adıyla yaptığı şerh

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي جعلنا من اهل القياس والاعتبار * وخصنا في استخراج شواهد وجوب وجوده بدقائق الانظار * والصلوة على محمد الذي ظهر من دلائل معجزاته نتائج الحكم والاسرار * وعلى اله الذين فازوا في الاحتجاج بالبراهين العقلية وامارات الانوار * وبعد فيقول افقر خلق الله عز وجل السيد مصطفى كامل بن عبد الله الالبستاني * المدعو بيمينجا زاده زاد الله في الدارين زاده * لما كان طريق استخراج القياس من العبارة من اعظم ما بوجه اليدر كاب النظر ومع هذا طلاب ازمان لم يبعدوا فيد من الخطر * لما انهم قصروا همهم على مطالعة الرسالة البهلوانية والاسند لالبة مع انها لبست بكافيتين في الطرق الاسند لالبة بل كل منهما كعرفة من البحر العمان * لا تجدى نفعا كما ملان تفحص اليقين والبرهان فاردت بالتماس بعض من لا يسهني مضابقتة ولا يوافقني مخالفتة * ان اكتبر رسالة كافية في الطريق المذكور وافية * لما فيهما وغيرهما من المنظوم والمنثور جامعة * لزيادات راقفة * لاعتناء كل احد

Yemli hazâde Mustafa Kâmil'in Menâhicühticâc adlı eserinin ilk sayfası

صفحة ٦٩ - ٧٧
١٨٩

(الحكمة البالغة وشرحها من جلة تأليفات النور الفاضل)
(مولانا السيد * مصطفى كامل * المعروف)
(يعلينها زاده الالبستاني)

موالي كرامندن ناظم و شارح مشار اليهك منطقدن فناهج الاحنجاج
واصول حديثدن المنظومة العليه في الاخبار النبويه * ومنطق ووضوح
وآداب و عروض و معاني و بيان و بديع كه بدى فندن بحت المبر * نظم
القنون نامله موسوم تأليفات شعر يرانه لرى مقدم لرى طبع و نشر اولتشد
عروض اندلسى شرسى * و قصيده مضر به نك شرح و تخمبسى * و علم
عقائد و كلامدن منظومه رأيه كه موصل علمائى اعلامندن ابو الوفا عبدالله
خضراوى شرح ايتشد * و بوسيرى مرحومك قصيده همزه سى
اوزرته تخمبسى * و علم اصول فقهدن يك بنى جامع نامه مكموره و بحر طويل
اوزرته مبنى القبه مع شرحها * و حسنيه منظومه سى مع شرحها *
والمقالات الحسان على قصيده الحسان رضى الله عنه مع تخمبسى *
و قره ديه لى حاشيه سنك تنه سى اوله رقى بر جلد حاشيه * و ترى اوج مطلب
اوزرته قصيده عدم و شرسى * و علامه زمان شيخ الاسلام دولتو
سما حنلو حسن فهى افندى حضر تلى نك علم ميزان و آداب دن نظم
بيور دقارى قصيده توبه اوزرته موضح شرح * و مارالذكر نظم فتونه
شرح * و ترى و عربى و فارسى اوله رقى اشعار و الغاز و ساره بى جامع
ديوان مشار اليهك باشليجه تأليفات نندن اولوب متفرق و مختصر رسائل
و لطيفه لى مقالات و نكته لى مكنويات و آثار ساره مقدمه سى دها و ارايه دده
اسلمرى ييلنانلر يتنا بوراجقده قيد و املا اولتشد

(طبع و نشرى و السنه سياره نقلى حقوق مؤلفه مائدر)

بسم الله الرحمن الرحيم
بسم الله العالميه والصلوات
على مولانا سيدى و نجما سيدى
اجسيه و على قاطبه اعيانه
المختميه و عباد الله الموحديه
اما بعد فقد دقت هذه الكتاب
اما بعد فقد دقت هذه الكتاب
والصيت اصعب لادراك كفاية
اوتانا و لغيرهات الاربعة
لكل هياتنا وانا السبعه
الى الله الاكبر المتعان
صاحبه كمال به الى
وحياتنا يا رحمة الله تعالى
بنا آتانا فى الدنيا حسنة
و فى الآخرة حسنة و قاتنا
عذاب النار كما به رسولك
الاعظم صلى الله تعالى و
عليه و آله و صحبه
و سلم كما يحبه و يرضى
و الحمد لله رب
العالمين

Yemli hazâde Mustafa Kâmil'in El Hikmetül Bâliğa adlı eserinin dış kapağı

* نظمت ما لزما فيها من الدرر *

* ليسهل الضبط من عام ورشاد *

ولذا اختار الفصل والدرر مستعار من القواعد والاصول والنظم

ترشيح والمراد من العاصي والرشاد النبي والزي

* فاسأل الله ان ينفع به ابدا *

* مادب في الارض من باع وسعاد *

لابد من جزم ينفع للضرورة والمراد بالابدوام النفع الى انتها

الايام بقرينة التوقيت ولا يخفى ما فيه من الحسن والمناسبة ولما كان

الحديث معلوما بوجهه ما وكان ذلك مفسيا عن تعريفه

وكافيا في تقسيمه بادرا الى تقسيمه اولا فقال

* اما الحديث اذا كانت له طرق *

* يغير حصر لها بصنف اعداد *

الظاهر ان المراد بالحديث ما جاء عن النبي عليه السلام ويحتمل ان

يراد به ما يرادف الخبر وهو الاوفق لما في المتن والمراد من الطرق

الاسانيد الكثيرة على ما يقتضيه الصيغة يعني اذا كانت له طرق

كثيرة بان نقل جماعة عن جماعة مع الاستواء في الكثرة من الابتداء

الى الانتهاء بحيث يستحيل العقل تواطئهم على الكذب وهذه القيود

لتبادرها يستفاد منها بلا احتياج الى تصريحها على ما لا يخفى

وقوله بغير حصر آرد على من حصرها في الاربعة او في الخمسة

او في السبعة او في العشرة او في اثني عشر او في الاربعة او السبعين

او غير ذلك على اختلاف المذاهب فهذا البيت مرهون

لما بعده وهو قوله

* فذا تواترهم يقيد سامعه *

* علما يقينا وجزما عند اراد *

اي فذلك الحديث يسمى عندهم بالحديث المتواتر فاضافة التواتر

والمبين والتواتر والاعتدال والتصحیح والاخبار والاوراد
براعة الاستهلال

* وبعد فالكمال يقول معنصما *

* يعون من هوذومن وارفاد *

المن بمعنى العطاء او بمعنى المنفعة اعم من ان تكون تذكيرة او تويحية
والارفاد بمعنى الاعانة ومقول القول جميع ما يذكر بعده من
الايات المسوقة لبيان سبب التنظيم وقوانين فن الحديث
* لما تدرسى من طالب الأثر *

* جم غفير بجمع من انادى *

اي لما تدرس مني جمع غفير من طلاب معرفة اقسام الآثار واصناف
الاحاديث والاخبار في مجمع من المجلس المعروف بالشرف واصل
النادى المجلس الذي يندو القوم حو اليه اي يجمعون للنشاور
والجمع نوادي عرفه لان المراد به جامع السلطان بايزيد خان عليه
الرحمة والغفران في دار السلطنة صانها الله وساكنتها عن البلية
ولا يخفى انه لما كان المراد بالطالب الجنس صح ان يكون بيانا
للجم الغفير

* رسالة نوديت بنخبة الفكر *

* اسعفت للكل من لاه ووجياد *

رسالة بالنصب مفعول تدرس نوديت بمعنى سميت اذا التسمية لازم
للنداء وقوله اسعفت جواب لما اي اتممت للكل حاجتهم وملتسمهم
ومن لاه ووجياد بيان للكل وهما مستعاران من الغبي والزكي اما
المتوسط فدأخل في احد الطرفين ولما كان حاجتهم وملتسمهم
مفي تنظيم الرسالة المذكورة وتبين اقسام الحديث على وجه
السهولة والعدوبة لما رأوا فيها من الغموض والاغلاق المخل
للفهم والاحاطة فكان السائل قال بم اسعفت حاجتهم فقال مجيباه

قوله لاه من لهي اذا
شغل وغفل ومنه قوله
تعالى لاتلهمكم اموالكم
ولا اولادكم عن ذكر
الله

(نظمت)

لله يدره حيث اورد حده في مقابلة الصفة الذاتية والفعلية
والثبوتية والسلبية جميعا لعموم متعلقه للفضل والقوا ضل
بل السلوب وان كان مورد خاصا على ما بينوا وفيه تلميح الى
قوله تعالى ان العرة لله جميعا وقوله تعالى اسدكم انعام وبين وقوله
تعالى سبحان ربك رب العزة عما يصفون وقوله تعالى فلا تجعلوا
لله اندادا وانتم تعلمون ثم ارد في الحمد بالصلاة على حضرة
الرسالة لتكون وسيلة الى القرية المعنوية فقال

* مع الصلاة على من بالحديث اتى *

* وحيث مبينا تواترا لارشاد *

فمع ظرف الحمدت او احد المقتدر او حال من فاعله والمراد بمن
نبى محمد عليه صلوة الرحمن ولم يصرح باسمه اعلمى تفخيما لسانه
اولكونه معلوما والمراد من الحديث القرآن العظيم بقراءة قوله
وحيث مبينا تواترا او الاعم من الحديث النبوى المتواتر فوحيما حال
من الحديث وكذا تواترا تأويل وبدونه ومبينا صفة وحيث
ولارشاد متعلق باتى ولا يخفى انه جعل الفقرتين بمنزلة الفقرة
الواحدة تبيينها على كمال المناسبة بينهما وللعمل بحديث التعظيم
على الال والاصحاب قال

* وآله مع اصحاب هم اغتربوا *

* من اجل تصحيح الاخبار وايراد *

تلميح الى قوله عاية السلام قطوبى للغرباء يعنى انهم اختاروا القرية
والسباحة في اقطار الارض لا تجارة الاعراض وادخار حطام
الدنيا بل لأجل تصحيح الاخبار والأورد وتميز جيدها عن
ردبها طلبة المرضات لله والأورد جمع ورد وهو ما وظفه المجاهد
لنفسه من الاحزاب والاذكار والادعية والآثار في وقت من
الاقوات ولا يخفى ان في ذكر العز والنقص والحديث والنوحى

* (بسم الله الرحمن الرحيم) *

لله الحمد والمنة وعلى نبيه الصلوة والحجة (وبعد) فيقول أقفر
خلق الله عز وجل السيد كمال المولوى الالهيانى المدعو
بمليحازاده زاد الله في الدارين زاده (هذه تعليقات كافية
على منظومة نخبة افكر في فن الحديث والاثار المسماة بالمنظومة
العلية في الاخبار النبوية) حررتهما نهما فجمعا جنما نظمتها
يوما فيوما بالتماس جم فغير من اطلسة الكرام لتكون ذريعة
الى نيل شفاعة رسول الثقلين في يوم القيام والله المستعان
و اليه التوكل في جميع الاحيان وهذه المنظومة من البحر البسيط
الذي عرض لعروضه وضربه القطع وهو حذف ساكن الود
المجموع في الاخر واسكان متحركه كحذف نون فاعلن
واسكان لامه فيبقى فاعل فينقل الى نعلن قال النساظم
بعد ما تين باليسملة

* جدا لمن هو ذوعر و امداد *

* مبرأ الذات عن نقص والمداد *

(لله)

Yemli hazâde Mustafa Kâmil'in Ta'likat Alelmanzûmetil Aliyye Fil
Ahbârinnebeviyye adlı eserinin ilk sayfaları

بالتبع والاستطراد وبعضه لكونه مما يتوقف عليه الهيئتان فتأمل (واعلم
 ان العلوم تنقسم الى عقلية والى نقلية والتقليدية الى ادبية وشرعية والعقلية
 الى اصلية وفرعية ومغلمية فالاصلية الى رياضية وطبيعية والهيمية
 اما الرياضية فاصولها اربعة العدد والهيمية والهندسة والموسيقى وفروعها
 كثيرة كعلم المرايا وعلم المناظر وعلم الموازين وعلم المساحة وعلم نقل
 المياه وعلم الجغرافيا وعلم الجبر والمقابلة وعلم الحيل كصندوق الساعة
 وعلم الزينجات وعلم التقاويم وعلم الاسطرلاب وعلم الجيوب وعلم المنظرات
 وعلم الاكر وعلم الابعاد وعلم الاجرام وغير ذلك واختلف في علم المنطق
 في انه هل هو جزء من الاصول او من الكلام او من جميع العلوم
 او هو فن مستقل خادم لجميع العلوم واما علم الآداب وعلم اجراء
 الاقبيسة فراجع الى المنطق واما الطبيعية فمختصة بالحقائق الموجودة
 الجسمانية وخواصها وفروعها كثيرة ايضا كعلم الطب وعلم التشريح
 وعلم الاسباب وعلم العلامات وعلم الباه وعلم الفلاحة وعلم النجوم
 وعلم الاحكام وعلم الفراسة وعلم التعبير وعلم جراثيقال وعلم السميا وعلم
 الكيمياء وعلم الرمل وعلم الكف وعلم الجبين وعلم الكنف وعلم الزابرجه وعلم
 الجفر وعلم الخافية وعلم الشعبذة وعلم الحروف وعلم الوقف وعلم الطلسم
 وعلم النبرجات ٣ وعلم السحر وغير ذلك واما الالهية فمختصة بالذات الالهية
 والصفات الالهية واما العملية فثلث علم تدبير المنزل وعلم السياسة
 المدنية وعلم الاخلاق واما التقليدية الادبية فاصولها مع لواحقها تبلغ
 الى اربعة عشر وهي علم اللغة وعلم الصرف وعلم الاشتقاق وعلم النحو
 وعلم المعاني وعلم البيان وعلم العروض وعلم القافية وعلم الخط وعلم قرض
 الشعر وعلم الانشاء وعلم المحاضرات وعلم التواريخ وعلم البديع
 واما التقليدية الشرعية فعمد من فسرهما بما يستفاد من الانبياء ولا يستمد
 من العقل ولا من التجربة ولا من الحس فتخص بعلم التفسير وعلم الحديث
 فعلى هذا علم الرواة وعلم الوجوه وعلم التجويد وعلم مراسم المحقق
 فقط ترجع الى الكتاب وعلم الاسانيد وعلم الرواة وعلم اصول الحديث
 ترجع الى السنة واما علم الكلام وعلم العقائد وعلم الفقه وعلم الاصول وعلم

٣ جمع نبرنج
 نوع من التسخير
 سجد

وآله مع اصحاب اوتوا حكما * من يؤتوها يؤت خيرا عند منان

الافعال الثلاثة كلها على صيغة المجهول ومن الممران المفعول الاول من باب اعطيت لكونه آخذاً اولى في ان يقام مقام الفاعل كما في اعطى زيد درهما على صيغة المجهول فالعطي على صيغة المفعول هو الدرهم والمعطى له على صيغة المفعول ايضاى الآخذ هو زيد فكذا ههنا فلا حاجة الى الحمل على معنى القلب ومن حمله عليه في امثال هذا المقام فقد اراد المبالغة لكنه لا يخلو عن المبالغة في التكلف وفيه تلميح الى قوله تعالى (ومن يؤت الحكمة فقد اوتى خيرا كثيرا) مع ما فيه من براعة الاستهلال

وبعد فالكمال الشاكي من الفلك * يقول معتصبا بلطف ديان

لعل الشكاية من الفلك مبنى على عادة الناس او على مذهب الحكماء من ان لكل فلك نفسا منطبعة وعقلا وفهما وتأثيرا في الاجسام العنصرية كالسيارات عند ارباب التجوم والافلا شكاية من الفلك عند اهل الحق ولان الله قطع احاشم حاشابل الشكاية اى عرض الاشكاء انما هو اليه تعالى كما قال الله تعالى حكاية عن يعقوب عليه السلام انما اشكو بى وحزنى الى الله ثم انه لا يبنى الاشكاء من الفلك لمن اساءه بسبب اتصافه بالعلم والكمال مع العلم بانه لا يساعد لمن اساءه به ولا اساءة اعظم منه عنده على وفق ما قاله الشيرازى قدس سره

دفتردانش ما جله بشويد بى * كه فلك ديدم در كين دل دانا بود

واوضح منه ما قاله الآصفي بيت
فلك بمردم نادان دهد زمام مراد * تو اهل فضل ودانش همين كنهت بس

هذى قواعد اهل العلم والحكم * على اختلاف لما فى تلك رايان

المراد من اهل العلم والحكم اهل الهيئة التى هي من الحكمة الرياضية وقد قال صاحب اسرار الملكوت ان فى علم الهيئة قاعدتين احدهما لبطل بوس الرومى مبنية على سكون الارض ودور الشمس عليها والاخرى لقوفرنك الالهستاقى بالعكس انتهى فى الاشارة تغليب المقصود على غيره لان فرض الناظم انما هو بيان القواعد المتعلقة بالهيئتين اما بيان ما يتعلق بالحكمة الطبيعية والالهية فليس من حيث انه مقصود اصلى بل بعضه

﴿ بالتبع ﴾

جسد لمن هو باري لاكون • وفاطر كل اعراض واعيان

تينا وتبركا واداء لبعض ماوجب عليه من شكر نعمائه تعالى التي من جلتهما
الاقتدار على هذا النظم وعبر بلفظ الحمد بناء على انه افضل الشاء على
ماورد في الاثر ولايخفى ان عطف الفاطر على الباري من قبيل عطف
الخاص على العام لمزيد الاهتمام • وفيه براعة الاستهلال على احسن
النظام • ثم اردف الحمد بالشكر فقال

شكرا لمن سمك السما بقدرته • ومهد الارض نعم الماهد الباني

تفتنا وتنبها على ان في سمك السماء وتمهيد الارض نعمة واصلة اليه
كما في خلق الاكون واطر الاعراض والاعيان بحكمه قوله تعالى (خلق لكم
ما في الارض جميعا) وقد قال الشيخ سعدى قدس سره ونعم ما قال
ابريادومه وخورشيد وفلك دركارند * تاتوناني بكف آرى وبغفلت نخورى
همه از بهر توسر كشته وفرمان بردار * شرط انصاف نباشد كه تو فرمان نبرى
وفي نسخة وفرش الارض وفيه تلميح الى قوله تعالى (والسما بنيناها
بايد وانا لموسعون والارض فرشناها نعم الماهدون) ثم اردف الحمد
والشكر بالصلاة على النبي ليتوسل بها الى القرية المعنوية فقال

مع الصلوة على منابع الحكم * لاسيما باعث الافلاك ذى الشان

مع ظرف الحمد او شكرا او حال من فاعل عاملهما المحذوف والحكم
جمع حكمة وهى الدليل الموضح للحق المزيج للشبهة ويجبى بمعنى العلم
والاقتان ولك ان تحملها على المعنى المصطلح في عرف اهل هذا الفن
ففيه براعة الاستهلال بطريق التورية والايهام والمراد من منابع الحكم
الانبياء والرسل الكرام فشبه الحكم بالمياه الجارية في النفع والمقبولية على
طريق الاستعارة بالكناية واثبت المنابع اليها تحجيلا وقوله لاسيما الخ
تخصيص بعد التعميم لمزيد الاهتمام فالمراد من باعث الافلاك نبينا محمد
عليه صلوات الرحمن وفيه تلميح الى لولاك لولاك لما خلقت الافلاك مع
ما فيه من براعة الاستهلال ثم عمم الصلوة على الآل والاصحاب عملا
بحديث التعميم فقال

Yemli hazâde Mustafa Kâmil'in El Hikmetül Bâliğa ve Şerhüha adlı
eserinin ilk sayfaları

ثم الحديث الى الرواة لونسبا * فذا ثلثة انواع تعداد
ان هم وابائهم في الاسم اتفقوا * مع اختلاف شخصات افراد
فذا المتفق مع وصف مفترق * ولا توهم باجتماع اضداد
وان باسمائهم في الخط اتفقوا * مع اختلاف بنطق عند ايراد
فذا المتو تلف مع وصف مختلف * فهو المهم بانقاد واحدا
وان هم اتفقوا في الاسم واختلفت * آبائهم وكذا معكوس معتاد
سماوا له متشابهها وكان له * صنف كثير لذي اصحاب انقاد
وللمجاز مهمات كما استطروا
فارجع لخاتمة وكن بنقاد

قد كل طبع هذه التعليقات الموجزة في المطبعة العامرة
المسماة بالمنظومة العلية في الاخبار النبوية على منظومة
نخبة الفكر في فن الحديث والاثر في عصر من هورايات العدل
والاحسان مرفوعة وآثار الظلم والعداوان ممنوعة الا وهو
السلطان ابن السلطان (السلطان عبد العزيز خان) لازالت
ظلال رأفته ممدودة على مفارق الانام بنظارة صاحب العظوفة
(السيد احمد الكمال الافندي) ناظر المعارف العمومية وبمعرفة
الاستاذ الاكرم المولى (السيد احمد الطاهر الافندي)
مدير المطبعة السلطانية ووافق ختام طبعها
في اواسط محرم الحرام لسنة ثلث
وثمانين ومائتين والف

وان يتغير حرف مع بقاء خط * وكان ذلك الى شكل بواد
فذا محرفهم ولو الى نسط * فذا صحفهم من صنع كساد
تغير متن حديث لا مساع له * الا لمن كان تحريرا كساد
ان كان في فهم معنى المتن من خفاء * عليك رجعي الى التقيب في التادى
ولو لجهل براو في روايته * مجهول عين وحال عند اسناد
فذا يسمى حديثا مبهما ولذا * يرد عند ذوى لب واتحاد
ولو لبد عته فيما يحدته * يرد عند اولى زهد واتحاد
ولو لسوء حفظ فهو ان زما * فاما يحدته شاذ لو ماد
ان كان ذلك طاريا فمختلط * خذ ما تلونا ولا تكن بقاد
وسى الحفظ ان يعضد بمعتبر * فذاك حسن لو صفه لعقاد
مستور حال ومدلس ومختلط * وممر سل مثله في حكم احصاد
اما الذى هو اسناد فان بلغنا * الى الرسول فذا مرفوع آحاد
وان الى صحبه سموه موقوفا * وان الى تابع مقطوع اسناد
اسناد مرفوع صحب ان يتصل * فذاك مسندهم لو وصل سناد
مع فرض قلة عدفيه لو بلغنا * الى الرسول بلا فصل وابعاد
فذا لديهم علوم مطلق والى * غير قسبيهم من غير اصداد
فبئنه ما اصطلموه من موافقة * فيها لقد شرطوا تقليل الحداد
ومنه ما اطلقوا عليه من بدل * وهو الوصول الى استاد اسناد
ومنه ايضا مساواة مصافحة * كفى تصافح وداد بوداد
اما النزول فكالعلوم تقسم * وقابلوا فيهما كالضاد مضاد
كذا الرواية اقران وتديج * وفي الاكابر عن صغار اولاد
والعكس مقفر مثل الرواية عن * آباءه وكذا عن سلك اجداد
وسابق لاحق ومهمل وكذا * الناسى الذى هو ذو جحدوا كتاد
كذا مسلسلهم قسم للخبر * وفق الرواية في نوع وانضاد
ما شاع من صيغ الأداة ثمانية * عند المحدث من ارباب الحداد

كذا الذي هو مقبول اذا سلما * عن اعتراض فتحكم بلا راد
ولومع امكان جمع كان معترضا * فذاك مختلف الحديث من هاد
اما اذا امتنع التوفيق بينهما * مع جزم تاريخ كل عند اسناد
بناسخ وبنسوخ يقال له * وذا بحجاز لذي اصحاب ارشاد
ولو بلا جزمه يؤل امر هموا * الى التوفيق او ترجيح جهاد
وفي الذي قد تعارفوا بساقطهم * لفظ التوفيق اولي عند زهاد
ثم الذي هو مردود فن سقط * او طعن راو باجماع لرساد
لو من مبادى اسانيد له سقط * فذا معلقهم للحذف في البادى
ان من اواخرها من بعد تابعهم * من الصحابي فرسل عن اقياد
وغير ذلك ان تعاقب اثنان * حال السقوط معضل لاشداد
وان بغير تعاقب فنقطع * عند المحدث لانتقطاع اسناد
وما يقال له في عرفهم سقط * ان واضحها فهو واضح لاجناد
وبانعدام تلاق مدرك ولذا * يحتاج فيه الى تاريخ ميلاد
وان خفيا فذا مدلس وبعن * وقال ايضا مصوغ عند ايراد
وذا بلا لقيه ممن يعاصره * خفي مرسلهم فاعرف بانقصاد
راوى الحديث تكذبه اذا طعنا * فذاك موضوعهم لوضع فساد
وذا لتهمته بالكذب لو طعنا * فذاك في عرفهم متروك اسعاد
ولو لغفلته او فسقه طعنا * او فحش اغلاطه من غير ايراد
يدعى بمتكبرهم فمن يحدته * مؤأخذ عندنا في يوم ميعاد
وان لوهم فذاك الوهم ان عرفا * بجمع طرق بلا توهين قلاذ
ففيه يدعى حديث عند اجمعهم * معللا غير مقرون باسناد
ولو خلف في الاسناد لو وقع * بصرف سوق فمدرج باسناد
وان بادماج موقوف بمرفوع * فمدرج المن في ربط واعقاد
وان بتغير ترتيب من اسمهم * فذاك مقلوبهم فاحفظ باصفاد
وان بترييد راو بين ساسلة * فهو المزيد لما فيها من از ياد
وان بتبديل راو فهو مضطرب * ولا مرجح في مروى آحاد

وليس عرته شرطاً لصحته * وفيه ظعن لمن يرمى بافساد
 كذا اذا كان بالوحدان مقتصراً * فذا غرّب ليدى ارباب اسناد
 وما عدا متواتراً برمتها * يقال عندهم الا حاد كالحادي
 وتلك قسمان مقبول ومر دود * في الحكم خاير كل مثل اضداد
 مع انها قد تفيد العلم مكتسباً * لو القرينة احتفت بارصاد
 وما تواتر مقبول برمتها * اذ لا تناكر في رؤس اشهاد
 ثم الغرابة ان باصل مستند * ففرد مطلقهم لحتم افراد
 وان بانسائه ففرد نسبتهم * يقل اطلاق فرد عند نقاد
 اما الذي هو آحاد ومقبول * فذلك اربعة فارق لتعداد
 فهو الصحيح لذاته اذا جمعاً * اعلى صفات قبول عند نقاد
 وانه متفاوت بصحته * حسب انقاص صفات اولاً لزيادة
 يدعى به لالذاته اذا وجداً * من جابر لقصور عارض باد
 وحيث لا جابر في ذاته حسن * فحسنه بعقيدة واعضاد
 وذالصفة ضبط وفق ماسعاً * يوفق اصحاب اسناد واوتاد
 يدعى به لالذاته اذا قرناً * موقوفهم بقريضة لفرد
 لا شك في ان ما في ذاته حسن * يصح مع كثرة الطريق في الوادي
 وجمع حسن وصحة بحكمهم * فيما روى الفرد من اوهام مجاهد
 وحيثما لا افراد فاجتماعهما * على اعتبارين في اسناد جواد
 اما الزيادة فيهما فقد قبلت * لولا التناهي لوثقي غير مزاد
 لو الرواة تخالفوا برجحان * يدعى راجحه محفوظ انشاد
 يدعى لمرجوحه شاذ الما انفراداً * من الرواة فخذ من غير الحاد
 وان بضعف فعروف مرجحه * وضده منكر تاف باعتاد
 لو غيره تابعاً لفرد نسبتهم * فهو المتابع في راو واسناد
 وفيه لو كان من متن يشابهه * فذلك شاهدهم لا جليل اشهاد
 وما اعتبارهموا الاتبعهم * وليس قسماً برأس عند سهاد

المنظومة العلية في
الاخبار النبوية

* (بسم الله الرحمن الرحيم) *

حدا لمن هو ذوعز وامداد * مبراء الذات عن نقص وانداد
مع الصلوة على من بالحديث اتى * وحيما مبنا تو اترا الارشاد
وآله مع اصحاب هم اغتربوا * من اجل تصحيح اخبار واوارد
وبعد فا لكامل يقول معتصما * بعون من هوذ و من وارفا د
لماسدرسى من طالب الاثر * جهم غفير لجمع من النادى
رسالة نوديت بنخبة الفكر * اسعفت للكل من لاه و جساد
نظمت ما لزمها فيها من الدرر * ليسهل الضبط من عام وارشاد
فاسئل الله ان ينفع به ابدا * مادب فى الارض من ياغ وسعاد
اما الحديث اذا كانت له طرق * بغير حصر لها بصنف اعداد
فذا تو اتهم يقيد سامعه * علما بقينا وجرما عند اراد
ولو يحصر بعد فوق اثنين * فذالك مشهورهم من نوع احاد
بالمستغنى سوى عند بعضهم * وقال بالفرق حتما بعض افراد
اما اذا كان بالاثنتين منحصر * فذا يسمى عزوا عندا مجاد

Yemli hazâde Mustafa Kâmil'in Elmanzûmetül Aliyye fî Ahbârin-
Nebeviyye adlı eseri

وهذا كله فيما يكون التنب معلوماً وإذا ما كان مجهولاً فقل بالنقل والنسب	وما ذا خاطر قلبك من المذكور مستثنا كافي قاله زيد وعمر مر بالأمضا
مطلب الاقياس	
ولو ضمنت ما قد سبق للظهور الفاظاً فهذا اقياس وهو مأخوذ من التيسير	من ايات واثار ولو بالضرورة اليسر من التارك كما في الحمد لله على الآلا
وهذا عندهم ضربان منقول عن المعنى	وأما لا كقول ابن رومي من الانسا
مطلب التضمين	
كذا تضمين مثير مشير غير فهو تضمين وما دامته مطبوعاً فزاد على أصله	مع التبيه ان ذا غير مشهور بل باللفظ كإيهامه وتشبيهه كما قالوا ولو القضا
كثيراً ما يستعمل مستعنياً من البيت	كالمصرع او مادونه رفواً وابتداءً
مطلب الحل والعقد	
ونظير التمر عقد لا على وجه من القيسر	ونثر النظر حل قل لكل اسمه اخرى
مطلب التلخيص	
وأيما إلى شعر وأمثالها واخبار	بلا ذكر فليج على الاطلاق في الفحوى
فصل من الخاتمة	
وتائق المقامات الثلث لا تقطعاً فنها الابتداء منه عند القوم ما يطبع	على اهل الكلام فهو اتيان بما يرضى فا قد ناسب المقصود كما التمهيد بالإيما
كنا منها التفضي منه مع نقل إلى قصد وأما بعد فهو الاقتضاب بقرينة الخاض	بلا بُعد والأفاقتضاب بقرينة البعد وعند البعض فضل الخطاب بعد ما ثا
ومنها الانتهاء في الكلام منه ما يطبع	فا قد اذنت فيه الخوايمر على الا انها
<p>كلام الله في فتح وفي حرم على هذا ومنه قال اهل الكلام جميعاً فيه سلمنا قد تمت بعون الله العظيم الفنون كتبه تائب غفر له سنة ١٢٠٥</p>	

<p>فلا يخفى على من ليس معددا من البها</p>	<p>فرد العجر في نظم وفي نشر على صدر</p>
<p>مطلب السبع</p>	
<p>فسجع كالأزوي بلز الأبيات في الشري كابين وفار في الطوار بلا وينب بوزن أوزوتي فهو ترصيع بما لا لا ومنه ما يلبى ماها في الكلم قد ساوي فأقد طال فيه الفقرة الأخرى على القدي ولا بالثر مخصوص كإقد زعم الثمينا</p>	<p>إذا ما فقرة مع فقرة تبني على حرف هما لو خالفا في الوزن ستموه بستر يفي ولو كان يوازي كل لفظ منهما لفظا والآ فهو مدعو لديم بالتوازي خذ على تقدير ان ليس للتساوي منه ما يطبع ولاشك بان السبع في المنظوم موجود</p>
<p>مطلب الموازنة</p>	
<p>وزاننا فلو كان المال مثل ما قلنا وهذا واقع نثرًا ونظماً خذ بلا قياد</p>	<p>لو القاصتان ساوت في الوزن ممتينا مع الترصيع سيموا باسم ما يشتق من مثل</p>
<p>مطلب القلب</p>	
<p>كما في قوله ربك فأخبر منه ما يبدا ها في ربط معنى البيت عند الوقف قد صحا على يحزن كل منها كالشرع المنها</p>	<p>ومنه القلب عند كل الناس معلوم وجعل البيت منبثا على جمع الزويين فذا نثر بهم فالبيت وقفا فيه محمول</p>
<p>مطلب الالتزام</p>	
<p>فلوقيل فلا نسخ لكان الأي سستعني بنوع الاشتقاق لاختفاء الوزن عن ازرا</p>	<p>ومنه الالتزام مثل لا تقهر ولا تنهر وقد ساحت في أسماء بعض الاصطلاحا</p>
<p>خاتمة في السرقات الشعرية وما يتصل بها</p>	
<p>فذا ما عدت متهما عندها كالأوصاف الأنيها كأنواع مجازات وكالتشبيه والألكا والأجاز فيه ادعاء السبق والفضلا وكل منها في باب تشبيه لقد يحرف واخذ عين لفظ فهو مذموم كما يحكي وان غيرت نظم اللفظ سميها مسخا فمخدوح والآ فهو مذموم فلا يعنى واخذ نفس معنى وحد نداء الما وما لا يظهر التها فاقسام بلا فترا لفهوم إلى ما دون ما سبق لنا لإجرا واخذ بعض معنى بعد تحسين بما يؤن متى بالعت في تصريفه مع شدة الأختفا</p>	<p>إذا ما القائلان واقفا في مقصد عام واذ ما واقفا في وجه ما دل على معنى فذي علموا ان شارك الناس فكما السبق وهذا عندهم ضربان خاصي وعامي فاخذ نفس معنى مع عموم ظاهر التهب وهذا التحال قد يستي عندهم نسخا على هذا أفضل رائد لو كان موجودا وان مثلا يمثل فيه فالسبوق ذو الفضا كذا سلبا وذا كالمسخ في شان واقسام فنه شبه مفهوم ليقوم كذا نقل ومنه فضل شمل وار تكاب القليل المعنى يفتن الأتباع ابتداء وهو مقبول</p>

وسوق ما هو المعلوم مجرى غيره قصداً	فذا تجاهل لا بد فيه نكته علب
مطلب القول بالموجب	
اذا اثبتت وصفاً في كلام الغير للغير	وقد اشبهته حكماً فإني أنت اطلاقاً
فهذا القول بالموجب كذلك حمل لفظي في	كلام غير ما يعنيه من بآتيه للأبنا
مطلب الاطراد	
وايتان الاسامي حسب ترتيب لتوليد	بلا تكليف ذكر السبك في الابناء والابا
فهذا اطراد عند اهل الفن مجموعاً	فكل ما ذكرنا معنوي فأخرباً لاخصاً
بيان الضرب اللفظي من المحسنات	
واما ما هو اللفظي عند القوم اقسام	فنه ما يسمي بالجناس عندهم جميعاً
لوالفظان كانا با تفاعي في حروفاتي	او عداد وهيات وترتيب كما كانا
فتأثران هما من نوعه ندعوهُ بالمثل	وان كانا من النوعين ستمينا مستوقاً
مطلب تقسيم الجناس التام	
واذ لو خالفاً لفظاً بافراد وترتيب	يسمي باسم تركيب لتركيب من الشنا
على تقدير هذا الوهما في الخط سبتاناً	فخصيصة بما يشق من شبه من الاسماء
والافهو مخصوص لديهم باسم مفروق	لنفرق اللفظ عن لفظ نفس الكنى والاملا
مطلب الصور واختلاف التقض من الجناس	
ولو غيرت في الهيات لفظان فحريفياً	كثل البرد والبرد الذي في اللفظة العرا
كذا ان خالف اللفظان في الاعداد قد يدعى	جناساً ناقصاً اما بشنن وبالا هدى
كذا ان خالف اللفظان في الانواع مع هذا	اذا ما قاد بالحرمان في التعبير والابنا
فذا مضارع تزداع ما لا قرب اصلاً فيه	جناساً لاحقاً من نحو الحرفاه والغرقا
كذا ان خالف اللفظان في ترتيب اجزاء	فاالجنس قلب عمره هذا بعضاً او كلا
اذا وقعت احدى لفظيه اول البيت	واخرى عند اقصاه فمجنس لما ينسكا
كذا اذا فكل لفظه من كل مجنيس	باخرى فهو يدعى بازدواج ليس الا
وعدوا من جناس اشتقاقاً بين لفظين	كذا شبه اشتقاق كان صغرى ذاك الوهر
مطلب رد اليه على الضار	
ولو في اول من فقرة لفظ كذا في	بغير ما مثله جنساً والحاقاً وتكراراً
كذا في الظاهر لو كان المال مثل ما قلنا	او قد زاد وانه ذكر احد والبيت والاختنا

و دعوى انتهاء الوصف هنا مستحيلة لا لان المدعى ان ممكنا عقلا كذا عرفنا والا فالغلوه منه مقبول فاصناف ومنها ما هو المستخرج في مخرج الهزل	بعيد افهوا قسام بقول اهل استقرا تفيلغ وان عقلا فاغراق بلا واخفا فمنها ما يكون فيه تقرب الى الانحاف ومنها ما تغم فيه ضمنا ووجهه حسي
مطلب مذهب الكلامي	
ويراد دليل سلبت اجزائها صدقا	اذك مذهب اهل الكلام ما في الاله
مطلب حسن التعليل	
و دعوى علة قد ناسبت لطفها لوصفها اذا ما كان ذل الوصف مرئياتا حتما والا فها واما يمكن اولا كما قالوا	يسمى حسن تعليل بل من التسنون للدعوى فلو وصف تبين علة مادية اولا وقد يتلوه حكما معالي التشكيك قد يسي
مطلب التفرع	
فما اثبت حكما ما اضيف امر فامر ما	بوجه يشعر التفتيب تفرع كما في الفا
مطلب تأكيد المدح بما يشبه الذم	
اذا نسبت وصفا مادعا عن لائم منفي كذا اثبات ووصف مادح يتلو له حرف ولاولي فضل زائد حتما على الثاني	فذا تاكيد مدح باشتباه الذم في خبر لثباتا مثل يبيد قد يلها مديحة اخرى وفي لكن مثل نيد حكما معني الاستثنا
مطلب تأكيد الذم باشتباه المدح	
وعكس ما ذكرنا ايضا في المطلب الماضي	فذا تاكيد ذم باشتباه المدح ذي الامرا
مطلب الاستيعاب	
اذا ما استلزم المدح بشيء مديحة اخرى	فذا اشتباه عهدهم في سوق يستيع البشر
مطلب الادماج	
ونضمين كلاهما سيق للفه ور مفهوم	فذا ادماج وهذا عهدهم كما انق الذكري
مطلب التوجيه	
ويراد الكلام الشامل الضدين توجيه وهزل يستفاد الحد منه بين تجد	كما في ليت عينيه سوا بعد لا عوزا فيكفي علمه وجهها عن الحد بد استفتنا
مطلب تجاهل العارف	

أذا غاكت في الأجزاء تقديماً وتأخيراً	أو كفي عادات مساوات فمكسر عاكس المعنى
مطلب الرجوع	
أذا عدنا إلى ما سبق من حكمه بابطالها	وتقصير بالتباه بالرجوع بينهم يتلأ
مطلب التورية والإيهام	
كذا المعنى البعيد لو أوردنا حين إطلاقها	أفياها من تجريد وترشيح فلا تنسا
مطلب الاستيحاء	
ولو معنى أردنا بالظهور غير ما يرجع	ومعنى من ظهير له من آخره معنى ما
فذا استخدمهم ما فيه فرق بين أمرين	من التحقيق والتجوز في المعنى لدى ارتعاب
مطلب اللف والنشر	
وذكر ما لكل منهما من غير تعيين	بغية ذكر ما عذت أجمالاً أو تفضيلاً
فذا اللف والنشر على الترتيب في النشر	لوالأولى لا أولاً وثانيها لثانيتها
كذا هذا على التسوليس في نشر وإيضاح	لوالأولى لثانيتها وثانيتها إلى الأولى
مطلب الجمع	
وجمع اثنين في حكمه فذا جمع باجماع	الجمع المال والأبنا بحكم زينة الدنيا
مطلب التفريق	
وابتغاء التباين بين أشياء بنوع ما	المدح أو كذا فهو بالتفريق ليستعدنا
مطلب التقسيم	
وذكر ما لا يتي ما بتفصيل وتعيين	أفقسيمه وفيه كل قسم منه مستوف
مطلب الجمع مع التفريق	
ودرج اثنين في معنى ورفق وجه ادراج	فذا اجمع مع التفريق خذ هذا ولا تتر
مطلب الجمع مع التقسيم	
كذا جمع بتقسيم وهذان بتفريق	أفعلوه من أحاد مضمي تعريفها حالاً
مطلب التجريد	
كذا التزج من الموصوف ما مثله فيها	أفجر يد بلا حرف كذا في من وفي وألبا
حطاب التقسيم من شخص كذا الأداة من معنى	فهذان من التجريد معدودان لا يختص
مطلب اقسام المبالغة	

<p>مشبه زعمًا بادعاء الهوية نفس لما فيها انتصاب القرينة وهذا على ما قيل ادنى الثلثة تغير حذفًا مثل سئل دار قرية ولست مجازًا بل عدت منه عدت إذا أصبح التشبيه نفس العلاقة ل بالعكس قد تدعى باسم الكناية</p>	<p>وصاحب مفتاح يقول بأنها الـ وعند الخطيب ناك تشبيه مضمير وتخيّلها عقلاً مجاز برأيه وقد يطلق اسم المجاز للفظية كذا بالزيادة مثل ليس كمثل ويخص بالتمثيل اسم المركب إرادة ما زود بلازمه وفي</p>
<p>الفن الثالث علم البديع</p>	
<p>مع التعظيم فمن سيجان الذي سري ومع اخلاص تعقيد بديع شانه الأضلي وان يتبعاً الى الفظ فخذ واسمعه بالاضنا</p>	<p>وبعد المجد للتي القدير الواهب الـ فما يدري به انواع تحسين مع الطيق فنها معنوي راجع ذاتا الى معني</p>
<p>مطلب ضمة الطباق</p>	
<p>من اللفاظ مثل كان ذامياً فاحينا وللثاني من التمثيل فالوا مثل ما قلنا ومنه ما يستعمل عندهم في العرق تديجاً من المذكور ايضاً عند من ذامين الى الاز</p>	<p>جمع الضمة مع ضمة طباق أي نوع كان طباق السلب والايجاب المذكور نوعان وللاول قد قالوا فلا تخشوه واخسوه اذا قابلت اشياء باشياء فعدود</p>
<p>مطلب مراعات النظير</p>	
<p>مراعات النظير بايتلاف عندهم يدعا مستعمل بالتشابه ذالديهم عد من هذا</p>	<p>وجمع الشيء مع وفق له كالشمس والبدن كلام وافق الحتم لبدء فيه في المعنى</p>
<p>مطلب الارصاد</p>	
<p>الواطف الزوتي غير محمول لدى الانشاء</p>	<p>اذا قدمت ما دل على عجز فارصاد</p>
<p>مطلب المشاكاة</p>	
<p>سمي بالشكاه مثل في نفسك لاولي</p>	<p>وذكر الشيء في تعبير غير لاقران به</p>
<p>مطلب المزوجة</p>	
<p>اذا راجعت بين معني شرط وماوا مطل العكس</p>	<p>ويدعى بالزواج عند اهل الفن مخوم مطل العكس</p>

ثم الذي هو الهناب فأقسام

هذان في الباب عندهم فحجرات

الضن الثاني على السان

وعن معظم الابواب بعد الفتره
فما يعرف ايراد معنى موحد
فذلك المستحق بالبيان لديهم
وذلك الايراد بعقلية حصص
لفظ اريد ما يلزم مقصدا
اذ لم تكن فيه القرينه تصرف
ومفهوم تشبيه لديهم بداهة
واما المجاز فهو قسمان عندهم
فداستعملت في غير ما وضعت له
فذا مرسل في عرفهم خذ ولا تغير
كاقواليتامى ثم امطرت السماء
ان المستعار ليس جنس فسميت
والا فقل تبعية ويرد لها
يشبه في المشتق بين المصاير
اذا ذكر اللفظ لم يشبه به فذا
مجاز بطرفي عندهم بقوا طبع
وترشيمها ما ينتمى للمشبه
وتجريد ما ينتمى للمشبه
واطلاقها ما قد خلا عن كليهما
واما اذا حقت لفظ المشبه
وتحليلها قد قيل ليس يلزم
وذلك في رأي مجاز تعقلا
ومكنية فيها تلك مذاهب
فعند هو اللفظ المشبه به وذا

اقول بحمد الله رب البرائة
باشتات طرق في وضوح الدلائل
وقد نص في سبع المثاني بمدح
بوضعية لا عند جم الامنة
به فجاز عند كون القرينة
ففي عرفهم يدعى باسم الكناية
نقاسمه في الباب غير مفيدة
ففرده ما قد يؤدى بكلمة
على جري عرف مثل عرف الشريعة
علاقته ان كان غير الشباهة
وان هي تلك ستمه باستعارة
باصلية كيدر واسامة
لمكنية سبحان جمع الاجلة
وفي الحرف بين المطلقات كفاية
مصرحة قد قيدت بالحقيقة
وللبعض فيها شوب نوع مقالة
به كأسود قد احطت بلبدة
كفى اسد شاكى السلاج برمية
كفى اسد يرمى لنا بالحجارة
فكنية قد سميت بالكناية
وقيل بهذا مثل ضم المنية
وهذا صحيح عند اهل البصرة
ففي الاصح قول اسلاف امية
كاذب الكشاف معظم عمدة

ايضا ومن ذاك انتهى مثل لا تهيم
والكل من خير وجنده ممكنا
والامر والنهي في المفهوم ضدان
ان اخر فلنكنه وقيعان

الباب السابع الفصل والوصل

اولى محل ولا فلك قسمان
في الحكم فالعطف اذها سويان
اذ يوهما العطف ان هما شريكان
فتعطف بتراخ او بعقبان
ولم يبعد حكم الا في فيه للتاني
فصل باربعة وصل باثنا
النساء او خبرا مثل التقيضان
به بلايم تأليف الفريقان
وذا يسمى بقطع عندا عيان
لذبا ناكل وصل سنيان
على طريقة الاستباق عن شان
والوصل فيها لدى الجميع فقدان
فذا توسطهم بين الكمالان
ففيه وصل كما في قول ديان
ايضا فسويان وصل القريان
ثقف او اتخدا في حكم محسان
شبه التماثل وهما كلونان
ثم ارض وكفر شمة ايمان
لي وهذا خطير لا كهذان

ان ات جملة بعيد اخرى فلا
والاول ان اريد فيه تشريك
اما اذا لم يرد فالفصل محمول
والثان ان يعنى ربط بلا و
اما اذا لم يكن هذا بمقصود
فالفصل فيه والا فهو اقسام
اما كمال انقطاع فاختلفا
اوليس بينهما من الجوامع ما
وشبهه لوقوع الوهم في العطف
وكون ثانية تا كيدا او بدلا
وشبهه كونهما جواب مسئلة
تعيين الفصل فيها عند رمتهم
كذا اتفاقها انشاء او خبرا
وكان بينهما من جامع شئ
اما كمال انقطاع مؤههما غيرا
سنيان بينهما مماثل او تضنا
فذاك جامع عقلي ولو هما
كذا تضادا وشبهه كمثل سما
ولوهما في خيال قارنا حنيا

الباب الثامن في اليجاز والاطن والمساو

وان كما جمع القاصي مع الذاتي
وزايد فايد اطناب سديان
اقصر وحذف هما معنى قسمان

الادع معنى بما ساوى فذاك مسا
وبالذى ناقص واف فايحان
اما الذي هو ايجاز فتوعان

والعكس في القلب مع عموم معينين
منها لعطف واتما وتقديم
والقصر طرق لدى أصحاب يوان
والتقي منها والاستثناء قربان

الباب السادس في بيان الانشاء

الانكذا طليتا فهو انواع
كليت فهو لموضوع له وكهل
هلا والاولا ولولا هم ولو ما هم
لعل فيه مجاز في مقالهم
منها التمني بلا لزوم وجدان
ولو ولكن هما فيه القليلان
منها يفاد بتخصيص وندمان
مع ان ليت وذاهما العد يلان

بحث الاستفهام

ايضا ومن ذلك استفهام كمتي
وهزرة وكهل وما واتى ومن
اتما متى فللا استفهام عن زمن
وللسؤال عن المكان قد وضعت
وللسؤال عن استقبال ازمنة
والهزرة لتصور وتصديق
مركب وبسيطة باقيها
وما لا يوضح اسم او حقيقته
باي يطلب تمييز بمن عدد
والكل في غيره مستعمل شايغ
وكالحمارة والتقرير ثم كانت
وكالتعجب او ارادة البطو

وكم واين واتى ثم ايان
وكيف فهو للاستفهام عن شايغ
وكم بمعنى او احدا ماثان
ابن ولفظة اتى فيه طرزات
ايان مستعمل في اصل وضعان
وهل لتصديق اتما هل فقسمان
مشارك في تصور اللقائ
هل البسيطة بين بين قد كان
مشخص فاحوها بعين احسان
فكا الوعيد وتنبية لخوان
كارو تهويل من ذا مثل خاقان
وكا التهم والاستبعاد حرمان

بحث الامر

ايضا ومن ذلك امر فهو للطلب
فكا الدتاء وتسخير وتبجيز
وكا الا باحة او عناء نسوية
وحقه الفور عند بعضهم لظهور
في الغير مستعمل من غير فرقان
وكا التمني وتهديد لسكران
والالتماس لمن ذا معك سبان
به لدى طلب يتلون لعوان

بحث النهي

كذا ضمائر قصة كذا شائنة رة فذاك لتمييز بعنوان تأيمثله اصحاب هرمان اولا دعاء ظهور اول فطرين كذا الادخال روع قلب ذي الجاني وللتعطف من الطافي رحمن	كفر في احد القولين مستترا كذلك العكس ثمة ان باسم اشيا هذا الذي ترك الا وهام حارة وللتهمك او مزيد غبوت وان بغير فلا زياد تمكين كذا التقوية الداعي لم امور
--	---

بحث الالتفات

والالفتات على الخلاف مجرى فستة عند هم وفيه آيات وجوه اخر من خلاف مقتضى الظاهر

مخاطب من خلاف مقتضى الشارح كسائل ما لذي اصحاب يقضان عل كذا القلب منه قد بعدان	كذا التلقى بغير ما يراقبه كذا التلقى بغير ما يطالبه تعبير مستقبل بلفظ ماض وفاق
---	--

احوال المسند

اما فصح جميل فيه وجهان من كونه اسما او فعلا برحمان بلا تقوى كزيد خيز جيران وفعله لتفيد بازمان تأيمثل اسما اهل فيضان	ويجوز المسند لعله سبقت وذكره فلما مضى وتعيين افراده لانعدام كونه سببا واسمه لافادة الدوام فخذ ليكن يمر عليها وهو منطوق
---	--

بحث تصيد الفعل بالمفعول او غيره

فلا زياد فوائد كظرفان بشرطه فلا يمتياز الوان وان لوهم ولو لصد اسكان لنكتة بيت من غير هجران رة فذلك رحب منه ابوان ولين مستقبل وحاظر الابن	تصيد فعل بمفعول وامثله وتركه فلما ينع تصيد اما اذا قيد الجزم في الشرط وان قد استعملت في الجزم مثل اذا منها لتغليبهم مجرى فنونا كشي وجملة الثالث الماضي وجملة الأو
---	--

كذا التبيان حاله بقربته كذا التبيه توصيف باوصاف وما بال فأشارة الى حصص في الذهن قد يعهد الثاني وذلك قد وذلك اما حقيق وعرفي لوقت لارجالا لكان أشمل من ولان في بين مفرد وكذا أسر وبالاضافة لاحتصاره وليتغ	كذا التوسط والبعيد فتان بها يلحق الحكم خذ كعتان سهودة او حقيقة كسرحان يستغرق مثل ان الاسر خسران كمثل غيب وصاعية عريغان لارجلين ولارجال في المخان تغرافه عند كل اهل ادمان كذا التحقير لفتان
بج توكيد المسند اليه	
كذا التظيم او تحقير خذ لان كذا التقلية كمثل رضوان	تكثيره فلقصد الفرد والتنوع كذا لتكثيره فقط ومع عظم
بج وصف المسند اليه	
كذا التحصيص شركة بريغان كذا التفسير مقصود لخيران	ووصفه فلكونه يئسه كذا اللدج وذمة او تاكيد
بج توكيد المسند اليه	
اورز وتعبه ودرج لسيان	توكيده فلنقرير ودرج بجو
بيان ابدال المسند اليه	
فلا زيدا تقرر ليات	بيان فلا يضاح والابدال
بج العطف على المسند اليه	
اورز سامع عن شوب طغيان وللا باحة او تخير شيطان	وعطفه فلنقصيل بايجان او صرف حكم وشك او لتشكيك
بج تعقيب المسند اليه بصير الفصل وتقدمه	
فلا هتاما وتعميم بنفسان	وفصله فلنقصيل تقدمه
بج خلاف الظاهر	
في مقتضى ظاهره فاحفظ كدعان	وضع الظاهر مكان نظيره محلا

أما الكلام إذا كان ابتدائياً فلا يؤكّد عند أهل المعاني

إن كان ذا طلبياً فهو محمود وواجب عند انكار لمعاني

بِحَثِّ الْحَقِيقَةِ وَالْمَجَارِ

إن استند الفعل أو معناه ما هو له في ظاهر عنده ولو بكذب

فذاك حقيقة عقلية وإلى غير فذاك مجاز عند بيان

ورده بعضهم إلى كنيته وذلك الثقيل أقساماً ببيان

وما حقيقته في كل أمكنة ورده بعضهم ففيه قولان

الباب الثالث في بيان أحوال المسند إليه

ويحذف المسند إليه للعبث أو المدلول إلى قوى الدليلان

واختيار نبتة لسان معه عند القرينة أو مقدار إيقان

كذالها يمد صوتها عن السنة وعكسه ولتيسير لكران

وللتعزين وإدعاء تقيين كذا القافية وحفظ أوزان

ولا تباع لتركة وإخفاء أو مدمج أوزم أو لغير هذان

بِحَثِّ ذِكْرِ الْمُسْنَدِ إِلَيْهِ

وذكره لاحتياط أو أصلته كذا التنبه غبوة وتعظيم

كذا البسط كلام مع تلذذه كذا التجيب أو شهادته وليس

كذا التبرك أو تحقير شيطان كذا التهويله كمثل سلطات

جبل به لا إلى الانكار جحولان

بِحَثِّ تَعْرِيفِ الْمُسْنَدِ إِلَيْهِ

تعريفه بظهير للمقامات وقد يعمر وذا بكونه علماً

كذا التعظيم أو هون وتكينة وبالذي لا نعد أو على سماعه

أو زياد تقرير وتخصيم وبالإشارة للتميز أو لتعذر

ثم الخطاب لما ذاعين أعيان لقد يراد به احضار ما عان

ولذّة وتترك كسلمان لما عداصلة كذا الأهمان كذا التنبه أو إيماء بنيان

رض لغوة سامع بأذنان

<p>لكن بلطف لطيف قد نظمت به مع للتلاسة يذوبها فما رسها وكل فن يجي قد عقدت به بالاختصار على اولى مسائله سنت نظم بواقيت ليتفقا فاستل الله ان ينفع به ابدًا</p>	<p>لبنه نهر طلاب مع اسكان ومع سهولة تحويل الحلاوت لنشط قلب بتغيير الافان لفهم كل صغير كل صبيان اسم مستها مبين اهل عرفان مادام نير افلاك واكوان</p>
--	--

بيان القصاحة

<p>من نفرة وغرابة تدقات لا مثل ما لدى اصحاب ادعاب مثل الحرشي وفيه طعن مطعاب من التناز او تعقيد ببيان فان وكثرة تكرار برهان وفيها نظر لبعض سخاير باللفظ الا فصيح في مضار فريسا</p>	<p>اما قصاحة مفرد فخالصه ومن مخالفة القياس كالمديد ومن كراهة سجع عند بعضهم كذا الفصح من الكلام ما سئل وضعت تأليفه ومن نوال ايضا ان الاخيرين قولان بعضهم وفي معناه احسان بتغيير</p>
---	--

بيان البلاغة

<p>لمقتضى الحال مثل قوله قحطان او تلك خاص لانها تقسمات</p>	<p>ثم البلاغة في الكلام تطبيق على مؤلفه احسنه تأليف</p>
--	---

تعريف علم المغاني

<p>احوال لفظ لمقتضى الشايات محصر في ثمان لانقصات</p>	<p>اما الذي هو علم يستفاد به مطابق لغتان لا اشتباه به</p>
--	---

بيان معنى الصدق والكذب

<p>او لها خبر صدق بانقائت فاحفظه لكن احق الحق في الثاني</p>	<p>ان طابق الاعتقاد او لما وفقا والعكس كذب وللجميع برهات</p>
---	--

البيان الاول في بيان احوال اشتداد الحرى

<p>والعلم لازمها فكن بصورات</p>	<p>اغادة الشخص اصل الحكيم فاند</p>
---------------------------------	------------------------------------

اما البحور التي شاعت بينهم
 اما الطويل فآخ وجو مد يد هم
 وفي عروض طويل عدا فعا دأ
 وعدا عين، هزجا كذلك ده رجزا
 ومجر وافيرهم بالبح معتبره
 سربهم ذو ويح قد عدا منسوخ
 واما مضارعهم كذلك متفصت
 وبوتقارنهم وبد مداركهم
 فانحرف الاوّل في الرموز رموز
 الى الضروب مشار منها الثاني

فيه ويؤ عند بعض فيه قولان
 كذا بسببهم من غير نقصان
 من خاص بالفوز في علم واركاز
 وانظر بيور ملاما بعين امغار
 وخط بكاملهم لقد يقالان
 وجميخ حفيفهم بعدان
 كذا كبحشهم والكل سياتان
 ما في عروضها في العديفران
 الى الاعاريض ان في الكل حرقان
 فتم نظمي بعون الله ذي الشأن

عِلَالَعَانِي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حمد لمن هو سام النعت والشان
 شكر لمن سبّدع الاكوان بالحكم
 وملهم للعاني مع حقا يقها
 ثمة الصلوة على محي شرابعه
 وانه مع اصحاب هو اسبقوا
 وبعد فالكمال المحتاج ذوالكرب
 لما استغلت باخوان مذاكرة
 نظمت تلخيص مفتاح مع الجهد
 مع ارتكابه هو لم لا انفصا لها
 لا زال قلبي لا يرتاح ملتما
 من اختلال نظاير الكون اجتمها
 مع نضيب ماء عيون المرشعها

مبرا الذات عن ايها نقصان
 ومودع سرها في نوع النسان
 ومعلم لبيان خير معوان
 جيبه المحبتي من فخذ عدنان
 بالجيد والجهد في مضمار تبيان
 يقول نظما كما قوت ومرجان
 بعون من هو ذو من واحسان
 اذ ما تفصت من الحاج اخوان
 ومع تسبت احوال واذهان
 لضمة وسامة وعدوان
 كاتها الساعة الكبرى بحسبان
 روائع من جميع اهل بلدان

بالضرب سمو جميعا بانقا قهيم
وجزء اوله بالابتداء سيم
والباقي في البين حسو عند اجمعهم
وما يؤلف منه الشعر في العدد
والباقي طرأ سماعي ولقطة مف
والكل من سبب يوتى وفاصلة
فحذف ماهوثان ساكن خين
وحذف رابع ساكن فذا طي
وجمع خين وطي عند هم جيل
وحذف حاميس ساكن فذا قبض
والعصب اسكانه كفي مفاعلين
وحذف ساكن اسباب والاسكان
وفعل ذلك في الاوتار فالقطع
وحذف سابع ساكن فذا كفت
كسف ووقف بمفعولات مختصر
والقطف للسبب الخفيف اسقاط
وخصر ذا بمفاعلين بوقفهم
والخذ حذف للمجموع من الوتد
والحذف من فاعلاتن فيجم الوتد
والحذف للسبب الخفيف اسقاط
والجزء بالفتح اسقاط للجزئين
والشطر حذف لنصف البيت عندهم
لوزيد في الوتد المجموع ما سكا
كذا اذا زيد في الخفيف ما سكا

لجزء اخره من شطره الثاني
على اصطلاح وفيه طعن طعان
لكونه وسطا في بين جزان
فسبعة والخامس منه اثنان
عولات ماعد منها بعض فتيان
كذلك من وتد والكل نوعان
اسكان ذلك اضمار لدا عيان
كفاء مستفعلن فخذ بانقائ
كحذف سين وفاء منه في ان
كحذف ياء مفاعلين وذابان
فذا يصير مفاعلين لذي الغاني
لما تحرك قصر فيه فعلاون
كما يستفعلن قد كان هذان
وحذفه سحرًا والاسكان
وليس هذان للاجز ايمتان
بعيد اسكان قيل فيه امران
من وايز ذلك اول العروضا
والصلح حذف لمفروق عدلان
تسعينهم هو مع كف زحافان
والبر حذف له وقطع ما كان
من شطري البيت خذ هذا كعتان
والتهك في عرفهما اسقاط ثلثان
مجموع تر فيلهم من غير حسيان
فبالا زلة يدعي عند بيتان
فذلك لتسبيغهمهما مزديان

حَرْزٌ مَرْفُوعٌ أَوْ اجْزَاءٌ تَعْرِيفِيَّةٌ
وَالْقَوْمُ قَدْ جَعَلُوا هَا كُلَّهَا سِنْدًا
وَلَا يَتَوَخَّضُونَ مَفْرَدًا وَانْشَاءً
إِنْ كَانَ ثَالِثُهَا قَيْدًا لِتَصْدِيقِ
عَجْزِ الْمَعْلُولِ فَخَامٌ كَمَا أَصْطَلَحُوا
الْإِحْتِرَازَ عَنِ إِيجَازِ وَالطَّنَابِ
وَعَنْ غَرَابَةِ لَفْظٍ وَالتَّعَرُّضِ فِي
وَجْهِ وَعَنْ اسْتِحْقَاقِ مَخْتَصِمٍ
وَإِنْ يَجَانِبُ عَاقِبَهُ مِنْ سَفَهٍ
وَلَا يَبَاحِثُ مَعَ أَهْلِ الْمَهَابَةِ أَوْ
فَلَكَ غَايَةٌ مَا يَرَادُ فِي الْبَابِ
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ عَلَى

وَمَقْتَسِمًا وَكَذَا اجْزَاءً مَا قَسَمَ
لِنَعْمِهِمْ وَهُوَ الْأَوَّلِيُّ بِلَا وَهَمٍ
وَنَاقِصٌ مِنْ مَرْكَبٍ فَلَا تَلَمُّ
فِيؤْخَذُ تَبَعًا لَدَى أَوْلِيِ الْفَهْمِ
وَعَجْزُ سَائِلِهِ الْإِلْزَامُ بِالْحَبْتِ
لَدَى مَنَاطِرَةٍ يَلِيقُ فَانصَرِمُ
مَا لَا يَدْخُلُ فِي الْإِلْبَاحَاتِ مِنْ كَلِمٍ
إِنْ أَلْبَعُوضُ كَلِمَةٌ يَقَهْرُ الْحَصْمَ
وَدَخَلَهُ قَبْلَ فَهْمِ الْقَصْدِ مِنْ حَكْمٍ
أَصْحَابِ فَضْلٍ وَمَنْ لَدَيْهِ بِالْحَرَمِ
إِذَا مَزِيدَ عَلَيْهَا فِي أَصُولِهِمْ
تَمَامٌ نَظْمَيْنَا وَحَسَنٌ مَحْتَمٍ

عِلَّةُ الْعَرُوضِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سَجَانٍ مِنْ رَافِعٍ مَبْرُؤِ الشَّارِ
مَعَ الضَّلَوةِ عَلَى مَنْ قَاطَعَ الشُّبُهَةَ
وَالهَ مَعَ أَصْحَابِ هُمُؤِ أَضْرَبُوا
وَبَعْدَ فَالْكَامِلِ يَقُولُ مُخْتَسِبًا
نَظْمَتُهَا حِينَ مَا دَارَ سَتٌ مَجْتَهَدًا
فَاسْتَلِ الْحَقَّ أَنْ يَنْفَعَ بِهَ أَبَدًا
مَا يَبِيتُ فِيهِ عَنِ أَحْوَالِ اسْتِعَارِ
وَالشُّعْرُ مَا هُوَ مَقْفِيٌّ وَمُوزُونٌ
فِيهِ أُخْرَى مِنْ شَطَطِ بَرَقِ
وَجِزْءٌ أَوْ قَدْ بِالضَّرِّ قَدْ يَدْعَى

عَنْ عِلَّةٍ وَأَعَارِيضٍ وَأَمَّا كَانِ
وَنَاشِئِي أَحْكَامِ وَأَدْيَابِ
فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ فِي انْقِذَاقِ قَرَانِ
هَذَا النَّظْمُ أَعَارِيضٍ وَأَوَّلَانِ
فِي اللَّهِ مَعْتَصِمًا بِلُطْفِ مَتَانِ
مَا دَامَ خَلْقٌ وَمَا دَارَ الْجَدِيدَانِ
فِي الْعَرُوضِ مَسْتَمِيٌّ عِنْدَ سَجَانِ
وَالْبَيْتُ عِنْدَهُمَا مَجْمُوعٌ شَطْرَانِ
يَدْعَى عَرُوضًا لَدَى أَصْحَابِ إِيقَازِ
فِي عَرَفِ بَعْضِ عَرُوضِي بَادِعَانِ

كذا معارضة المدلول عدبها
منع المقدمة مجردا وبشأ
وما بين فيه منشاء الغلط
وردها باقامة الدليل على
ف قيل ذا غير مسموع لما لم
يريد معاو يدعيه بالسند
اذا استدلى على تلك المقدمة
فالمعلل اثبات المقدمة
وهو شاهد الذي يساوق
اثبات مدلوله من وجه الخاتم
نقض الدليل بشاهد فذا انقض
اما بلا شاهد فذا مكابرة
وهو الخلف او خصوص تفسيد
وفي الخلف ما يدعى بمكسور
يجب عن نقضه يتفي شاهد
ومنع مدلوله به معارضة
اما اذا لم يكن فذا مكابرة
بالقلب يدعى اذا ساو في دليلها
يدعى اذا اتفقا في الشكل بالمثل
فلمعلل حين ما يعارضه
ولا يوافق عند نظار
اما الذي هو تعريف حقيقي
وكونه غير اجلي او تفسيد
اما الذي هو تقسيم فنقض
او خذ باجوبة حرة هما

واحفظ لما قلته واحذر عن الوهيم
هد فذا ك موجة مع الجزم
فذا يسمى بحل خذ ولا تهيم
خلافها فهو غصب البحث
من خطبه وله خلاف بعضهم
فالمدعى فيه للتوجيه يلتزم
يوجه الرد بالدليل في الرشم
بشاهد عند منع غير مكتم
بشاهد مبطل لدى اولى الحكم
بشاهد غير ما ان به يقم
خذ ما تلونا عليك اخذ مغنم
وليس ستم وفيها البحث بفضم
ففضه لكلا القسمين بضم
بترك وصف من الاوصاف في الحكم
بمنه ثم الاثبات فاعتصم
وثلاثة اقسام بخصر هيم
ففيه راح المنا المطلوب بنعيم
في الجزء والشكل لا تغفل ولا تخم
كما اذا اختلفا بالغير فيه سيم
معارض مثل ما قد مر في القسم
بل يطلب منه تصحيح مع الهيم
فينقص بانعدام المنع والركيم
اخرى كدور كما قالوا بدميم
بالاولين ومع تصادق القسم
قد يتنوا في المطولات خذ ورم

ولا تشخص في الموصول ليكن في
والفعل والحرف ليسا مثبأ لهما
وما الاضافة في ذوق مال وضعيا
ولا تشكك ولا تفعل عن اوضاع
ماكان معناه كئنا فان ذاتا
وسميه مصدرا ان كان ذا حدثا
ماكان من طرف الاولي فاشتق
فبين فعل ومشتق لفرق ما
اعلام جنسية موضوعه لمعي

كلية غائب من مضر نظير
مع ان الاوّل في الكلام يرتبط
وذالذ كان كئنا كما استطرأ
ان التناوب في الالفاظ مغتفر
فالجنس مثل غضنفر كذا جمر
ان نسبة فهو عند هم لبتظدر
والفعل من طرف الثاني لمعتبر
وبين حرف وموصول فنشدر
ين بجورها فا حفظ ولا تدر

على الاب

بش
حمد لمن هو ذو الالطاف والكرام
وبعد فالكمال المحتاج ذو الاسف
نظمت في سلك ترقيم فدا سدا
في ساعة بين مغرب وبين عشا
وقفت تنظيها لما قرأت بها
اعني به والدي ومرشدي سني
اخذتها ثم من اصدا ف البخريه
سميت در نظام ما نظمت بها
فبارك الله ما عين رأيت مثلا
فاستل الله ان ينفع به اسيدا
اما المناظرة فهي المدافعة
وضايف الخضم ان كانت موجبة
اذ من وضيفته منع المقدمة

بسم الله الرحمن الرحيم
مع الصلوة على النبي ذي الهميم
يقول بالنظم مثل الدر في العقيم
داب والجنها بالطف النظم
لا تجبو التي بلطف ذي النعم
في حضرت من له محاسن الشيم
قطب الزمان واستاد لكلهم
بالنظم المعنى كالشمس في العلم
وقد ختمت بعون الله ذي العزم
عليك جدا بما آيت من كلم
ما دامت الخلق والانوار مع ظلم
ليظهر الحق في الابحاث من سقم
معارضة ونقض ثم متعهم
ونقض نفس دليل غير ملتزم

لكن هذا هو المطلوب مسلوباً
 وقس عليه قياساً اقتراينياً
 كما لكل من الاشكال معروف
 وما هو القيد في الصغرى اذ وقع
 فغير معروف اشكالاً باجمعها
 ما كان منه لرابع فهو جودة
 امساو لب وب هو الجيد
 امساو لب وب مساو لجيم

ان موجباً فلرابع لدا عيان
 من محض شرطية من غير فراز
 فغيره متحقق لو جديان
 تاماً بكبرى لدا اصحاب ههنا
 بشرط تغيير مجول لها تان
 وما لما هو ثالث ففقدان
 فغير معروف فهم من غير ستيان
 فذا مسا واتهمهما عد يلاين

علم الوضع

الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

لَيْتَ

حمد لمن كنهه لا يدرك البشر
 وبعد فالكمال الملهوف بالكرب
 نظمت ما لم في الوضع مختصراً
 ولا مزيد على ما قد نظمت به
 ما فيه يبحث عن احوال واضاع
 الوضع في عرفهم تعيين ملفوظ
 بمقتضى العقل ذا اقسام اربعة
 مدلول لفظي مشخص واما لا
 قصص ونقص ونم في الوضع معتبر
 صرض وضع الاعلا واسما الاشارة مضر
 ومضمر وكذا الوصول عندهم
 مع ان مدلولها قصد المحوظ
 والحرف مدلوله بالشع مفهوم

مع الصلوة على من كرم الحمد
 يقول بالنظم ما رثى به البصر
 من اللألى بعون من له القدر
 يا رب بارك لمن بالو قد نظروا
 بفن وضع لديهم لم شتهر
 بنفسه حد ومعنى حين ما ذكر
 مع ان رابعاً كرم ليس يعتبر
 فالوضع خاص ولا لدى اول القدر
 وصم محال فيها القوم قد حصروا
 بحيث لا يستفاد شركة القدر
 يتلوا لاسم اشارة كذا اعتبروا
 وانه بقرينة لبتد ر
 وذا كاسم اشارة كما زبروا

حمل فوضع فاول لا شكال
وضعان ثالها حملان ثابنها
ايجاب صغري كذا كلية الكبرى
والاختلاف كذا كلية الكبرى
ايجاب صغري ومنع كلية الاخذى
ايجاب تين ومنع كلية الصغرى
اما اذا كبرت كلتا مقدمتى
مع اشتمال على مجموع طرفين
وما اذا طويت احدى المقدمتين
اما الاخير ففي القسمين مختصر
اعنى اذا نتج المطلوب غير مركب
ولو نتجته مركبا فقبيا
فاعلم بما اقران محض شرطى
وجاز ترتيبه من اقران تين
والا قول ان على موضوعه اشتملت
ان كان ما اشتملت عليه موضوعا
فكان كبراه كبرى اول طويت
هذا اذا كان مدعاها ايجابا
وان يكن ذلك محمولا فالأوسط مؤ
اعنى لثالث اشكال ورابعها
وان عدت تلك للمحمول شاملة
فكان صفراء صغرى ثالث طويت
وصغرى الاوّل لو محمولا اوسطه
وما اذا كان موضوعا فواوسطه
فكان صفراء صغرى رابع طويت

والعكس رابعها بعد اذهاب
يدنى للاول في الانتاج والشان
في الشكل الاوّل شرط لا ينفصا
هما الشرطان في شكل هو الثاني
في ثالث ورابع الشرطان
او اختلفا فهما مع كل ثنات
ذاك القياس فهذا ظاهرا الشان
او واحد منهما فاسمع باذنان
فتلك مشتمل اولا لطرفان
في ظاهرو له قسم بامكان
كذلك استثناء وحدان
سن من قياسين خذ هذا بمعان
ومن نتيجته استثناء جزاين
من محض حملية فاعرف باتقان
فتلك صغرى وكبرى ايكتمان
فالا وسط كان محمولا باتيان
لوتلك كلية كما هو الشان
وان يكن ساليا له وللثاني
صنوع فيحمل الكبرى لشكلاين
مدعاها بسناوى فيه كيفان
فالمد الاوسط موضوع بعنوان
لو كان الاوسط في الصغرى كما
وذا اذا كان جامعا لا قران
محمول كبرى فلا يخفى للمعتاد
او كان صغرى لشكل ذاهو الثاني

علم النطق
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وخص منها بنطق نوع النسان
وبادئ خلق اعراض واعيان
لي واضح وقياس عين برهان
لعفو من هو ذومين واحسان
مع ازدياد فوائده وتبيان
مع طابئين هما انسان عيان
يسرها محض الطائف ورضوان
لوسلت عند ايراد لطعان
مع التغير لا ختران دوران
وان تزايد عند بعض فتیان
من صرف حملية اصل لنوعان
من محض شرطية هما نظيران
وكان كبراه حلا وفق ما كان
لولا اتحاد لكان ذا هو الثاني
اقل ذلك تركيب من اثنان
صول اذ لم تصرح فهو قسمان
لو كان موضوع كبرى عند اثنان
فذا مساواتهم لا اجل سنينان
ع او برفع فذا استثناء صنفان
مع العلاقة والعداد في تان
كذلك الرفع رفعي في هذان
ولا ينتمي به لا اجل بطلان
وهو وتمثيلهما الحسبان

حمد لمن باري اجناس اكوان
مع الصلوة على من مفخر الرسل
واله مع اصحاب هدا وابدلي
وبعد فاكامل المسترحم الراحمي
تيلو قياسية بنظم ما فيها
نظمها حين ما ذكرت مجتهدا
يارب اعظم اعزازا ومرتبك
اما القياس مؤلف من اقوال
لذاتها لزم عنها نتيجها
انواع عديدة في الابحاد
اما اقتراي تحلي مؤلف
كذا اقتراي شرطية يركب ذا
ما كان صفرا حصر انقيضيا
مع اتحاد المحمول مقسمة
وما تعدد كبراه مركبة
موصولان صرح فيه النتائج
وما هو القيد المحمول في الصنفي
ومع مقدمة غريبة صدقت
وما تركب من شرطية مع وض
اعني هما اتصال وانفصال
وضنح المقدم او تاليه وضنح
والخلف قد قيل رفع اتصال
وقد يقابل للقياس استقرا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مع الصلوة على من بادى الانشا
 هذا لنظم فون لازم الاجرا
 مع التبرك باسم الله ذى الالا
 في فتح كل من الفنون والابدا
 عبد المجيد هو الغازى مع الاعد
 جميع تشيم بسيف ساطع الاضوا
 من وجهه كظهور النير العظما
 ولا يرى احد ثابته في الدنيا
 خليفة الله حتما عند ذى الارا
 نهاية الدور والفتوح والاعلا
 اخص ما مول عبد حاسر الانها

حما المن هو ذوا اللطاف والنعما
 وبعد فالكمال يقول معتصما
 نعمتها حينما دارست مجهدا
 والحمد لله والصلوة تعظيما *
 وقد عرضت الى حضور خاقان
 وذاك ظل اله العالمين على *
 لوائح العدل والاحسان قد ظهرو
 ومارى عين دهر من يما ثله
 نعم الامير اميرها بلا شبيهه
 فايد الله بالنصر القويم الى
 لو كان ذلك مقبولا لديه فذنا

نعم الموفق رضى فى معونته
 انا المنيب الى حضوره الاعلا

يقول
 الفقير المعترف
 بالعجز والتقصير النبي
 مصطفى كامل الألبستاني المدعو
 بمليحازاده زاد الله في الدارين زاده ان من
 المنظومة حاوية لاصول قواعد سبعة فنون على
 الأجمال وقد نظمت كل فن منها في وقت على وجه السلسلة
 بلا اختلال ولهذا صدرت نظم كل فن بما يجب التصديري به
 وبعضها بما يعتاد عندهم من بيان سبب النظر والتسمية
 بالاسم واول ما وفتت بتنظيمها وانا ابن ستة عشر نظمت
 الاداب المسمى بذر النظم والله يمن علي من يشاء من الانام
 فيعد برهنة من الزمان جمعت الجميع باستدعاء بعض الفنون
 وسميتها بنظم الفنون ثم بالملاح جمع غفير من الأخوان الحق له
 نظم مجامع الحقائق من الاصول للخادمي عليه الرحمة والغفران
 الدائم بحيث ان في متانته وسلاسته لا مجال الى الارتياح
 الا لمن هو اعني انما تذكر اولو الاباب وقد اتفق آراء
 ارباب الانصاف ان من قرائها وحفظها
 لا سيما المتعلمون في المكاتب باسرها
 ملك ثمانية فنون ولا محالة يستغني عن
 سائر المتون والله در من يبادر
 لشرحها بالاهتمام لنشل الله
 العون ونية الاعتصام
 م

Yemli hazâde Mustafa Kâmil'in Nazmü'l-Fünûn adlı eserinin metni

